

MEGLENO MORJE S KREDARICE PROTI SEVERU

FOT. B. BRINŠEK

Delo in denar.

Povest. Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

XI.

ar je trdila gospa Klepševa odnekdaj, da je Javorje pust, dolgočasen, nesrečen kraj, to so spoznavali in čutili čimdalje bolj vsi stanovalci. Umolknil je bil prešerni smeh prvih časov, godbe in petja ni bilo slišati več, izprehajati se nikomur ni ljubilo in zapuščeno sankališče je bil zametel sneg. Družba se je shajala s prisiljeno prijaznostjo in olajšana se razhajala s hladno vljudnostjo. Vse je kazalo, da se kmalu razide.

Gospod pl. Rumpel se je bil že odpravil. Nerač in s srdito bridkostjo v srcu; toda gospa mu je bila naštela toliko razlogov in ga prosila tako nujno, da se ni mogel ustaviti. Tako torej so se plačevale njegove usluge! O, prav. Zakaj se je bil zamešal v rodbinske norosti! Ali ni slutil, da se bo potegnila mati za sina, ne zanj, kadar jima pride kaj navzkriž, in da bo iztresel sin nad njim svojo jezo, če bo mati z njegovo pomočjo prekriževala njemu račune? In vendar se ni mogel popolnoma ločiti gospod Rumpel. Pri Rožiču na Fužinah se je bil ustavil in nastanil. Teta Mara mu je bila namreč namignila, da naj se umakne samo za nekaj dni; Arturjeva jeza da se bo kmalu polehla in potem ga bo on sam hvaležen povabil nazaj.

Mosterih se je bil naveličal brezuspešnega snubljenja. Saj se Berti niti ni ljubilo več, da bi se bila šalila z njim ali si norca delala iz njega.

In kako bi se mogla še šaliti Berta, ko si je tako k srcu gnala bratovo žalost! Da so se hudovali nanjo starši in teta, ker odklanja Mosterihovo snubitev, za to se ni zmenila; a brat, Artur, se je bil popolnoma odtujil domači hiši. Nobenega zaupljivega občevarja ni bilo več med njima; nobena topla beseda ni prišla iz njegovih ust; na pristrčna njena vprašanja ni dajal nobenega odgovora; priprošnje in zagovor pri starših je zavračal. Kako se ji je smilil siromak, kako zapuščeno se je čutila, ker je izgubila brez svoje krivde bratovo srce.

Nič manj hudo ni bilo materi. Koprnela je po sinovi ljubezni in se kesala, če se je morda prestrogo ustavljala njegovi želji, in premišljevala, ali naj še počaka ali naj mu izpolni nespametno voljo. Samo eno pristrčno besedo naj bi bil izpregovoril Artur in ljubeznivo jo pogledal kakor v prejšnjem času, in sama bi bila šla snubit zanj. Toda sin je molčal in materi je bilo težko izreči prvo besedo, dokler ni vedela, kakšen dobi odgovor. In nikomur ni mogla potožiti mati svoje bridkosti. Mož je bil nekaj dni sem popolnoma nepristopen za razgovor o domačih zadevah; svakinja pa je gledala z zanič-

ljivo mirnostjo njeno bridkost in pasla zlorade oči na skesanem obrazu.

„Kaj praviš, zakaj je Artur tako pobit?“ je vzdihnila gospa.

„No, povoda ima vendar dovolj,“ je ciknila ona na stare pritožbe.

Gospa je preudarjala, ali naj bi naprosila koga, ki bi posredoval med njo in sinom, ki bi namignil Arturju, da ni neizprosna mati; samo oklene naj se je on zaupljivo. Toda kdo bi mogel to storiti? Soproj ni prišel v poštev; hčerko prositi se je sramovala mati; do svakinje ni imela zaupanja.

Tako je bilo izginilo iz Javorja vse veselje in tiha pobitost je čakala nestrpljivo razrešitve zunanjih in notranjih zapletkov.

Gospoda Klepša je bila prevzela mrzličasta razburjenost. Zadeva starega prijatelja Mosterih, ki prodaja ceneje nego kupuje, mu ni dala miru. Da hoče ta veletržec s tem uničiti nekaj konkurentov, kakor je menil dr. Lajb, se je zdelo v začetku tem verjetneje Klepšu, ker se je dalo s spretno uporabo takšne nakane po Lajbovem nasvetu napeljati tiho nekaj denarja iz Mosterihove blagajne v Klepševo. Toda gospoda svetnika, ki je zaupal svojim prijateljem tem manj, čim bolje jih je poznal, so bile obšle kmalu druge, nove misli. Komaj je bil nakazal dr. Lajbu za prve potrebe potrební denar, mu je že tudi posvetila oprezna skopost globoko v to temno zadevo. Da bi hotel Mosterih uničiti samo konkurente, to se je zazdelo Klepšu nekako pošteno, za Mosterih prepošteno. Kaj, ko bi nameraval uničiti ta poštenjak svoje prijatelje? To bi bilo zlobneje; tedaj verjetneje in naravneje. Da, da, proti prijateljem, proti njemu, Klepšu, je naperjena nakana starega grešnika. S hitro prodajo po slepih cenah si hoče slepar pridobiti denarja, spraviti potem gotovino na stran, trgovino na boben. „Oh, kako hudoben je svet!“ je vzdihnil mož, ko je pisal pisma zaupnikom, ki naj bi poizvedovali o Mosterihovih kupčijah in razmerah. „Na nikogar se ne more zanesiti človek. Nepoštenost je rak, ki razjeda obrt in trgovino. Oh, kako prijetno bi bilo na svetu brez goljufive konkurence, kredit po ceni, delavstvo zvesto, pridno, z malim zadovoljno. Obtok socialne krvi, denarja, bi se vršil nemoteno skoz vse sloje; iz denarja delo in iz dela zoper denar z obrestmi. Toda kaj, ko prodira sleparstvo že v najnižje sloje!“

Klepš je bil poklical ravnatelja Adamiča, da izve, kako da je plačeval gospod Mosterih zadnje čase. Ravnatelj je poročal po pravici, da je precej neporavnanega dolga, da se odlaga plačevanje in da je mislil že on sam rahlo podrezati.

Klepš je kimal pomembno in gledal postrani. „Nobenega naročila izvršiti, dokler niso izpolnjene

obveznosti!“ je dejal tiho in šel. Dr. Lajbu je brzojavil, da naj takoj ustavi vso kupčijo in izterja dolgove. Oh, morda je ukrenil on to že prepozno! Kdo ve, koliko je že izgubljenega! Kdo ve, kako drzno je spekuliral Lajb! In kako lahko, ker ne na svojo, ampak za njegovo nevarnost, ker je dobiček skupen, izguba samo Klepševa! Imenitna trgovska zveza! Klepš se je jezil na samega sebe, da je bil tako nepreudaren, in na Lajba, ki ga je bil tako preslepil; in z nestrpnim strahom je čakal poročil o neprijetni zadevi, kjer bi se zdela izguba bolj zaslužena ko dobiček.

Iz prvih zaupnih poročil je zvedel gospod Klepš, da odpovedujejo banke Mosterihu kredit.

„In jaz nisem bil tako pameten,“ je tožil mož v svoji pisarni, „da bi mu ga bil odpovedal o pravem času. Jaz hočem zastopati tuje koristi, ko nisem mogel niti svojih. Kupovati na upanje, četudi drago, prodajati za gotov denar, četudi ceno, in kadar je dosti gotovine na strani, naznaniti upnikom, da je ni, in pričeti pogajanje o popustu, ali se dobi še preprostejša sleparija? In vendar sem jaz nasedel nanjo.“

V svoji sobici pa je ravnal mladi gospod Mosterih skrbno svoje perilo in svojo obleko in jo vlagal v kovčege. Dobil je bil od doma pismo, ki mu je naročalo, da naj se lepo zahvali za gostoljubni sprejem in se odpravi nemudoma proti domu. Gospa in teta in gospodična so se čudile, kam da se mu tako mudi; omenjale, kako ljubo da bi jim bilo, če bi ostal vso zimo pri njih, in trdile, da ga bodo bridko pogrešale. Mosterih se je klanjal, da on to pač ve in umeje; a da se ne da nič narediti; njegov papa da rad iznenadi svoje prijatelje. Tolažil je, da se kmalu zopet vidijo in da on ne bo pozabil tako hitro lepih dni, ki jih je bil preživel v Javorju; toda doma ga potrebujejo nujneje; oče je že star, kakor po letih, tako po nazorih; hiša zahteva čilejših moči in modernejšega vodstva, moža s hladno glavo in bistrim očesom, ki pregleda namah razmere in prilike; ravno sedaj da so nastale nekakšne neprilike, kjer potrebuje papa sinovega sveta in sinove pomoči in to da je pravi povod nemudnemu odhodu; v imenu svojega očeta ima on še jako važen razgovor z gospodom svetnikom.

In res je bil naložil stari Mosterih mlademu važen posel. Poleg najiskrenejših pozdravov in najprisrčnejše zahvale je moral izporočiti mladenič z rahlo obzirnostjo, da je zabredel gospod Mosterih v neke težkoče, ki vendar, kakor se nadeja, ne bodo omajale preizkušenega prijateljstva.

Ko je zagledal gospod Klepš Mosterihov slovesni obraz, se je dvomljivo nasmehljaj, ker ni vedel, ali pomeni slovesno snubitev ali kaj neprijet-

nega. Potem je obžaloval, da odhaja mladenič tako zgodaj, tako kmalu.

„Tudi meni neprijetno, gospod svetnik,“ je dejal Mosterih. „Dovolite, da sedem. Neprijetno zaradi neke sitne dolžnosti, ki mi jo je naložil papa.“ Gospoda Klepša obraz se je daljšal. „Morebiti bo najboljše, če preberem pismo samo.“

„Prosim,“ je kimal vdano Klepš.

„Preljubi moj Adolf itd. itd. Zasebne stvari, gospod svetnik, ki Vas ne bi zanimalo. Ampak sedaj: Razodeni, ljubo moje dete, velečenjemu gospodu svetniku z vso obzirnostjo, ki jo zahteva njegova starost in bolehnost in najino dolgoletno iskreno prijateljstvo, da sem zašel jaz, seveda brez svoje krivde, v majhne denarne težkoče. Neugodne konjunktore, drag kredit, nezanesljivost uradništva, polom dveh trgovin, kjer smo bili prizadeti, vse to je omajalo naše ravnotežje.“

„Omajalo ravnotežje,“ je ponavljal gospod Klepš, se smehljaj in kimal.

„Omajalo ravnotežje,“ je ponovil Mosterih in se priklonil, ker mu je bil naročil oče obzirnost. „Najhuje pa so nas zadele zahrbtnne spletke nekih dobrih prijateljev, ki so nas najprej zavedli v nevarne kupčije in nam potem izpodkopali kredit.“

„Oh, lopovščina!“ je vzdihnil Klepš.

„Takšno prijateljstvo? Gotovo. Zmisel tega dolgega tarnanja, gospod svetnik, je ta, da ne more več plačevati moj papa. Pripravljen pa je pogajati se. Trideset procentov svoje obveznosti bi mogel on po svojem računu pokriti. Drugi upniki bi se zadovoljili s tem deležem, skoraj tretjino. Ponudba, gospod svetnik, se meni vidi poštena in ugodna. Kaj naj izporočam svojemu očetu v Vašem imenu?“

Klepš se je bridko smehljaj in gledal postrani mladega gospoda.

„Vaše mnenje, gospod svetnik,“ je nadaljeval Mosterih, „je za mojega očeta merodajno in najboljše bo, če je Vi izrečete pismeno. Jaz pa mu izporočim medtem, da ga Vi pozdravljate prav iskreno in le želite, da bi se ugodno zanj rešila neprijetna zadeva. Zahvaljujem se Vam za izkazano gostoljubnost in obžalujem hkrati, da ni še spojila tesnejša vez obe rodbini. Toda kar še ni, se lahko še zgodi. Priporočam se, gospod svetnik. Nakit, ki sem ga bil prinesel gospodični Berti, se mi vrne o priliki, kajne? Ako se namreč ne premisli gospodična. Toda ne mudi se nič. O priliki!“

Gospoda Klepša je seveda lomila jeza; toda to neprijetno čuvstvo je hitro potlačil razum, ki je tiho prigovarjal, da se je treba miriti; zakaj stari Mosterih si je zdaj gotovo že prisleparil toliko denarja, da je postal še uglednejši član človeške družbe in da bi bil spor z njim kvaren in neprilichen. S sleparskim

prodajanjem je izgubil morda 10⁰/₀; ker se bo pa pobotal tako, da plača samo 30⁰/₀ svojih dolgov, ima čistega dobička 60⁰/₀, sami pristni tisočaki, nobeden ponarejen. Ponarejanje je tudi težko, zamudno in tudi kaznivo delo, ki spravi človeka ob ugled in v zapor. Zdaj je osleparil Mosterih druge; a svet se vrti in denar je okrogel. Da bi le Berto srečala pamet, da bi vzela mladega Mosteriha! Potem bi se vse lepo zravnilo. Sicer pa kupčija je kupčija; človek se je ne izučil nikoli; jeza pa škoduje zdravju in trgovini.

Dasi se je premagal gospod Klepš in prijazno stisnil roko mladeniču, ki ga je bil tako nežno in obzirno obvestil o sitni zadevi, ga je to premagovanje vendar hudo zdelalo. Ko se je odpravljaj Mosterih, ponosen, da je tako spretno izvršil važno nalogo, da je naravnost imponiral staremu Klepšu, ko si je zapenjal na saneh gorke rokavice, si prižgal smotko in migal prijazno damam, ki so mahale z robci za njim: je ležal gospod Klepš onemogel, kakor brez misli in čutov v svojem fotelju.

„Je že šel,“ je očitala Berti teta, ki je gledala za vozom; „zdaj pa glej za njim!“

„Vsi so šli,“ je vzdihnila gospa, ki je čutila najbridkeje grozno osamelost. Gostje beže, pred domačini se mora zaklepati hiša; zunaj groze sovražne, lačne oči delavcev. Res, srečni ljudje v Javorju!

„Ah, nekdo se pelje k nam,“ je dejala Berta, ki je še gledala za sanmi.

„Znan obraz,“ je dejala teta. „Pomagaj mi no reči! Saj je bil že v Javorju.“

„Dr. Lajb je. Elza, Elza!“ je klicala gospa hišno, „če vpraša kdo po nas, reci, da nas ni doma!“

Ta previdnost gospe Klepševe je bila odveč; dr. Lajb je imel opraviti samo z gospodom. Gospod Klepš je slonel še vedno s povešeno glavo, utrujen in zdelan v naslonjaču, ko je potrkal in vstopil dr. Lajb.

„Dovolite, gospod svetnik,“ je dejal, „da Vas vprašam sam in osebno, kako da mi je razumeti Vašo odpoved.“

„Prosim gospod doktor,“ se je sklonil pokonci gospod Klepš, „poslušajte me! Da ste me informirali Vi o Mosterihu krivo in napačno, to umejete danes vendar.“

„Jaz? Krivo in napačno? Gospod svetnik, Vi se motite.“

„Nikar mi ne segajte v besedo,“ se je premagoval Klepš; „sicer ne pridemo do konca.“

„A stvarne ugovore —“

„Pustite stvarne ugovore in poslušajte! Mosterih stoji pred polomom in mi pred izgubo najmanj 70⁰/₀.“

Lajb je zmignil z rameni in segal v besedo z jezikom in z rokami, se prekladal in presedal na stolu,

vstal in sedel zopet, ko je predel Klepš mirno niti svojih misli. „Oh, da sem se spustil z Vami v to kupčijo!“ je vzdihnil.

„No, da ste se spustili v to kupčijo,“ se je rogal dr. Lajb, „to je bila res nesreča. Ampak to nesrečo in izgubo meni in sebi ste zakrivili Vi, edino Vi.“

„Kako vendar?“ je tarnal Klepš. „Jaz sem plačeval v gotovini, Mosterih, kar ste Vi meni zamolčali, z zadolžnicami, z gnilimi zadolžnicami, in menicami.“

„Z gnilimi zadolžnicami? Tega nikar ne pripovedujte meni, gospod Klepš. Mosterihove zadolžnice niso bile gnile, dokler se jih niso doteknile Vaše nesrečne roke.“

„Moje roke!“ je vzdihnil Klepš in sklepal roke.

„Vaše roke in Vaše spletke. Poslušajte zdaj Vi mene! Mosterih je imel povsod kredit, neomejen kredit, in jaz sem hotel ravno v denar spraviti, realizirati, njegove zadolžnice, ko ste posegli Vi s svojo nesrečno, pohlepno roko vmes, par dni prezgodaj.“

„Prepozno, prepozno sem posegel vmes. Polom je bil neizogiben.“

„Kaj se to pravi, polom je bil neizogiben? Če ne zadene mene nobena škoda, če imam že spravljen svoj dobiček, kaj briga mene potem polom? Midva bi bila s svojim dobičkom že na varnem. In kak dobiček bi bil to! Toda ne. Vi ste morali spletkariti. Zdaj pa si pripišite izgubo sami sebi!“

„Dve tretjini vzamem jaz nase?“

„Druge želje nimate? Jaz da bi delil z Vami izgubo, ki ste jo zakrivili Vi sami? Po pravici bi me postavilo sodišče pod varstvo ali pa poslalo v blaznico.“

„Če ste hoteli deliti z menoj dobiček, morate vendar tudi vzeti nekaj škode nase.“

„Gospod Klepš, izpijte kupico mrzle vode, ki Vas bo predramila: Škodo, ki ste jo napravili Vi meni, naj povrnem jaz Vam! Nesramno. Jaz sem prišel vprašat, koliko da dobim opravnine, provizije, za svoje delo in posredovanje.“

„Nikar se ne šalite, gospod doktor, ko je zadeva tako resna.“

„Jaz se nič ne šalim; ampak zahtevam, kar meni gre.“

„Ali mi imate še kaj povedati?“ je prašal Klepš in vstal in odpravljaj svojega gosta.

„Saj še na to niste odgovorili, kar sem Vas vprašal,“ se je ustavljal Lajb. „Jaz ne odjenjam od svoje zahteve, ki jo bom izterjal tudi po sodnijskem in še drugem potu, kar Vam ne bo všeč.“

„Nobene besede več!“ ga je ustavil Klepš. „Jaz nimam ne časa, ne volje, da bi se pričkal z Vami. Zdravi, zdravi!“

„Kmalu boste slišali nekaj, kar Vam bo šumelo po ušesih.“

„Če mi ne odidete takoj, gospod doktor, pokličem strežaja, ki Vas bo spremil.“

„Tak slepar, tak cigan,“ je mrmral dr. Lajb in Klepš je pritisnil za zvonec. „Kaj pa dolgove, ki jih je naredil Vaš sin, kdaj jih boste plačali? Kaj naj porečem upnikom?“

Strežaj Emil je vstopil in se priklonil in gospod Klepš mu je naročil, da naj spremi gospoda doktorja do pod gradu. Dr. Lajb si je grizel ustnice, stiskal pesti in prebadal z očmi gospoda svetnika, ko mu je pomagal Emil v težko suknjo s tako odločnostjo, da ni bilo misliti na uspešen upor.

Razkačen je hitel dr. Lajb proti dolini in preudarjal, kako bi se maščeval, da bi njega stalo najmanj in onega bolelo najhuje. Gospod Klepš pa se je miril s premišljevanjem, kako bi se dala škoda in izguba, ki je zadela njega, porazdeliti med več deležnikov, da bi se laže prenesla, ali pa preveliti na tuje rame. Računal je, koliko bi zaleglo, če bi se utrgalo vsakemu delavcu nekaj malega, da bi se takorekoč nobenemu nič ne poznalo. Tudi cene izdelkom bi se lahko nekoliko vzdignile. Kupovalci bi bili tako malo prizadeti, da bi komaj kaj čutili; a ker se proizvaja tolika množina, bi vrgel tudi majhen povišek velik dobiček. Če bi le ne bilo toliko konkurence! Kaj, ko bi se sporazumela in zložila konkurenčna podjetja? Podpirati se je treba vzajemno, ne se uničevati! Če se zvežejo, kartelirajo podjetja, potem se dado brez strahu znižati plače delavcem in zvišati cene izdelkom; dobiček bo dvojen. Samo organizacije je treba. Kako lepo se da po novinah in shodih in v parlamentu zagovarjati načelo, da je treba ščititi domačo industrijo, ki preživlja toliko tisoč delavcev — Klepš se je malo namuzal — in zapreti s carinami uvoz konkurenčnih izdelkov po gaslu: domač trg domačinom. Potem se bodo narekovale cene in plače, da bo dobiček navzgor in navzdol.

Po Fužinah pa je bilo navsezgodaj že vse razburjeno. V ravnateljevo pisarno je bil prišel povedat orožnik, da se je našlo za lesenimi vrati truplo delavskega otroka, ki je bil zmrznil ponoči. Arturja je zbadlo pri srcu, ko je slišal to novico, in z drugimi uradniki je pohitel na kraj, kjer se je bila prigodila nesreča. Orožnik je razlagal, kako se je najbrž vse naključilo.

„Poglejte, gospod Klepš!“ je dejal in pokazal Arturju kepo premoga v predpasniku mrtvega otroka. „S tem premogom je hotela uiti; a prezgodaj zanjo sva midva snoči zaprla vrata. Poskušala jih je preplezati. Tod so sledovi. Tukaj se je oprijemala, tu zastavljala noge; a od mraza je onemogla in potem

PREGLED UJETNIKOV

I. PL. BRANDT

se je zgodilo, kar se je zgodilo. Kaj se hoče! Če bi se bila oglasila, bi jo bila z gospodom Klepšem gotovo izpustila.“

Artur je poslušal bled in prepadel, in prikimal. Kaj bi bil dal, če bi se ne bila zgodila ta nesreča ali če bi vsaj on ne bil nič prizadet.

„Tako je, če uče ljudje že otroke krasti,“ je dejal uradnik, ki je stal poleg Arturja. Ta pa je zrl nem nepremično v sključeno zmrzlo truplo, ki mu ni očitalo nobene krivice, samo prosilo usmiljenja. Ta mili nemi glas zmrzlih ust je prediral Arturju srce in pretresal mozeg in kosti. Kako grozno mu je razsvetlilo življenje posledice razmerja med delom in denarjem! Kako drugač se vse to sliši in bere, kako drugač doživi! Kako strašna je pravičnost brez usmiljenja! Naj bi bil pokraden ves premog; samo smrti naj bi bil odšel ubogi otrok! Artur je spoznaval, da se cena človeškega življenja ne da primerjati z nikakršnim blagom; in če bi bil mislil naprej in dalje, bi se bil zgražal nad vsemi, ki žrtvujejo brezvestno svojemu dobičku človeško življenje, ki obkladajo z bremenom delavske plače in in življenjske potrebščine, ki kujejo denar iz draginje in lakote in pritrjujejo siromakom, da bogate bogatini. Toda Artur ni mislil tako daleč, ni videl bede in lakote okroginokrog; samo zmrzla deklica mu je ležala pred očmi in ga prosila, da naj nikar ne zapira vrat, dokler ne odnese toliko premoga, da ne zmrzne doma, kakor je zmrznila tukaj.

Bridkost za bridkostjo je padala na ubogega mladeniča in vsaka je obležala na njegovem srcu. Kako kratke so bile sanje o srečni ljubezni! Kako hitro so odpadli prijatelji, kako kmalu se odtujila rodbina! Huje pa ga je zadela smrt uboge deklice. Kako more biti pri srcu njenim staršem! Kak srd jih mora navdati proti onim, katerim bodo pripisali krivdo te nesreče! Kako bo podnetila ta novica grozne strasti delavcev. Loteval se je Arturja strah, da se bo nanj izvrnila krivda, proti njemu obrnila togota. Bežati bi moral pred spominom nesrečne žrtve in pred jezo razdraženih delavcev.

Lojzikina mati pa dolgo ni vedela, kaj se je bilo zgodilo z njenim detetom. Ko ni našla pred ta večer Lojzike doma, si je mislila, da je obiskala hčerka kakšno vrstnico v sosesčini in da se vrne kmalu. Čakala jo je nekaj časa in spravljala skupaj svojo obleko, da jo odnese z otrokom vred k Meti, kjer je hotela prenočiti.

Meta jo je bila sprejela z največjim veseljem. Odkar je bila sklenila ponosna, da se ne zmeni več za Janeza, je bilo prešlo komaj nekaj ur in že se je bila skesala svojega sklepa. Premislila je bila še enkrat svoje ravnanje proti Janezu, ki ga ni hotela počakati, ko jo je klical, in prepričala se je bila, da

je ravnala grdo in žaljivo. Premišljevala je tedaj, kako bi popravila, kar je zagrešila prevzetna trma. Če bi se ponudila ugodna prilika, bi sama poprosila Janeza, naj ne bode hud in naj ji odpusti. Toda kako težka bi bila prošnja in kako nerada se ponudi prava prilika! Takrat pa je prišla Lojza s svojo prošnjo, ki se je zazdela Meti najboljša prilika. Vedela je Meta, kako rad ima Janez sestro, in zbudilo se ji je upanje, da ji pridobi sestra bratovo srce. Obe sta bili tako žalostni in nesrečni, poklicani, da tolažita in pomagata druga drugi.

Pomirjena se je bila vrnila Lojza v staro stanovanje po otroka. Ko pa se je bilo znočilo in Lojzke le ni bilo domov, jo je šla vznemirjena iskat. Hodila je od hiše do hiše, popraševala tu in tam, vedno bolj v skrbah in klicala navsezadnje, da so leteli ljudje iz hiš, kaj da je, in se jezili nekateri, kaj da vpije. Lojza se ni zmenila. Jokala je in prosila, da naj ji pomagajo iskati. Do polnoči je hodila z Meto po vasi in okolici in iskala otroka. Izmučeni sta se vrnila obe na Metino stanovanje. Meta je tolažila tovarišico, da se bo dobila hčerka drugega dne, ker se je gotovo zamudila v kakšni hiši in tam zaspala med drugimi otroki; Lojza pa se ni dala pomiriti. Preden se je zaznal dan, je bila že zopet na nogah, je zopet iskala in povpraševala v težkih slutnjah. Medtem pa se je širila govorica, odkonca tiho in negotovo, potem določneje, da so našli na dvorišču tvornice truplo otroka, ki je zmrznil ponoči. Materi se je stemnilo pred očmi, ko jo je dosegel ta grozni glas; srce ji je bilo kakor zastalo v prsih in utrujena, omotična se je naslonila na ograjo ob cesti. Toda kmalu se je predramila in planila za delavci, ki so hiteli na dvorišče, gledat mrtvega otroka, njenega otroka, kakor je bila preverjena. Po burnem napadu groze in obupnosti je že zopet zbirala s krepko voljo svoje misli. „Oh, pravičen je Bog, pravičen je Bog,“ si je ponavljala v skrušenem srcu in tekla vedno hitreje.

Na dvorišču tvornice je že stala gruča ljudi okrog mrtvega otroka. Lojza se je prerinila skozi, pokleknila pred svojo Lojziko in jo vzdignila v naročje.

Brnot je stal zraven, gledal hudo in si vihal brke. Ponoči je bil prišel on tako pozno in take volje domov, da ni pogrešil ne Lojze, ne otroka doma; zjutraj pa se je zbudil zopet tako pozno, da si je lahko mislil, da sta že obe šli po svojih opravkih. Ko pa je zvedel zunaj, da je vzela zimska noč mlado življenje, se mu je takoj zasvetilo v glavi, kolikega pomena da postane lahko za njegovo borbo ta dogodek, ki mu daje v roke oster meč. Neusmiljeno bo sekal z njim sovražnike. Kmalu je imel Brnot okrog sebe trop somišljenikov. Krčile in vzdigovale so se pesti in tu in tam se je že klicalo prokletstvo in pogin morilcem. Delavci, delavke, otroci so se zgri-

njali, premnogi z grozno jezo v srcu, odločni in pripravljeni vse storiti in vse trpeti; zbirali so se na drugi strani orožniki, ki so se tiho in resno menili med seboj; uradniki so se bili poskrili po pisarnah.

Tudi Janez je bil prišel gledat z Meto in z Jemčevimi. V njegovi glavi pa je dobil nesrečni dogodek takoj posebno lice. Kakor je namreč on od začetka nasprotoval stavki, ker je hotel delati in služiti in ker je mrzil onega, ki je bil s svojim hujskanjem nakopal delavcem grozno bedo in prizadel njemu z nesramno brezvestnostjo bridkost in sramoto: tako je izvrnil tudi zdaj vso krivdo, da je zmrznila uboga Lojzika, na očeta Brnota. „Morebiti jo je ta vrag še sam poslal premog krast,“ je sumničil v svojem srcu. „Mati je iskala otroka vso noč; kje pa je bil on? In kako se drži zdaj! Kakor da bi otrok ne bil njegov.“

Ženske so plakale, nekatere naglas, druge pri-
tajeno, in ogledovale mrlička; moški so gledali srepo na tvornico, na orožnike, na mrtvega otroka in okrog sebe, kakor da bi iskali kakšnega orožja; Brnot pa je bil v veliki zadregi. Da bo našel svojega otroka mrtvega, tega se ni bil nadejal in ta novi dogodek mu je nekoliko zmetel načrte.

Janez pa se ni mogel krotiti več.

„Glejte ga, koruznika!“ je zakričal in vzdignil roko proti Brnotu. „Svojega otroka bo zatajil. V smrt ga je pogнал in zdaj ga noče priznati.“

Janez je stopil naprej in stisnil pesti pred prsi, kakor da bi hotel zdajzda planiti na nasprotnika. Prijatelji so ga zadrževali in mirili, delavci so se umikali in spogledovali in Brnot, ki je spoznal neugodni položaj, je hotel vzeti otroka v svoje roke.

„Ne dotikaj se ga!“ je zakričala Lojza in se obrnila z otrokom stran.

„Tako je prav,“ so pritjevale ženske. „Prej se ni brigal za otroka; zdaj bi ga imel rad.“

Od druge strani je pritiskal Janez, kakor da bi slutil, da je zdaj pravi trenotek, da se znosi nad sovražnikom. Vpil je, da je Brnot gнал v smrt otroka in goni v smrt tovariše; on je kriv vse stiske in bede delavcem; kaj jim je vse natvezel o izboljšanju plač in skrajšanju delovnega časa! in kaj imajo sedaj! Lakoto in mraz in smrt. „Kaj ga še poslušamo! Kaj se bojimo tega strahopetca! Pustimo ga in pojdimo na delo! Kdor je mojih misli, ta gre z menoj.“

Več se ni slišalo, ker je srdito ugovarjanje udušilo Janezove besede. Hitro so obstopili Brnota najodločnejši pristaši, drugi so pristopali v strahu, da ne bi ostali v manjšini, in kmalu je ostal Janez sam s svojim pogumom. Jemec in njegov sin sta ga držala za roke in se rvala z njim, da se jima ne bi iztrgal in drl v nesrečo, Meta ga je pogovarjala in mirila. Od druge strani so letele psovke in kletve, nekateri

so grabili ledeni sneg, drugi pobirali kamenje ali segali v žepe kakor po nože.

„Janez, prosim te, kakor se Bog prosi, miruj! Usmili se sebe in mene!“ je vpila Meta. Janez pa se ni brigal ne za prošnje, ne za grožnje; iztrgal se je z vso močjo iz rok in se obrnil proti tvornici. Meta je skočila predenj, da bi ga zadržala ali vsaj branila; od vseh strani pa so navalili nanj delavci. Nastala je gneča in iz gneče so se dvigale gorjače.

„Narazen, narazen!“ so kričali orožniki in izkušali predreti in razgnati množico. A v splošnem vpitju se ni razločila nobena beseda, in kdo se zmeni v divjem srdu za nevarnost! V metežu so mahale palice in ena je zadela, trdo, suho, tako da izpreleti od otlega zveka oddaleč človeka mraz. „Jezus!“ je zastokala Meta in omahnila. Hrum in kričanje je takoj prenehalo in groza je prepadla strmeče obraze. Vpili so samo še orožniki, ki so se prerivali skoz množico. Ta se je zdaj umikala sama. Janez je stal raztrgan in krvaveč in držal Meto, ki se ni več zavedla. Prihitele so ženske, ki so jo prenesle v bližnje stanovanje, jo dramile in močile in vpile, kje da je zdravnik, naj gre kdo po zdravnika. Množica pa se je razhajala in se hudovala, zakaj da je rinila Meta naprej, zakaj se obešala na kmetskega trdoglavca; vsi so valili krivdo nanjo in na Janeza.

Janez, ki je bil ostal trmast na bojišču, si je brisal kri z obraza in z roke in si popravljaj razdrapano obleko. Tresel se je po vsem životu in rad se je oprl na Jožeta, ki ga je prijel pod pazduho in ga peljal domov. Spotoma se je tolažil, da on vendar ni odjenjal in da bi bil že ugnal Brnota, če bi imeli delavci količkaj samozavesti in poguma.

Delavci, ki so se bili razšli pred orožniki, so se začeli zopet shajati v živahnih gručah. Vsem je bilo srce tako polno, da so se morali razgovoriti. Kdo da je kriv te nesreče, kaj da nastane iz teh dogodkov, to je šlo vsem po glavi.

„Dve žrtvi!“ je dejal Brnot in si brisal oči. „Moja Lojzika,“ ihtenje mu je trgalo besedo, „je morala zmrzniti, ker ima za objestno gospodo kos premoga več vrednosti ko življenje ubogega delavskega otroka. Sam mladi gospod Klepš je zapiral snoči vrata. Ali je vedel, da je priprl otroka ali ni vedel, kdo ve!“

„O, vedel, vedel,“ se je oglasil izmed poslušalcev delavec.

„Tem strašneje,“ je vzdihnil Brnot. „Z živaljo ima dober človek usmiljenje, ti ga nimajo niti z ljudmi, niti z otroki. Tako so vajeni izrabljati delavca kot vprežno živino. Bolje se godi psom v Javorju ko delavcem na Fužinah. In zdaj to čudno naključje, očitvidna kazen! Kako je zavajal mladi Klepš delavce, kako jih je hujskal, da bi izdali vas, svoje tovariše,

da bi prekrižali vaše načrte in se potegnili proti vaši koristi za korist tvornice. Toda ob vaši močasti, vaši stanovski zavesti se je razbil ta naklep in črepine so ubile tisto delavko in ranile tistega delavca, s katerima je občeval najrajši mladi Klepš. Ali bi mogla biti kakšna kazen pravičnejša? Skoraj bi želel človek, da naj se zgodi tako vsem sebičnežem, ki iščejo v splošnem boju svojih koristi. Toda ne! Ti ubogi ljudje, ki so šli v smrt za svoje zatiralce, niso vedeli, kaj da delajo.“

Molče so poslušali delavci besede. Srditost, ki je hotela izbruhniti ob truplu male Lojzike, se je bila plegla, ko je padla druga žrtev. Tam so lahko valili krivdo na druge, tukaj težko od sebe. Ona nesreča je govorila zanje, ta proti njim. Upadal je zopet pogum; srca so se polnila s topo brezupnostjo ali pa s srdom, ki je grizel in mesaril v svoji onemoglosti sam sebe.

Artur je bil skrivaj, še preden je bila nastala ta rabuka, zapustil tvornico skoz vratca, ki so peljala skoz majhen gaj proti Peščati in odtod na cesto. Nikogar ni hotel srečati, ne delavca, ne uradnika, nihče mu ni smel brati z obraza, da se čuti on količkaj krivega. V meglo zavil je šel skoz grmovje, ki je sipalo nanj ledeno ivje. Potem se je obrnil navkreber ob vodi, ki je šumela globoko med strmimi bregovi in podila studene valove proti jezu nad tvornico. Arturja je zeblo, da se je zavijal v debelo suknjo, stiskal glavo med rame in skrival v žepih mrzle prste. Rad bi bil pospešil korak, samo da bi bil vedel, kam da naj gre. V tvornico, v vas se ni mogel vrniti; saj bi ga bil zadel v srce vsak ledeni pogled in kakor očitane bi mu zvenelo najprijaznejše opravičevanje. Domov ni hotel iti, da ga ne bi izpraševali, če je res zmrznil v tvornici delavski otrok in kako da se je moglo to zgoditi. Govoriti o tem ni mogel več in misliti ni hotel. Proč tedaj od kraja, kjer je ležala v snegu mrtva deklica, proč od ljudi, ki so jo videli in milovali in obtoževali krivce. Oh, da bi on nikdar ne bil prišel v Javorje in na Fužine! Naj bi bil rajši ostal med lahkomišelnimi lahkomišelnimi tovariši! Vsaj ga ne bi zdaj tožilo srce in pekla vest in preganjal spomin. Ali je res življenje sama prevara in lepo, dokler se ne pozna in ne vidi odbližu? Kakšni so se videli prijatelji in kakšne je spoznal! Veseliti se je hotel tuje sreče in niti to veselje se mu ni privoščilo. Janez in Meta, kako sta ga imela oba za norca, sporazumljena in dogovorjena! Zakaj? Čemu? Kaj jima je bil storil on? Slepljenje v obraz, roganje za hrbtom. Tak je človek. Ne prenese ne lepega, ne grdega ravnanja, enkrat nesramno prevzet, enkrat pasje ponižen. In če se tako hlinijo preprosti ljudje, kaj šele oni, katerim je olepotičila

masko izobrazba! Nekako razumevna se mu je zdela želja tistega rimskega cesarja, ki je obžaloval, da nimajo vsi Rimci skup enega samega vratu, da bi dejal vse z enim mahom ob glavo. Kako rad se je izprehajal Artur prej po tem bregu. Tukaj je govoril z njo o svoji in njeni bodočnosti in dokazoval, da bi jo osrečil, kako da so si enaki vsi ljudje in najboljši tisti, ki je najblažjega srca. Njej so žarela lica in oči, ki so slepile in goljufale njega, neizkušenega mladeniča. Tu sta slonela na ranti in gledala v bistro vodo. Vse prešlo! Niti rante ni več ob strmini. Najbrž so jo bili razdrli in odnesli ubogi delavci in si zakurili z njo mrzle peči. Žalosten je gledal Artur zadnjikrat, kakor se mu je zdelo, po tihi pokrajini, ki se mu je bila tolikanj priljubila.

Premotili so ga nekako znani glasovi, ki so se čuli vedno razločneje, ker so se bližali in ker je ležala okroginokrog mrtva tišina.

„Torej tak slepar je ta Klepš?“ je slišal Artur govoriti prijatelja Rumpla.

„Na razstavi bi dobil prvo darilo,“ je odgovoril glas, ki ga je bil tudi že nekje slišal Artur. „Sploh je vsa ta svojat ena žlota.“

Artur je stopil naglo naproti, spoznal dr. Lajba poleg Rumpla in kri mu je zavrela.

„Ah, dva sleparja s poštenjakom med zobmi,“ je dejal Artur s stisnjenimi ustnicami.

„Jezik za zobmi!“ je zavpil Lajb in stopil za Rumpla. „Prekličite takoj!“

„Jaz ne preklicujem ne svojih besed, ne svojih klofut,“ je dejal Artur in sunil od sebe Rumpla, ki ga je bil porinil dr. Lajb naprej. Izza Rumplovega hrbta je vzdigal dr. Lajb roko, da bi udaril Arturja. Ta je odbil roko, udaril nazaj in začeli so se rvati. Rumpel in Lajb sta rinila Arturja nazaj proti bregu, počasi, polagoma, a nevzdržno; zakaj dvema ni bil kos Artur, naj se je še tako upiral. Naenkrat pa mu je na robu strmine zmanjkalo tal. Noga mu je izpoddrsnila; začel se je loviti z rokami in grabiti polzki sneg. Toda ne roka, ne noga ni držala. Krčevito je zasajal Artur otrple prste v snežno skorjo in iskal opore z nogami. Zaman; kakor z gladkim ledom je bila pokrita strmina. Vedno hitreje je drčal Artur navzdol in puščal za seboj na snegu krvave sledove odrlih prstov in odrgnjenih dlani. Začul se je grozen krik in telo je zdrknilo z brega in pljusnilo v studeno vodo. Voda ga je tiho zavila v hitre valove, udušila mirno slabotni upor, obrnila truplo z neudržno silo po toku in ga valila naprej proti jezu nad tvornico.

Rumpel in Lajo sta pogledala plaho okrog sebe, se zavila vsak v svojo suknjo, pomeknila klobuke na oči in hitela molče proti kolodvoru.

(Konec.)

Moja in narodna.

Zložil Silvin Sardenko.

Polje, kdo bo tebe ljubil,
polje, kdo bo tebe ljubil,
kadar jaz bom v grobu spal?

„Ljubil žar me bo pomladni,
ljubil žar me bo pomladni,
ki nad mano bo sijal.“

Jaz pa bom pomlad naprosil,
jaz pa bom pomlad naprosil,
naj gre mimo tvojih tal.

Gozdič, kdo bo tebi peval,
gozdič, kdo bo tebi peval,
ko bom jaz šel v grobni hram?

„Pele bodo še mi ptice,
pele bodo še mi ptice,
pletle gnezda semtertam.“

Jaz pa vetru bom naročil,
jaz pa vetru bom naročil,
naj jih prepodi drugam.

Gora, kdo bo k tebi hodil,
gora, kdo bo k tebi hodil,
kadar mene zagrebo?

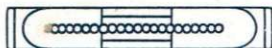
„Hodil še bo zor večerni,
hodil še bo zor večerni,
čist in jasen kot zlato.“

Jaz pa solncu bom povedal,
jaz pa solncu bom povedal:
Hitro vtoni za goro.

Če ne bo več zore v gori,
če ne bo več zore v gori,
rajši pojdem v grobni dom.

Če ne bo več ptice v gozdu,
če ne bo več ptice v gozdu,
slaje v grobu snival bom.

Če ne bo več vesne v polju,
če ne bo več vesne v polju,
laže jaz počival bom.

Perica.

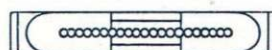
Zložil Silvin Sardenko.

Plenice je prala
nad bistrim studencem,
valovi so mimo
priplavali z vencem.

Deklè pa je zrlo
za vencem ihteče;
za njim bi prebredla
valove šumeče.

Le peri, le peri
plenice si nove,
le pusti, le pusti
šumeče valove!

Nikdar še ni vrnil
noben se studenec,
nikdar se ne vrne
deviški tvoj venec.

Selske slike.

Zložil Silvin Sardenko.

II.

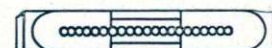
Pastirica.

Nad vasjo je čredo pasla,
v srcu ji je vstal nemir,
s hrepenenjem v dol je zrla,
kjer je vriskal mlad pastir.

„Ko bi sreča kdaj hotela,
da bi z njim šla pred oltar,
doli v koči bi živela,
črede pasla več nikdar.“

Sreča željo izpolnila,
ali sama prišla ni ...
Doli v koči mlada žena
žalostna na grič strmi.

Ko bi mogla, ko bi mogla,
rada spet bi šla nazaj,
rada spet bi čredo pasla,
kot je pasla jo nekdej.

Slikar Janez Wolf (1825—1884).

Spisal Viktor Steska.

(Dalje.)

Znano je, da je Julij Quaglio naslikal na zunanji steni ljubljanske stolnice začetke evangelija sv. Mateja, sv. Luka in sv. Marka. Ker so pa te slike v teku skoro dveh vekov že zelo izginile, da so se le malo še poznale, je Wolf l. 1872. obnovil sliko sv. Janeza Krstnika, krščujočega Jezusa, in Caharija,

WOLF: SV. JANEZ EVANGELIST
oltarna slika v Ribnici

ko se mu angel prikaže. Slika Marijinega oznanjenja je prišla kakih osem let pozneje na vrsto.

Za predjamsko kapelico v Trbovljah je naslikal l. 1872. sliko sv. Barbare.

Isto leto je poslikal tretje izmed dvanajstih znamenj Marijinih na poti od Sv. Petra v Ljubljani proti D. M. v Polju. Znamenje stoji na polju blizu Sela, lučaj daleč od sedanje ceste. Slike so dosti dobro ohranjene. Marijino oznanjenje je posnel po Kremser-Schmidtovi sliki v kapeli vojaške bolnice (Izvestja Muz. društva, 1898, 40), na pročelju je

pa naslikal Boga Očeta. Barve so žive, obrazi zagoreli.

L. 1873. je napravil za Ribnico M. B. Kraljico sv. rožnega venca in krasno sliko sv. Janeza Evangelista, l. 1874. pa za isto cerkev Marijo za šmarnice. Pri tem delu ga je Feuerbach obiskal. Sliko M. B. za šmarnice v Dolenji vasi je Simon Ogrin podslikal l. 1874.

L. 1874. je dobil naročilo za sliko sv. Jurija za veliki oltar pri Sv. Juriju ob južni železnici na Štajerskem. (Danica, 1874, 395.)

L. 1875. je dovršil križev pot po Führichu za župno cerkev v Naklem, Vurnik je pa napravil okvire. Oba skupaj sta zaslužila 1258 gld. 58 kr. (Iv. Vrhovnik, Zgod. nakelske fare, 43.)

Nad stranskim vhodom pri Sv. Florijanu v Ljubljani je bila freska Janeza Potočnika: Marijino varstvo. Ta slika je vsled vremenskih nezgod, zlasti ker ni imela strehe, tako trpela, da je bila že vsa razprana in ogoljena. Simon Ogrin jo je prerisal in potem jo je Wolf iznova fresco naslikal. Delal je od 1. junija do 9. julija 1875. Slika je stala 282 gld. 95 kr. (Župn. spomenica Sv. Jakoba v Ljubljani, str. 26, 227.) Na tej sliki se je Wolf ravnal, kolikor mogoče, po stari kompoziciji. Obnova se je tako posrečila, da je Danica (1875, 231) pisala: Wolf je naslikal na presno novo podobo, in sicer tako lepo in mojstrsko, da se sme res z dobro vestjo vsakemu priporočati, kdor bi za enaka dela potreboval umetnika.

L. 1875. je za cerkev sv. Jakoba v Ljubljani naslikal prosojno sliko presv. Imena Jezusovega za 120 gld. (Župn. kronika.)

Poleti je dopolnjeval freske v Trbovljah, kjer je že l. 1863. cerkev poslikal. (Poročilo g. Simona Ogrina.) To leto je napravil tudi sliko sv. Petra za Predvor.

V Vipavi je nameraval dekan Grabrijan s freskami oživiti stene svetišča. Na stropu so bile še stare impozantne baročne freske, toda nekoliko okajene in zaprašene, druge stene so pa bile gole. Wolf se je odločil poslikati vse tri stene tako, da bi bil od zadnje stene nekak prehod k stropnim slikam. To delo je trajalo dvoje poletij, l. 1876. in 1877. Wolf, ki fresk ni rad sam delal, si je tudi za to delo privzel sotrudnikov. Pomagali so mu Simon Ogrin,

Ludovik Grilc, en mesec Anton Jebačin in Benečan Risigaro, ki je bil sicer dober risar, pa se mu ni ljubilo delati, marveč je rajši druge gledal in zraven pušil.

Wolf je napravil osnutek za vse tri strani svetišča, pa se ga ni popolnoma držal, ampak je sproti marsikaj izpremenil, zlasti je popolnoma predrugačil glavno sliko.

Na zadnji strani nad velikim oltarjem je naslikal sv. Štefana mučenca v nebeški slavi. Svetnik plava na oblaku, dva angelca poleg njega nosita cvetje in znak mučeništva, palmovo vejico. Oblak nosijo trije angelci v raznobarnih krilih, štirje mali pa nosijo knjigo. Spodaj gleda ljudstvo. Za prve tri angelce je Simon Ogrin portretiral šolarice.

Na levi strani stoji sv. Luka, držeč knjigo „Dejanje apostolov“ z odstavkom: Stephanus vidit coelos apertos (Štefan je videl nebesa odprta), na desni pa starček, kateremu kažejo tri osebe gor k sv. Štefanu.

Na listni strani je uprizoril smrt sv. Štefana. Svetnik, od kamenjev zadet, omahuje; pobožna žena mu padec prestrega; več oseb hoče sočutno pomagati; možak v lahni obleki pobira kamenje.

Na evangelijski strani so ti-le prizori: sv. Štefan sprejet v število diakonov; prejema diakonsko čast; deli miloščino. Te slike je izvrševal Simon Ogrin; Wolf sam pa je slikal na listni strani. Pomagal mu je Lud. Grilc, ki je napravil en obraz, ornamentiko pri oknu, marmoriranje pod slikami in arhitekturni pas. (Por. S. Ogrina.)

Na teh slikah so obrazi večinoma posneti po tedaj živečih bolj znanih Vipavcih, n. pr. po grofu Lanthieriju, dekanu Grabrijanu, kaplanu Jan. Videgarju, cerkveniku itd. Osnutki teh slik so še ohranjeni in so zelo skrbno izvršeni. Tudi račun je še ves ohranjen.¹

¹ Ko se je l. 1876. pogodba sklenila, je slikar prejel na račun 60 gld.; 2. junija 50 gld.; 17. julija je bil sprejet na stan in hrano, 18. julija 50 gld.; 3. avgusta 30 gld.; 6. avgusta je došel na stan in hrano Simon Ogrin; 21. avgusta 30 gld., 3. septembra 20 gld., 11. septembra 40 gld., 26. septembra 10 gld., 1. oktobra 40 gld., 12. oktobra 30 gld., 6. novembra 151 gld. Ta dan je odšel Simon Ogrin in došel Anton Jebačin. 21. novembra 15 gld., 2. decembra 5 gld., 8. decembra 134 gld. Ta dan je Wolf odšel domov v Ljubljano in potrdil prejem 700 gld. Dekan je pripisal „recte 670 gld.“ in mu poslal 28. decembra še 50 gld. v Ljubljano. L. 1877. 13. marca 25 gld. 19. maja je zopet prišel in prejel 20 gld., od g. Mayerja pa 150 gld. na račun; 25. maja je prišel Risigaro na stan in hrano, 1. junija pa Ludovik Grilc; 28. junija 35 gld., 4. julija 10, 6. julija 30, 16. julija 70, 26. julija 5, 31. julija 50, 11. avgusta 5, 16. avgusta 20 gld.; 19. avgusta je Risigaro odšel in Simon Ogrin prišel. 25. avgusta 20, 1. septembra 50, 11. septembra 10, 14. septembra 50, 29. septembra 50, 10. oktobra 50, 18. oktobra 20, 24. oktobra 10, 30. oktobra 30, 6. novembra 20, 14. novembra 100, 21. novembra 5, 24. novembra 350, 24. novembra Grilc 20 gld. — Wolf je prejel

Ob nedeljah l. 1876. je Wolf v šoli slikal sliko M. B. za Podrago, obenem je dobil naročilo za sliko sv. Kancijana itd. na Planini pri Vipavi. (Por. Sim. Ogrina.)

L. 1878. je naslikal za cerkev v Suši pri Zalem logu podobo lavretanske Marije za veliki oltar in l. 1879. slike za oba ondotna stranska oltarja sv. Treh kraljev in smrti sv. Jožefa. (Danica, 1878, 203; 1879, 149)

Za bizeljsko podružnico sv. Antona je naslikal l. 1878. sliko sv. Antona. (Cerkv. zaukaznik lavant. škofije, 1908, 222.) Pravzaprav je pa to sliko napravil Simon Ogrin, kakor bomo še čuli.

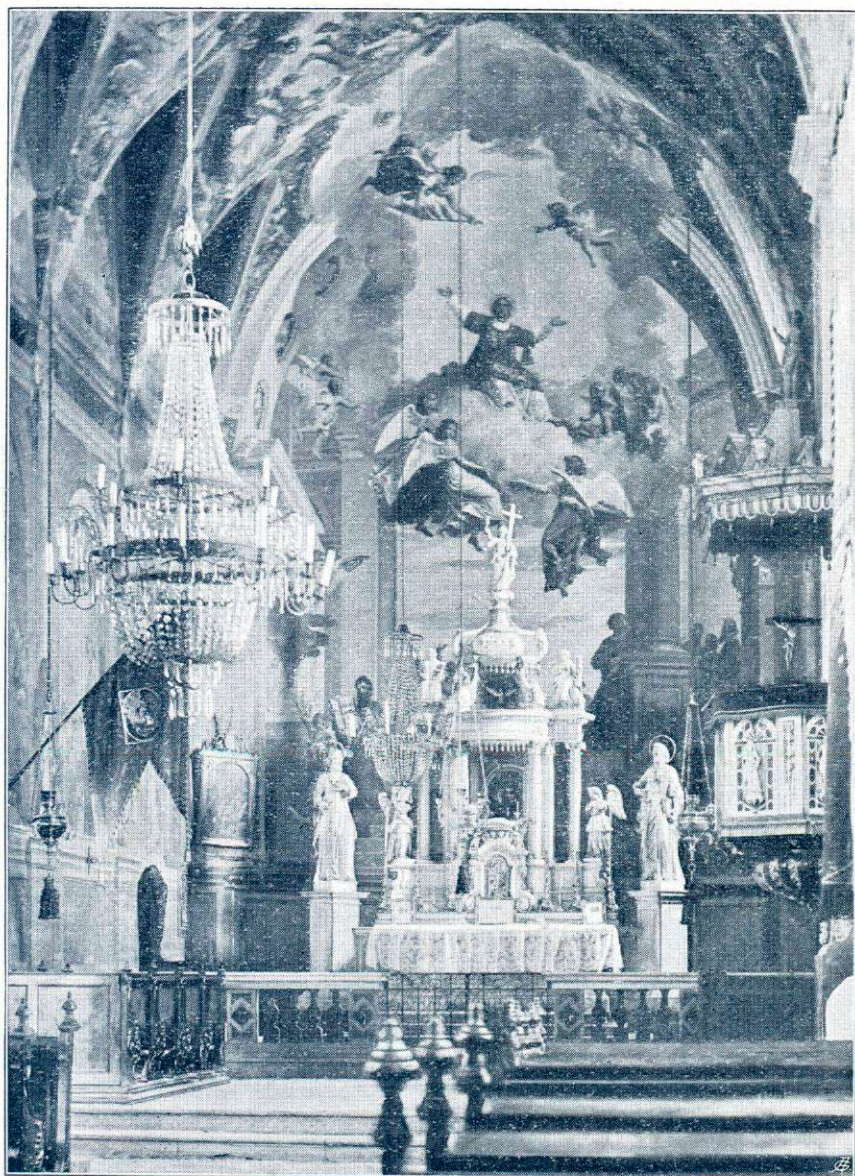
WOLF: SV. ŠTEFAN PRIDIGUJE
osnutek za fresko v Vipavi

Od oktobra do decembra 1878. je slikal banderski sliki za Stopiče. Na eni strani je uprizoril M. B. z božjim Detetom na levici in z žezlom v desnici, ob straneh molita keruba z belim vencem krog glave. Na drugi strani je Jezusov krst v Jordanu.

L. 1880. je poveril Wolfu dekan Martin Skubic poslikanje svetišča župne cerkve v Ribnici. Slikar je zasnoval na oboku presv. Trojico, pred njo pa ob vsaki strani prelepo skupino angelov, ki obda-

v gotovini 1900 gld. in bil na hrani pri dekanu 10 mesecev in 26 dni. Zidar Nadlišek, ki je pripravljajl omet, je prejel 371 gld. 18 kr. Poleg tega je dekan plačal oder, apno, pesek itd.

jajo troedinega Boga. Na stranskih stenah svetišča so slike štirih evangelistov ter podobe Mozes in sv. Janeza Krstnika v naravni velikosti, naslikane na zlati podlagi. Niže pa so v okroglih medaljonih doprsne slike cerkvenih očetov: sv. Ambroža, svetega Avguština, sv. Hieronima in sv. Gregorja. Slike so splošno ugajale, le zvezdno nebo na oboku je nekoliko preživo. Dekoracijsko delo je prevzel Anton Jebačin. Wolf je dobil za delo 1100 gld.; vse delo je pa stalo 2300 gld. (Dr. Jos. Lesar: Življenje in delovanje dekana Mart. Skubica, str. 26, 27.) Ko je

WOLF: SV. ŠTEFAN V NEBEŠKI SLAVI
freska v Vipavi

bilo delo dovršeno, je kanonik Karol Kljun v pridigi popisoval podobe:

Nad velikim oltarjem na svodu je naslikana sv. Trojica. Podoba Boga Očeta veličastno predstavlja vsemogočnost in očetovsko skrbljivost Stvarnikovo, podoba božjega Sina ljubezen in usmiljenost Odrešenikovo; skupni vtisek slike sv. Trojice, obdane od množice angelov z milimi obrazci, je v rešnici ganljiv. Ob straneh so naslikani štirje evangelisti, Mozes in sv. Janez Krstnik, na vsaki strani po tri podobe vštric za moža visoke, vsaka podoba klasično delo itd. (Danica, 1880, 357.)

Spomladi l. 1880. je Wolf dodelal sliko sv. Antona Puščavnika, skoro šest metrov visoko, za veliki oltar v Železnikih (Danica, 1880, 184 in 277). Za sliko je računal samo 100 gld. župnik Jak. Mrak mu je namaknil še 40 gld.¹

Za Sent Vid pri Ljubljani je to leto naslikal Antona Padovanskega. (Danica, 1880, 204.) Za to cerkev je naslikal tudi še Immaculato, sv. Janeza Krstnika, sv. Nikolaja in še mnogo prej božji grob, ki je sestavljen iz več delov. Ozadje napravlja Jeruzalem z Golgoto s tremi križi. Ob straneh rasto aloe in druge vzhodne rastline. Na kulisah so posamezni prizori iz Jezusovega trpljenja, n. pr. Jezus na Oljski gori, Jezusa bičajo, s trnjem kronajo, Veronični prt, insignije trpljenja, Simon pomaga Jezusu križ nesti, svete osebe pod križem, Kristusa s križa snemajo, križ z ovojem, preroka Izaija in Jeremija, v timpanu so še Marija, Magdalena in sv. Janez Ev. in Jezus vstane od mrtvih. Barve so polne, sočne; rdeča in zelena barva sta bolj temni.

Za Zagorje ob Savi je koncem l. 1880. dovršil sliko sv. Petra in Pavla za glavni oltar. (Danica, 1880, 407.) Sliko je podslikal Anton Jebačin.

L. 1882. je slikal na mokri omet v kapelici sv. Frančiška v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Vso cerkev je namreč poslikal že prej Langus. Ne vem, zakaj so dali odbiti Langusove freske v tej kapeli. Wolf je torej nanovo naslikal dve skupini: smrt sv. Frančiška in sv. Frančišek v nebeški slavi; tretjo skupino „Porcijunkulo“ so pa slikali po kartonu P. Aleksandra Robleka Wolfovi učenci: Grilc, Jebačin in Pavel Šubic. Te slike se, žal, niso dobro ohranile, ker so jih prepozno jeseni slikali. Izvrstno pa se je ohranila Wolfova freska zunaj na pročelju frančiškanske cerkve, predstavljajoča angele, ki molijo sv. Rešnje Telo. Ko sta Wolf in Grilc tu slikala, se je odločil Ažbe za slikarstvo. Pustil je kot „komis“ specerijsko blago in šel k Wolfu v šolo. Smel je gledati, kako slika Wolf fresco, mešal je barve in mu prinašal vino od Belega volka. Odtod je šel na Dunaj na akademijo. (Slovan, I, 105, R. Jakopič.)

Za župno cerkev na Raki je slikal Wolf pri župniku Antonu Tavčarju l. 1884. dve sliki: Ecce homo in Marijo Devico. (Danica, 1885, 388.) To leto 1884. je naredil tudi dve sliki za stranska oltarja v Zagorju ob Savi: Kraljico sv. rožnega venca in sveto Barbaro, varuhinjo premogarjev. Izbral si je za pojasnilo k sliki pretresljiv prizor, nesrečo v jami. Skladi se podirajo, skale se rušijo, premogar, smrtno nevarno ranjen, ves zamaknjen pričakuje sv. popotnico, ki mu jo nese angel. Ponovil je tu prizor, kakor ga je že uporabil na oljnati sliki sv. Barbare za kapelico pred vhodom v jamo v Trbovljah iz l. 1872.

¹ Glej sliko v Dom in Svetu, 1895, 209.

Zadnja Wolfova slika je bila Marija za lurško znamenje v Šent Vidu nad Ljubljano. „Sicer ni tako lepa, kakor druge tega mojstra, vendar lična in vzpodbujna k pobožnosti.“ (Danica, 1885, 357.)

Razen teh po časovnem redu naštetih del je naslikal še mnogo drugih slik, n. pr. za Cirknico sv. Antona Puščavnika, za Horjul M. B. sv. rožnega venca za 100 gld. (Zgodov. zbornik, 790), za Javorje nad Škofjo Loko sv. Lenarta, za Planino pri Rakeku sv. Antona Padovanskega, za Postojno M. B., za Ljubno križev pot, ob času župnika Terana, za Sv. Katarino šest slik kot vložke v prižnici, namreč štiri evangeliste, sv. Katarino in Jezusa kot učitelja, za Šmarije rojstvo Marijino v velikem oltarju, za Tacen sv. Jurija (poročilo g. Iv. Žana), za Trato M. B. s podpisom „Janez iz Leskovca“, za uršulinke v Ljubljani banderce s sliko sv. Družine in kulise za gledišče; P. Romuald Jereb ima sliko sv. Frančiška Ser. in g. Fr. Kimovec sv. Antona Padovanskega.

V kapelici na Friškovcu, l. 1865. sezidani, je Wolf bržkone l. 1867. naslikal na mokri omet Marijino oznanjenje. L. 1909. so kapelico v regulacijske namene podrli in s tem uničili Wolfovo delo.

Ob cesarjevem dohodu v Ljubljano julija 1883. je bil položen temeljni kamen deželnemu muzeju Rudolfinumu. L. 1884. se je deželni odbor pogajal z Wolfom radi slikanja fresk v muzejskem vestibulu. Toda Wolfu ni bilo prisojeno, da bi to delo izvršil. Wolf se je že postaral, čeprav je bil šele v 59. letu, žile so mu zvapnele. Radi odra se je moral dogovoriti s stavbnikom Treotom. Zato se odpelje, ker se ni dobro počutil, 12. decembra 1884 popoldne po tretji uri z izvoščkom od svojega tedanjega stanovanja v Kolodvorskih ulicah št. 30 proti Dunajski cesti. Ko ga pripelje izvošček pred stavbnikovo stanovanje, odpre vrata, toda Wolf se ne gane. Izvošček se obrne in zapelje k deželni bolnici. Tu so se prepričali, da je nesrečni potnik našel zemski mir v vozu: zadela ga je namreč kap. Prepeljali so ga v mrtvašnico. Pokopal ga je tedanji frančiškanski vikar P. Placid Fabijani.

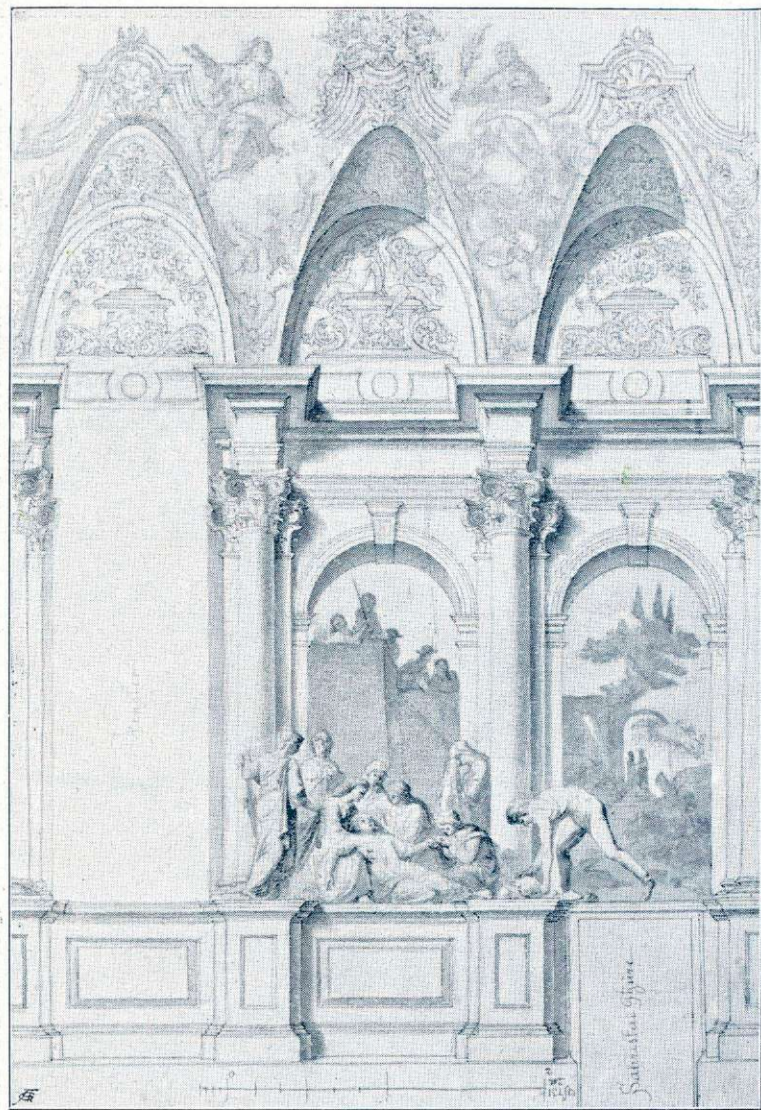
II.

Wolfova soproga je imela neki 1500 gld. dote in je ženina podpirala, ko je bil še v Benetkah. Wolf je ondi naslikal Marijo v višavi, spodaj pa sv. Janeza Ev. in sv. Nežo, svojega patrona in patrono svoje neveste. To sliko so Wolfovi, ko so bili okoli 1879 na letovišču, pustili pri Urbančku v Stožicah, ker niso mogli poravnati stanarine. Kam je slika pozneje prešla, nisem mogel dognati.

Wolfu se v zakonu ni sreča smehljala. Žena je bila na čutnicah bolna vsled strahu, ki ga je prestala, ko je videla, da je nekdo s samomornim namenom

skočil skozi okno. Pozneje so se znaki duševne bolezni vedno jasneje kazali, zlasti po nesreči, ki je tako nenadno zadela Wolfovo hišo.

Wolf je imel sinčka Alojzija, roj. v Šent Vidu 6. junija 1862. Umevno je, da se je vsa ljubezen staršev osredotočila v tem mladem bitju. Dve in pol leta je bil star otrok, ko gre mati v začetku oktobra 1864. po skobljance v delavnico podobarja Mateja Tomca, da bi zakurila na ognjišču. Ko je ogenj že plapolal, odide po vodo k vodnjaku v bližini hiše. Tedaj pozvoni k obhajilu. Žena skoči proti cerkvi. Ko se pa vrne v kuhinjo, najde sinčka Alojzija vsega

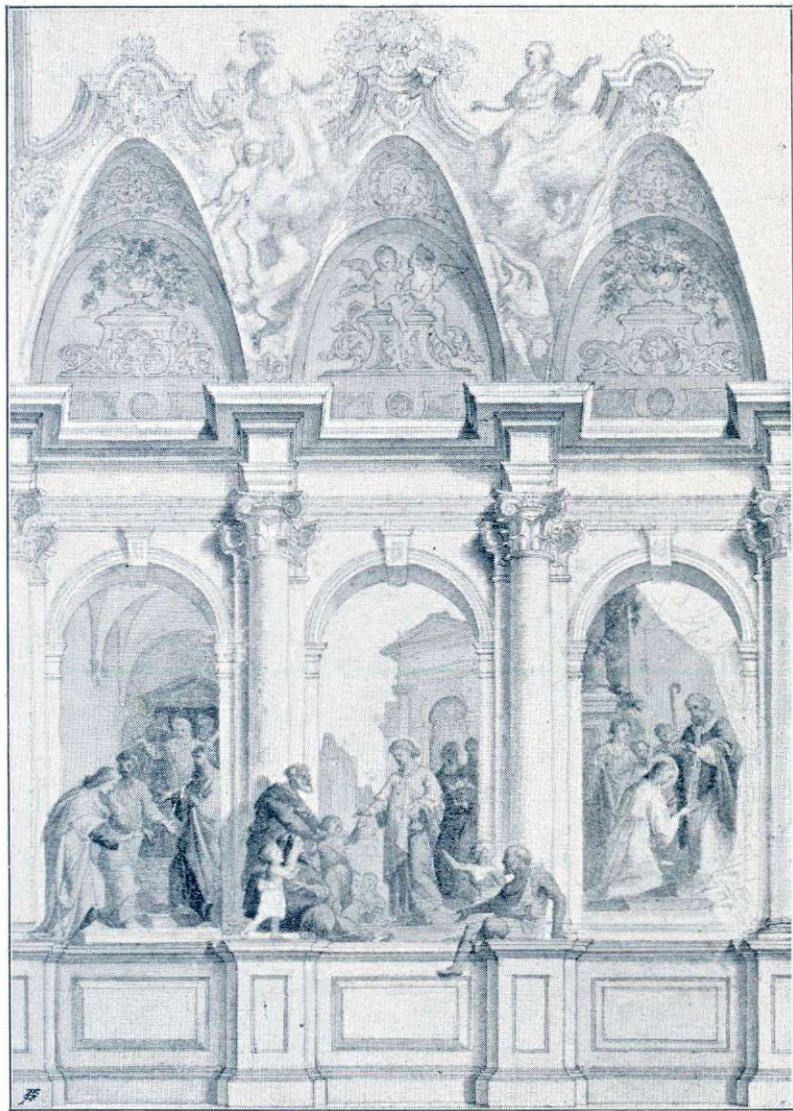

WOLF: SV. ŠTEFANA KAMENJAJO
osnutek za fresko v Vipavi

obžganega. Po nesreči je prišel v tem kratkem času do plamena in se obžgal. Kmalu nato je izdihnil. Pokopal ga je 6. oktobra 1864 župnik in znani pisatelj Blaž Potočnik.

Ta dogodek je s silno močjo udaril v družinsko življenje Wolfovo. Žena je bila vsa zbegana in tudi leta niso izbrisala sledu te bolezni. V svoji zbeganosti je počela marsikaj, česar si sosedje niso mogli razlagati, n. pr. kupila je zemelj, postavila košaro poleg sebe in metala zemlje v steno, kakor otroci, kadar se igrajo z mečkom (žogo). (Poročilo g. Simona Ogrina.)

Wolfa ob času nesreče ni bilo doma. Umevno je, da ga je ta udarec silno potrl. Zato ni več našel tolažbe in izpodbude v domačem krogu in zato ni bil rad doma, marveč je rajši odhajal na delo zunaj doma in tudi, če je bil doma, ni delal v svojem bivališču, ampak si je izbral svoj atelier drugje, da je mogel nemoteno delati. Veselje do dela mu je tudi izginilo. Zjutraj je v postelji kadil in čital navadno do okoli desetih, potem je vstal in delal do kosila, po kosilu je še nekoliko nadaljeval dopoldansko delo, če se mu ni stožilo, potem pa je odšel iz Šent Vida v Ljubljano. Tu je obiskaval svoje znance, večinoma pa je šel v gostilno ali kavarno in tam sedel do po-

WOLF: SV. STEFAN DIJAKON
osnutek za fresko v Vipavi

znega večera. Zato je bil kesen v svojem delu in nevolja naročnikov je bila včasih toliko, da so mu hoteli naročeno delo odpovedati. Kadar pa je bila najhujša sila, se je včasih vendar ojunačil in delal ves dan, včasih celo vso noč. V ta namen si je kupil sveč, jih primerno razpostavil po delavnici ter delal in delal, da je obljubljeni čas dovršil naročeno delo.

Ko je hčerka Josipina začela hoditi v višje razrede in pozneje na učiteljske, se je preselil iz Šent Vida v Ljubljano na Marije Terezije cesto št. 5. v pritličje, svojo delavnico pa je imel v Medijatovi hiši, kjer mu je vitez Luschan odstopil sobo.

Hči je rada hodila k očetu v delavnico; tam je spisovala svoje naloge, glasno čitala nemške klasike in prevode iz drugih slovstev n. pr. Shakespearea, Cervantovega Don Kixota itd. Pripovedujejo pa, da je Wolf preje sam prečital dotično knjigo in če je opazil, da bi kaj ne bilo primerno za mlado čitateljico, je kar cel list iztrgal iz knjige.

Hči Josipina se je 7. julija 1878. omožila z narednikom Kozinom, se z njim preselila najprej v Bosno, pozneje v Zagreb, kjer je njen soprog umrl kot uradnik.

Tudi kadar je slikal zunaj doma, Wolf ni opustil svojih navad. Zato ni rad hodil sam slikat, marveč je vselej vzel seboj kakega pomočnika, da je ta delo izdelaval, sam pa je pogostokrat sedel v krčmi, kadil viržinke, od katerih se ni mogel ločiti, bral časnike in premišljeval svoje žalostno življenje. Nekje na Vipavskem, poročevalci se glede kraja ne ujemajo, je cerkvenik vsledtega zapisal na odru naslednje besede:

Der Maler ist ein großer Narr,
Er rauchet immer die Zigarr'
D'rum lebet er nicht viele Jahr'.

Ko je Wolf zagledal ta zanj žaljivi napis, se je nasmehnil in rekel: Tudi na kmetih se dobe talenti.

Če so ga k delu nagovarjali in mu zatrjevali, da se silno mudi, se je mirno izgovarjal, da ni razpoložen ali pa da išče idej za načrte.

Pil ni mnogo; ker pa je le malo jedel in vedno pihal viržinke, mu je vendar tako življenje škodovalo. Nikotin in žalost sta izvrševala svoje rovarsko delo na njem, da se je hitro staral in da je tako naglo umrl vsled kapi.

Nekaj časa je hodil na hrano k Maliču. Ko je odhajal, je rekel: „Plačam jutri.“ Tako je ponavljal več dni zaporedoma. Natarica se je bala za plačilo in mu je nekoč skрила klobuk. Wolf pa se ni zme-nil zato, ampak je mirno brez klobuka odšel. (Por. S. Ogrin.)

Gostilničar Tavčar, ki je imel vinograde na Bizeljskem, je naročil pri Wolfu, ki je hodil k njemu na hrano in je ni plačal, sliko sv. Antona Puščavnika. Wolf pa se ni zmenil za naročilo in je z delom odlašal. Naposled mine Tavčarja potrpežljivost in mu zapreti, da ga bo tožil za dolg, če slike do določenega dne ne izvrši. Tu pride k Wolfu S. Ogrin na obisk. Wolf ga hitro naprosi, naj nemudoma naslika sv. Antona. Ta se loti dela in v dveh dneh je bila slika narejena, Wolf pa rešen nadležnosti. (Por. S. Ogrina.)

Nekoč so ga ljudje prosili, da bi v neki precej visoki podružnici slikal. Ni se mu pa ljubilo hoditi tako visoko, zato jim reče: „Slikal bi že, samo če me gor peljete, peš ne grem.“ Kmetje so pa jeli

trditi, da po tej strmini ni mogoče voziti in da noben voz ni gor prišel. Wolf pa jih hitro zavrne: „Kako ste pa zvonove gor spravili? (Por. S. Ogrina.)

Ko je slikal na Vrabčah, je moral na sliki: Beg v Egipt naslikati tudi dolgouharja. Navihani cerkve-

WOLF: SV. ŠTEFAN
freska v Vipavi

nik se je pa takoj oglasil: Če bodo Lahi [in drugi tujci k nam prišli in zagledali osla naslikanega v cerkvi, bodo rekli: Kako so Kraševci neumni, da si puste osla v cerkvi naslikati, ko jih imajo že tako dosti. (Ant. Jebačin.)

Ko se je Ažbe pri njem učil, ga pošlje Wolf neko nedeljo popoldne oblake risat. Zvečer ga Wolf in Grilc srečata. „Pokažite risanko; kako ste oblake narisali?“ mu nasproti zakliče Wolf. „Saj jih nisem,“ odgovori žalostno Ažbe. „Zakaj ne?“ — „So mi kar sproti uhajali.“ Wolf se je pristrčno smejal in še mnogokrat pozneje ob raznih prilikah ponavljal te besede. (Por. Lud. Grilca.)

Ker je imel stanovanje in delavnico posebej, se je rad pohvalil, češ: Ali poznate človeka, ki ima dvoje stanovanj?

Fidelis Trpinc je Wolfa naprosil, da bi poučeval v njegovi graščini na Fužinah (Kaltenbrunn) pri Ljubljani tri gospodične slikati. Pogoji niso bili neugodni. Trpinčev voz ga je peljal do graščine in nazaj; za uro pa je dobival po tri goldinarje.

Kot učitelj je pa bil silno strog in nepotrpežljiv. Umevno je, da učenke niso tako napredovale, kakor je želel. Zato je pokazal včasih preočito svojo nevoljo. Posledica — jok. Wolfu se je to za malo zdelo, prime za klobuk in odide, na pivo. Ko se vrne, vpraša: „Ali še jokate?“ Navadno se je solzni oblak v tem času že posušil. Pouk se je potem nadaljeval. Dolgo pa ni trajalo. Wolf ni hotel več priti, ker ni imel potrebnega potrpljenja. Gospodične so se potem same dalje urile. Ena izmed njih,

Grumnik, je hotela pozneje poizkusiti, kako jo drugi sodijo. Naslikala je pahljačo in jo poslala v razstavo v Berlin; kot ceno je zanjo nastavila 25 mark. Kmalu dobi izporočilo, da je pahljača prodana. Z velikim veseljem je Wolfu na ulici povedala svoj uspeh, češ, vedno ste rekli, da se ne bom nič naučila, pa sem vendar nekaj dosegla. (Por. L. Grilca.)

Z Borovskim sta v neki cerkvi slikala ornamentalne okraske, kar se jima zlomi črtalo. Borovski se prestraši, ker drugega nista več imela, in reče: „Kaj bo pa sedaj!“ Wolf pa mirno odgovori: „To se tudi brez črtala lahko naredi, tako!“ in potegne črto s čopičem. (Por. A. Jebačina.)

Kakor umetniki navadno malo računajo z istinitimi razmerami, kakor sploh ne mislijo dosti na prihodnost, tako se tudi Wolf ni mnogo zmenil za prihodnje čase. Kadar je imel denar, se mu ni smilil, če ga ni bilo, se je moral zatajevati, ali pa delati mučne dolgove.

Pretirana in krivična je sodba rajnega Wolfovega učenca in slikarja Antona Ažbeta, ki jo je izrazil o Wolfovih slabih gmotnih razmerah: „Zdelo se mi je potrebno spomniti se svojega trpina brez

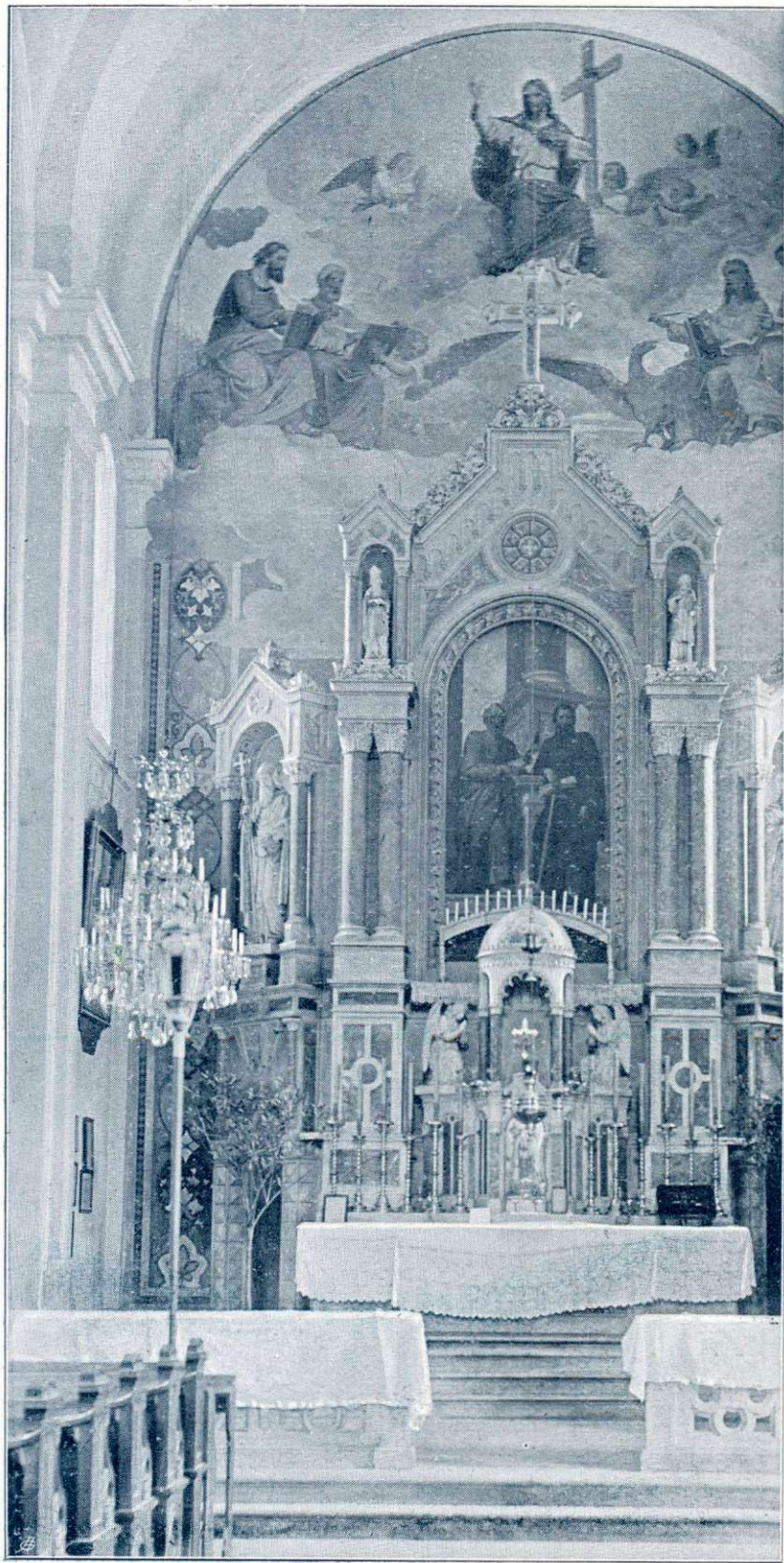

WOLF: SV. ŠTEFAN
freska v Vipavi

lastne krivde. Naj se ga spominjajo Slovenci vsaj po smrti, ko ga že za živega niso znali ceniti. Umrli je malodane od same lakote! Kako strašno! Da, da, Slovenci imajo že mnogo grehov na svoji vesti, a

med največjimi je nepopisna beda in grozno strdanje enega največjih slovenskih genijev — Wolfa.“ (Zvon, 1900, 167.)

Res, da imajo Slovenci tudi svoje napake, toda z Wolfovim nesrečnim življenjem pa niso v nobeni zvezi. Nikotina itd. niso Slovenci iznašli, drugih njegovih bridkih usodnih udarcev pa tudi niso zakrivali.

WOLF: VELIKI OLTAR V ZAGORJU OB SAVI
freska in slika sv. Petra in Pavla

III.

Velik vpliv je imel Wolf na sodobno domače slikarstvo. Ko bi se tudi nobeno njegovo lastno delo ne bilo ohranilo, bi vendar živel v delih svojih učencev. Vsi so ga kot veščaka v svoji stroki cenili. Čeprav so nekateri, kakor n. pr. brata Janez in Juri Šubic,

pozneje zelo napredovali, jim je vendarle ostal pečat njegove šole globoko vtisnjen.

Ko je Wolf stanoval v hiši podobarja Mateja Tomca, je učil slikati njegovega sina Miroslava ali Fridelna, dokler ni odšel ta jeseni l. 1871. v Monako nadaljevat svojega uka. Miroslav Tomc se je najbolj prilagodil Wolfu, zato so nekatere njegove slike močno podobne Wolfovim. Škoda, da zadnja leta ni mnogo slikal, zato tudi ni mogel napredovati, kakor bi sicer lahko, in da je rano umrl.

Hkrati z Miroslavom Tomcem se je pri Wolfu učil slikati tudi Janez Šubic, ki se je dotlej učil doma pri svojem očetu. Stanoval je Janez Šubic pri Mateju Tomcu. Wolf je bil tedaj še bolj miren in dober učitelj. Učil je Janeza Šubica v vseh slikarstvu potrebnih strokah, ornamentike, slogov, perspektive, nauka o barvah, umetnostne zgodovine in leposlovja. Večkrat sta čitala pozno v noč. Janez Šubic je risal in slikal po lesorezih iz biblije Julija Schnorra, n. pr. jezdece iz skrivnega razodenja in kamenjanje sv. Štefana. L. 1871. je odšel na akademijo v Benetke. (Dom in Svet, 1892, 145.)

L. 1872. v septembru je sprejel Wolf sedemnajstletnega Jurija Šubica v pouk. To dobo je štel Juri za svojo zlato dobo. Ko mu je l. 1873. dala Kranjska hranilnica ustanovo, kakor še dvema drugima slikarjema, je Juri potem kar na Dunaju ostal, prodal povratni vožni listek in postal po izpitu redni član akademije. Wolf sam je med svojimi učenci najbolj cenil „Jurčka“ radi njegove nenavadne marljivosti in se ga pogostoma spominjal.

Dalje je bil Wolfov učenec Simon Ogrin, sedaj akad. slikar na Vrhniki. Ko je v Benetkah študiral, mu je Wolf večkrat pisal slovenski.

L. 1875. 16. decembra: Ljubi Šimen! Gospod Guttman mi je rekel, da bo Vaša stvar danes v deželnem odboru rešena in da Vam bo denar poslal, kakor hitro ga dobi. Stvar se je tako dolgo vlekla, ker je denar namenjen za l. 1876. Da Vas je direktor Molmenti zapisal v višji razred, me veseli; samo glejte, da njegovo dobro mnenje opravičite. Tudi bi me prav veselilo, ako bi mi prihodnjič, ko mi boste pisali, svoje v malem, kar osnutkoma narejene kompozicije poslali. Drugič več; danes malo časa. Vas srčno pozdravlja J. Wolf.

1876 30. januarja: Upam, da ne mislite, da bi bil na Vas pozabil, ker Vam toliko časa nisem pisal. Hvala za Vaš trud, katerega ste imeli, da ste za gosp. Hasselquista in Gazzotta izvedeli. V prihodnjem listu priložim pismo za omenjenega gospoda.

Vzrok, da Vam nisem precej pisal, je bil ta, da nisem imel nič novega izporočiti o Vaši, ne o svoji zadevi. Zima je pri nas; treba je več ko druga leta kuriti; solnce je vedno za meglami, nič ne posije v

mojo sobo. S križevim potom rijem počasi naprej. Ta teden upam nekaj podob odposlati. Tačas se malo oddahnem in potem Vam kaj izporočim.

V Postojni je vse utihnilo; doslej še nisem dobil odgovora, pač pa iz Vipave povabilo, naj osnutek tja pošljem. Konec februarja pojdem sam v Vipavo in takrat bom izvedel, ali Vipava ali Postojna. (V Postojni je strop v svetišču in v ladji slikal od l. 1876. do 1882. Domenico Fabris. Op. pis.) Kakor hitro bo odločeno, Vam hočem izporočiti. Ako se v enem ali drugem kraju pogodimo, bi Vam nekaj skiciranih figur poslal, katere bi Vi ali oni Vaš součenec, o katerem ste mi govorili, o prostih urah lahko po naravi izrisali, se razume, za plačilo; torej je treba, da delo prej dobim, preden Vam bom mogel pisati.

Pri meni slika Borovsky akvarele. In Vi? Ste že brali v Dantejevem peklu, kar piše v Ugolinu? To omenjam radi Vaše kompozicije „Ugolino“. Ste imeli že priliko opero v „Fenice“ slišati? Dolgega časa, vem, da ne prodajate v Benetkah, posebno sedaj ne, ko so dnevi kratki in meseca februarja Carneval — pust vedno kaj novega prinese. Več v prihodnjem pismu. Zdravi in pridni! Vaš Wolf.

Maj 1876: Ljubi Šimen! Na Vaše zadnje pismo naj Vam precej odgovorim. Na poprejšnja nisem odgovoril, ker nisem vedel nič gotovega povedati. Tudi še danes ne vem nič pozitivnega, torej Vam morem le svetovati, da si za čas počitnic za delo preskrbite. Name se ni treba zanašati, ker še sam nič gotovega ne vem. Ko kaj gotovega izvem, Vam izporočim. Ako v tem času sami delo dobite, toliko bolje za Vas, ker si lahko izvolite, ali svoje delo, ali pa, da boste meni pomagali, kar bi Vam v denarnem oziru bolje kazalo. Toliko za danes. Kadar bom kaj gotovega izvedel, Vam bom pisal, kako in kaj. —

Vešeli me, da rišete akt za premijo, ker se boste pri tem delu veliko naučili, ako namreč tisti del, ki ga prvi dan rišete, drugi dan pri anatomiji ponavljate in zopet pri anatomiji tisti del dan preje dobro opazujete, ki ga drugi dan rišete.

Ker sami pišete, da bi težko svoje součence prekosili, Vam želim, da pri izkušnji vsaj drugi ostanete, če ne prvi. Nedavno je bil g. Volčič, oče, pri meni. Posvetovala sva se, kaj bi se dalo v zadevi Palmove kopije za Vas storiti. Upam, da Vam Volčič v kratkem denar pošlje.

Bodite zdravi in dobre volje. S časom bo že bolje.

Junij 1876: O počitnicah boste imeli priliko delati pri meni v Vipavi. Meseca julija bom tam. Kdaj iz Ljubljane odidem, bom že pisal. Pišite mi o priliki, koliko plače na mesec zahtevate; hrana je prosta. Ne mudi se z odgovorom, da le do konca tega meseca izvem. Te praznike, mislim, bo gospod Volčič kaj storil v Vašo korist. Kadar mu pišete, priložite v njegovo pismo še pismo zame, mi ga bo že izročil. Zdravi!

Wolfov učenec se sme smatrati tudi Ludovik Grilc (1851—1910), čeprav je prišel k Wolfu že precej pozno, ko je bil že 26 let star in ko je bil že nekaj let portretnik na Reki v Gorici. L. 1877. je prišel k Wolfu zlasti z namenom, da bi se pri njem naučil slikati al fresco; slikal je pri Wolfu v Vipavi. Nekaj pisem, ki jih pisal Wolf Grilcu, se je ohranilo. Pisana so nemško.

1878, 1. julija: Ljubi mojster Grilc! V slučaju, da dobim delo, ki bi ga moral s pomočniki izvršiti, sporočite mi, kdaj bi mogli z Reke priti in kake pogoje bi stavili?

(Konec.)

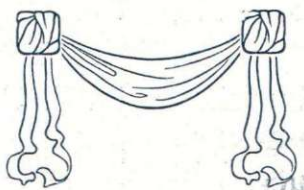

Veselemu otroku.

Zložil Silvin Sardenko.

Otrok ti moj, le smej se, smej,
kot črešnjev cvet s pomladnih vej!
To bil bi neodpusten greh,
braniti tebi sladki smeh.

Saj pride dan, saj pride dan,
nevabljen, nepričakovan;
ko smehom se obrazek tvoj,
odvadi, kakor se je moj.

Komisarjeva hči.

Zgodovinska povest. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

XIII.

Ne kot da beži, ponosne glave je odšel uhajač. Na Miklavževem griču, kjer so cvetele spomladi šmarnice, se je ozrl. Pozdravil je še enkrat ono, ki je bdela tako zvesto nad poštenjem hiše, pogledal še enkrat krasno očetovo posestvo, dragi rodni dom. Prelep je otok, plodne so njive, širen je gaj. Krasen dom! Rad se bori brambovec zate. Samo, žal... Pogled beži od bele hiše do črnega gradu: Mabelle, komisarja nežna hči! Sam bom hodil po otoku in logu, sam...

Težke misli je čital tovariš Pipan na Grgovem čelu. Udaril se je po boku in zapel: O ostra moja sabljica... Izginila sta na stezici med topoli. In čudno tiho je postalo v hiši, kjer je gorela malo prej jeza in se je dvigal pogum, kjer je bila kot v viharju rodbina in družina; kjer je vse tekalo po hodniku in kuhinji, se oziralo na cesto in brv, če ne prihaja nevarnost iz gradu: mehkolasa komisarjeva hči, grdogledi premški žandar. Tiho in prazno. Povsod Grgove krasne oči, povsod — nikjer. Zrak, še poln svežega glasu, vihrave besede... O težki časi, nemirni časi, kdaj vas bo konec? kdaj se odpočije izpita dežela, kdaj bo gledala mati radostno sina?

Usmiljena in tiha je prišla noč. Zaspalo je drevje. Reka, hiša je zadremala. A ni se upokojila materina duša. Zeleni zastor okna v pritličju se odmika, se zagrinja. Od postelje do okna, od okna do postelje hodi Mihčevka, posluša v gluho noč, meni, da sliši rjavca znano rezgetanje, meni, da sliši sinov glas, ki kliče na pomoč. „Jezus, moj Jezus, bodi mu tolažnik! Tolaži revico v gradu, pomagaj nam vsem! Janez, zvezde so tako svetle in goste kot še nikoli...“ — „Dež bo, Anka,“ odgovori možev nizki glas iz postelje. „Je vse tiho?“ — „Vse.“ — „Poslušaj, poslušaj... Francoz se plazi kakor maček.“ — „Ni slišati koraka. Hlapci bde in sultan bi lajal.“ — „Vrančeva deklina, da bi bil že konec oprezovanja. Ta teden se zasučesh, Anka, potem se naspimo.“ — Žena kima, posluša v noč. Dobro ve, da sledi zdaj oče v duhu sinu, da so prazne besede o Francozu, da naj zakrijejo drugo skrb, obrnejo njene misli drugam.

Vrata spalnice se odpro. Svečo v roki, razgaljen, bos, prihaja stari ata. Sivi lasje vise neredno, oči

mižejo pod košatimi obrvmi, povesila se je brada, nos, ustnica, široka srajca plahedra okrog koščene postave. „Kaj je, ata, kaj?“ planeta pokonci sin in sneha. „Ej nič — zakaj ne spita? Zdelo se mi je, da hodi kdo po izbi. V gradu gori luč. Deklina, mislim, tudi ne spi. Pojdi, Anka, pojdi, nočni zrak ti škodi — ne bodi neumen, Janez, spi.“

Počasi se obrne in odide stari mož. Zakonska se pogledata. Ta stari ata! Nemir radi vnuka ga podi iz postelje, on pa prikriva razburjenje, da ne vznemirja otrok. Da ne more spati, za to zvrča, kot ona dva, krivdo na Reziko. Seveda, to dekle!

Odprto je njeno okno. Nageljnov cvet diši močno v noč. Bujnolasa glava pomoli večkrat vun, svetlo oko bi rado prodrlo tmino. Kaj ti je, Rezika, bogatega mlinarja lepa hči? Spremljaš v duhu brata na nevarni poti, poslušaj, če škrtne veja pod znanim korakom? Ni slišati koraka, pravi mati. O ni, ne bo ga več slišati. Sama je odpravila ljubega — slabo sodite, o mati, lastno hčer. Vse je minilo. Ne z vašimi oklici, ne z vašim pismom — minilo je z Rezikino prostovoljno besedo. In zdaj se zde deklici vsi dogodki, odkar se je vrnil ranjeni brat domov, kot puste sanje. Izginile so, tako prazno je ostalo v srcu. Oči so se srečale. Dan in noč je lazil tiho okrog hiše. Bil je priča Grgovega prihoda, pomagal je skrivati uhajačevo navzočnost žandarjem in komisarju. Začelo se je občevanje. Močno je žarel v srcu nageljnov cvet, nejasno je viselo upanje v zraku. A samo radi sina uhajača so trpeli roditelji posete Francozov. Zdaj so iztrgali sinu in hčeri žareči cvet iz srca, sina so pognali preko meje, hčer pode pod drug zvon. Prostorna je hiša, polna je kašča, kaj zato, če je mož star, hrapave besede in polti. Hiša, dom, to velja. Vse na trdnem. Nima značaja, nima poštenja, kdor se bori po svetu za kruhom, kogar ne krije lastna streha. Hitro mine, kar moti mladost: napuh življenja, želja oči. Dom ostane. V njem se vzgajajo otroci zanj. Vir moči dobivajo iz njega, tisoč vezi jih veže z rodno grudo.

Tako so govorili roditelji, znanci. In prav so imeli. Sama je prišla Rezika na to. Popoldne je bilo po Grgovemu odhodu. Mati je gledala dolgo na topole, ki so ji zakrili sina — potem se je zaklenila v spalnico. Gospodarja sta odšla trdega koraka k večernici, nihče ni pazil na Reziko. Ona pa je bila

potrebna samote. Koliko tega ji je pretreslo zadnji čas dušo. K maši so jo vlekli, da je slišala lastne oklice. Bog ve, da ni molila. Čutila je žalost bledega fanta v graščinski klopi, čutila Mabellin nemir, Grgove muke; čutila je v eni uri več kakor prej deset zadnjih let. Oči vse cerkve uprte vanjo. Šepetanje o nevestini lepoti, o ženinovem bogastvu, o pisarju ... Vse je vrelo, šumelo po mladi glavi, jasno se ji je ponavljalo samo mučno vprašanje: Zakaj? Chapotin pravi, da ima vsak človek pravico, da si sam izbira zakonskega druga. Kje je njena pravica? Kdo je vpraša, komu sme govoriti? Ženska — reval!

Potem doma. Hip upanja, ko se je postavil Grga. Čutila se je močno, da more, da hoče izvojevati to, kar se ji je zdela sreča. A brata je porazil materin pogled, kramarjeva beseda. In ona? ... Samote je bila potrebna. Vzela je vrč in hitela na Šklenkovec. Zeleni se vrste redovi trt. Že se napenja trtni sad, že zori breskva, že poje črček. Rad je hodil Chapotin pomladne dni k tenkemu izvirku, motil in begal deklico s pozdravom in pogledom. Gostje so danes v gradu. Chapotin se ne spomni Šklenkovca, Rezike. Cesarjev praznik. Slabo ga je morala obhajati Mabelle. Grga ji je poslal slovo in izporočilo po beraču. Cesarjev rojstni dan. Kako si ga obhajal, Marko Chapotin?

Roko je naslonila na obraslo steno. Voda je tekla v vrč, se penila, solze so vstajale iz srca. Težke kite so zdrknile raz glavo, težka misel je tesnila prsi. In kot da ga je poklicala, je vzrastel pred njo. Ni vedela takoj, ali stoji samo podoba njenih živih sanj pod trtami, ali je to res on, Marko Chapotin. Prijel jo je za roko, objel čez pas:

„Kaj jočeš, Rezika? O, kako ste vi vsi trdokorni, nerodni. Grga ubije Mabelle, ti mene ... Zgrudila se je nežna, ko ji je prinesel berač poročilo — in jaz, Rezika, ne morem živeti. O vem, dekle, da ni tebi za mene ...“

„O pač,“ je ihtela, „a kaj hočem, kaj morem? Povejte mi, kako se rešim neljubega zakona.“

„Pojdi z menoj, Rezika.“

„Kam?“

„V beli svet. Svet je velik, sreča bo z nama.“

Otresla se je njegove roke, pogledala na zemljo, ki je bila pradedova last, ki bo vnukova. Pobegniti? Kakor ciganka! Mlinarjeva hči brez lastne strehe, s culico v roki! Kako se je uprl užaljeni ponos: Iz take hiše, pa da bi jo bila tuja vrata po petah! Zdaj čuti, kako tesna vez je med zemljo in njenim lastnikom. S solzami je šel Grga, da se bo boril za svojo lastnino. Kručin je pokazal njej obširne travnike, gozd in njive, prostorno hišo, dva para konj, več glav govedi, čredo drobnice, vozove: „Vse je tvoje, Rezika.“ A ta pravi: „Beži v svet ...“

Ponosno je dvignila mlinarjeva hči glavo, prezirno je premerila moža brez strehe:

„Vse je naše, kar vidite. In večkrat se pripeljem iz Postojne domov. Iz svojega na svoje. Da Vas poslušam, kam pridem?!“

Zibaje se v bokih je odšla. In dolgo je stal Francoz in gledal za njo. Kako je predrzen! Kaj lazi za dekletom, če nima lastnega doma, in je zdaj čas, da bi poslušala Francoza? Vendar ji je bilo kmalu žal, da se ni poslovila s prijazno besedo od njega.

Zvečer je prinesel berač, ki je bil popoldne na Premu, čudno novico: Chapotin gre v vojsko, Mabelle je obolela! V vojsko gre zaradi Rezike ... ker noče gledati več strehe v mlinu, se noče več spominjati nje. Izpreletela je Reziko misel na smrt. On umrje ... Radi nje ... In naglo se je oživilo prejšnje nežno čuvstvo. Da bi vsaj prišel, da mu reče: z Bogom! Da bi prišel, da se oprosti radi neprijazne besede, da mu pove in dokaže, da ne more in ne more biti ... Pa ni slišati koraka, le mirno spita, ata in mama. Reziki bo hudo do smrti ...

Da bi prišel! Tolikokrat prekasna želja. Na cesarjev dan si je to željo ponavljala komisarjeva hči tisočintisočkrat. Po noči, ki je sledila brezkončnemu in vendar tako kratkemu dnevu, je trepetala, da ne bi prišel v spremstvu žandarjev, uklenjenih rok ... Vso dolgo, dolgo noč, dokler niso zapeli petelini in se ni zagledalo solnce v pramene zlatih las, dokler je ni solnce zaprašalo: Kaj ti je deklica? Videlo sem te včeraj v sredi gostov, žarelo ti je lice, smejala se je beseda: — O solnce, ti ne veš, in ne vedo gostje, da sta zakrivali rdečica in beseda materi mučni nemir, ker ga ni bilo pravega, izbranega, pričakovanega. Da bi vedela mamica, kako mu je ovila z rokami roko in mu povedala, kar naj prikriva pošteno dekle. Vrbe so slišale in odkimavale, stresla se je bukev, trepetale so zvezde. „Ne hodi!“ mu je rekla, „drug lavor ti ovijem okrog ranjenega čela ...“ — Zdaj ve vse tiha noč, vse tajne dekliške sanje. Vse ve bukev, nevoščljiva starka, in ona pove Reki, pticam. In ptice, drevje in voda, bodo razkladali ljudem sramoto komisarjeve hčere. Zasmeh bo šel bo reški dolini, hitel bo po Iliriji in ne bo ga več prostora v svetu zanjo. Ne bo ga, ni ga! Veselice ji obeta mama, občevanje z guvernerjem, ki je sicer Napoleonov privrženec, vendar pa mož plemenit po rojstvu in duhu. O mama! Ne vidi prav Callot, ne veš ti, ki nisi ljubila kakor ljubijo preprosti ljudje tega kraja. „Umrjem zate,“ pravijo in ta beseda ni prazna. Visoki zid samostana naj zakrije svetu užaljeno komisarjevo hčer. Ko bo podil uhajač v boju njene rojake iz Ilirije, tedaj bo kipela njena molitev k Bogu, molitev re-

dovnice, za zmago pravice. Molila bo, da bi se vrnil in bival mir v lepi reški dolini, da bi stanovala sreča v mlinu pod gradom, da bi užival Grga radost in mir. Nikdar ne objame druge ... Oj tožni moj, dragi moj fant! Kako naju je razločila usoda. Težki, burni so časi, kdo vpraša za tvoja čuvstva, dekle?

Smrtnotežki zadnji dnevi! Zdaj, ko je minilo vse, se še ponavljajo v bolni glavi in duši: Gostje v gradu, Andrian in mama vedno za njo, doli pa čaka junak, ki ni prodal vere in duše. Kako sitna je bila mama z vprašanji! Andrian s svojo žalostjo! Papa je videl vse, jo pogledoval sočutno. Papa občuduje Grga, ker se ne vda. Ali je čast res več kot vse drugo, papa, in kaj mu nisva hotela dati časti? Mučni dnovi in najmučnejši cesarjev rojstni dan. Venci so ovijali graščinska vrata, cvetje in veje so krasile cerkev. Resno so sedeli Mihčevi v svoji klopi, očitaje je pogledovala Grgova mati komisarjevo hčer in ona je povešala trepalnice, čakala. Vznese besede evangelija so šle mimo raztresene duše. Mabelle je gledala samo na vrata. Na glavna, na zakristijska. Kdaj se pokažejo kostanjevi kodri, ki zakrivajo rez na temenu, krasne oči, njene zvezde. Kakor bučanje daljne vode je šla pridiga mimo nje, na oklice jo je opozoril šepet po cerkvi.

Maša je minila, župnik je pel molitev za cesarja, možnariji so pokali, Barkini so zabavljali. Obkrožen od gospode iz graščin je šel papa ponosno iz cerkve. Vabil je goste, in radi so se odzvali cesarjevemu vabilu. Grga ni bilo v cerkvi, ne pred cerkvijo. Stisnile so se papanove obrvi, stisnilo se je njeno srce. Toda — on se sramuje ... Očitanja in psovke bi letele nanj. Tako se je tolažila. Že pride, ko se razide narod. Kaj pa, če je že odšel, Mabelle? Če je odjezdil še snoči, s tvojim poljubom na čelu? Dol, dol, da se uveri, strašnejša od najhujše vesti, je negotovost.

„Papa! Od težkega vzduha v cerkvi me je zbolela glava ...“

Dobri papa! Kako je razumel. „Bilo je res vroče. Gospoda moja, ohladila bi nas ježa ob Reki. Ste vsi zato?“

„Vsi!“ je odobril naglo Andrian, manj navdušeno so pritrdili graščaki iz Podturna, Kalca in Podzemna. Oni bi bili pač rajši pili. Užaljeno je merila mama moža in hčer, in spremljala povabljenе gospe na grajski vrt. „Oprosti, mama,“ jo je objela Mabelle, a mama ni oprostila: Čemu ta pot? Kaj imata Martin in Mabelle? O, ne vprašuj, mamica, ne pogleduj me, Andrian!

Zapodila je konja, Andrian se je podil za njo. Čutila je nevoljno, da jo straži, da ji veže papa roke. Boji se, da se poniža njegova, komisarjeva hči. Ta papa in ta Andrian! Suh je, medel. Že se preli

njegova navadna bledoba na zeleno, več ne siplje beseda isker duha, več ne rodi navdušenje pesmi. Kaj mučiš sebe in stražiš mene, Andrian ... Oni v mlinu je mladenič žive govorice, zdravega lica, oni v mlinu ima žarne oči, je ponosnega srca. Da je le še tu! Če ga ne zagleda željno oko, se ustavi v mlinu, povpraša ...

Še je tu, še! Zavriskalo je srce, stresla se je roka, padel je bič. Naglo je bil skočil Andrian ponj. Ta Andrian, ki bi šel v smrt za njo, ko beži oni v travi in jo pusti čakati. Ta nežna, vdana ljubezen in oni ponosni upor! Podal ji je bič, ji poljubil roko. Pogledala ga je prijazno. Pa takoj se je pokazal Grga, zaripel, z dvignjeno roko. Umela je in občutila radost: Ljubosumnost ga dviguje ... „Pridi,“ mu je naredila z roko, pozabila je hipno usmiljenje do Andriana, pozabila, da vidi tudi on ... — Ti moj edini, pravi, ji je pelo v duši, vsa žareča je obrnila konja in prebledela, kajti Andrian je strmel na otok, sipal iskre iz oči in vzrožil:

„Kaj pomeni to, mademoiselle? Kručinov hlapec si upa dajati Vam neka znamenja? Kaj dela tu ta fantin?“

„Kručinov hlapec?!“ je ponavljala nehote, desnici je odbežala uzda, konj je poskočil. Andrian ga je prijel naglo in jeza se mu je izpremenila v žalost. Ona pa se je potajila. „Kjer je hlapec, tam bo tudi gospodar, monsieur Andrian,“ mu je odgovorila, vedoč, da ji Andrian vse verjame — „in ženin je gotovo blizu neveste. Da bi dajal on meni kaka znamenja, to se Vam je samo zazdelo.“

„Čudno — vzel je potni list in je še tu ...“

„Hlapec je,“ je naredila nemarno, „gotovo ga ne pusti gospodar pred poroko.“ — Dojezdili so papana in njegove goste, se vrnil, in mnogo je govorila in se smejala tisti dan Mabelle; Andrian pa je ostal mrk, kot bi dejal: Vem, da ti ne gre iz duše. — Popoldne je prijezdil Louis de Regipont, ki je nadomestoval intendanta pri slavnostni maši v Postojni. Andrian mu je mignil k oknu, mu pravil nekaj, vsled česar je zagorel Regipontov črnikastr obraz. Morda od zlobe. Čuvaj se, Mabelle!

Veselo so šumeli gostje. Trudnost in boleost sta izpreletavali Armandino lice. Oprostila se je. Pretežko in tesno je postalo Mabelli: Ni ga in ga ne bo ... Meneč, da je neopažena, je smuknila iz dvorane, na stolp. Kot na dlani je ležala pod njo cesta in steza na Prem. Hodili so Barkini k večernici, domov — Grga ni bilo.

Zaškripalo je po stopnicah. Andrian! Nikjer ji ne da miru! Nevoljno se je hotela obrniti vstran, pa prišlec je izpregovoril rahlo:

„Vi trpite, Mabelle ... Kar si bodi — zaupajte prijatelju, ki žrtvuje rad življenje za Vas.“

Ginjena mu je podala roko, mu pogledala presunjena v blage oči: „Oh Andrian — ne morem ne smem.“

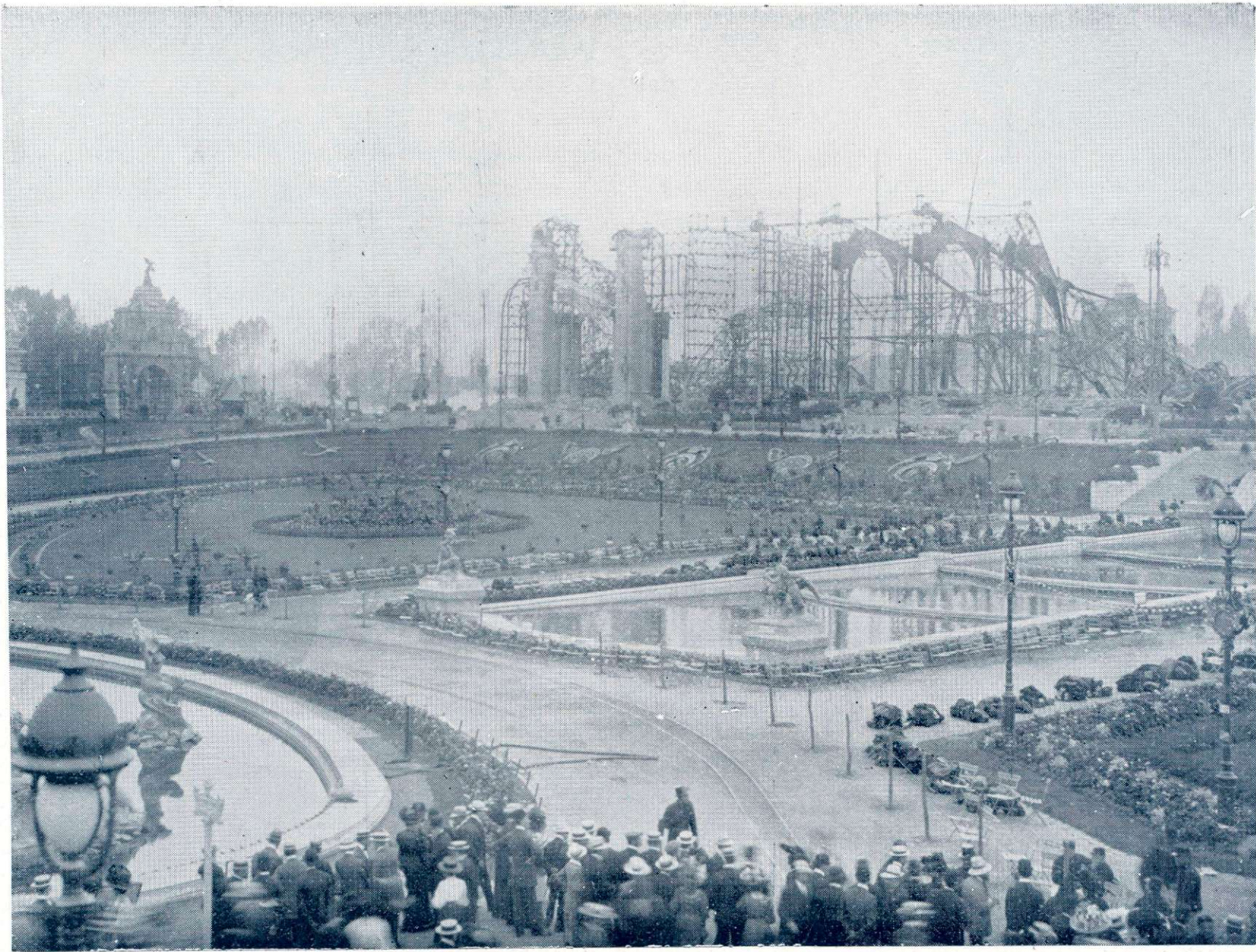
„Zakaj ne? Pojasnite, ne jemljite mi nad...“

„Oh Andrian, o kakih nadah govorite Vi? Tam na Ruskem umirajo jezera mladeničev — smrt in poboj gre povsod...“

„Poboj in smrt — boljša kot počasno umiranje. Poznate čuvstvo, ki prevzame človeka, da je mrtev na vse drugo? Chapotin mi je zaupal, da hoče slediti

nebu, med vrabci na grajski žitnici se je vnel glasen prepir. Mabelle je stala, pred njo Andrian. Kar ji ujame oko v breg se pomikajočo postavo; opletala je s škantom po plečih, s torbo po rami. Jožina! Že gleda na stolp, maha... Poročilo bo — zadnje, Mabelle, zadnje... Kolena ji klecnejo, roka išče opore: „Priatelj, peljite me dol... Pozneje Vam povem, pojasnim vse...“

Ob njegovi roki je poslušala njemu nerazumne besede: „Pozdravlja Vas fant, mlad — nikdar ne

POŽAR NA SVETOVNI RAZSTAVI V BRUSLJU

cesarju na Rusko. Preveč si je vzel k srcu... Tudi jaz mislim za njim...

„Pravijo, da je na Ruskem zelo mraz,“ je rekla v zadregi.

„Mrzlejši ne bo ruski led, nego je Vaše srce,“ je odgovoril in trzanje mehkih, pesniških ust je izdajalo njegovo resnično bolečino. Mabelle je zastala. Da jo ljubi tako, na to ni mislila. Osrečila bi ga sladka beseda, vreden je je viteški, blagi mladenič, ljubljeneč papanov. Ali vsa duša je pri onem, v dolu... Po sinjem zraku je šlo rahlo trepetanje, oblak, bel in prozoren, se je zapredel na jasnem

vzame druge.“ Odšel je, odšel! Tmina je legla na srce. In ko se je zavedla, ni vedela, kdo jo je spravil na posteljo, vpilo je v njej samo: „Šel je, odšel“... Mama jo je pokrivala s poljubi, jo izpraševala, prosila. Ovila se je ljubeče matere in ihtela strastno na njenem srcu. Bila bi ostala pri materi, pri edino zvesti...

„Samo Martin je kriv,“ se je solzila Armande, „kaj se vtika v mene in mojega otroka!“

„Krivično sodiš papana,“ se je vznevoljila strastno Mabelle. „On trpi z menoj. Pojdi, mama, pošlji mi mojega papana.“

„Tvojega papana?!“ se je užalila mama, naglašala ostro in zategnila zaničljivo usta. Zakaj poudarja — in že večkrat — te besede?

Prihitel je, pokleknil k hčerki. Tesno se je oklenila njegovega vratu, mu šepetala: „Odšel je ...“

„Ubožica moja! — Toda bodi ponosna, Mabelle. Poznala in rešila si junaka. Glej —, ko bi se bilo zgodilo nasprotno —, bi te Grga ločil za vedno od tvoje mame, Grga bi ostal vedno Barkin.“

„Nič bi ne marala, samo da me ljubi Grga ... Naj bi šla mama k svojim grofom ... Pojdi, papa, Andrian sumi — pazi nanj ...“

Široko odprtih oči je strmela za njim. Novo boleče iznenadenje: Papa je zadovoljen, da se je razrešila stvar tako ... Ni mu bilo zate, Mabelle, ko je izpustil uhajača, in ni mu zdaj zate: Ženi je hotel nasprotovati, zato je ugajal hčerki; zdaj ga boli ženin prezir, ker ji je ukradel hčerkino zaupanje, zdaj bi ugodil rad markizi. Ne papa, ne mama te ne ljubita, Mabelle — samo zato si, da se mučita medsebojno po tebi in da iščeta v tebi sebe. Kako boli, boli vse to ... Uhajač na nevarni poti, Rezika in Chapotin v žalosti, Andrian ... In onadva, ki nimata razuma za bolečine drugih ...

Brezkončne so bile ure to noč. Mabelle je vstajala, tekala k oknu, če ni videti luči v mlinu; poslušala je, če ne ženejo žandarji uhajača — se skrivala v posteljo, kadar se je bližal od dveh strani korak, kadar je poslušalo na hodniku, pri materinih vratih. Onadva, ki ne spita radi nje, onadva, ki sta tako tesno zvezana in se vendar ogibljeta drug drugega ...

Onadva ... Mnogokrat ju je že premišljevala, kar je na Premu, kjer je videla pri kmetih in sosednih graščakih najvdanejšo zakonsko ljubezen. Ko je okusila sama grenko sladkost čuvstva, ki mami dušo k duši, ji je postajalo marsikaj jasno, a jasnejše kot to noč ji ni stopilo nikdar vse pred oči: V razbeljenih možganih se je vrstila slika za sliko — spomini iz otročjih let od prvega dne, kar se spominja „Martina“. Slišala je rezki naglas materinega sicer tako mehkega glasu, kadar je poudarjala: „Seveda, tvoj papa,“ videla je očetovo ponosno čelo sklonjeno, usta stisnjena. Razkrila se ji je tragedija dveh duš, ki se ljubita in se tujita drug drugemu; ona zaslepljena od svoje ošabnosti, on odbit od njene navidezne mržnje. In med njima nedolžni vzrok prepirov, ubogo dete, ki je želelo zaman soglasja med roditeljema. In počasi se ji je razreševala zagonetka njene mladosti — proti jutru je prišla do prečudnega sklepanja: Ni mogoče, da bi bil Martin, od mame tako zaničevani Martin, njen pravi papa ... In vendar ni bilo nikdar boljšega očeta. — Čudna nova misel bi prepodila skoraj, da je možno, spomin na uhajača.

Zdramilo jo je solnce, ki je ožarilo mlin in otok. Pravljica je hodila med šmarnicami na griču, se je skrila za mlinsko kolo. Umolknila je pravljica, pusto leži pred njo. Chapotin hoče v vojsko, da pozabi, Grga ji izporoča, da je ne pozabi nikdar — ona pa — ona ... Da ga spremlja v sanjah, se je vrgla na posteljo. Pa prežive so bile muke tega dne, te noči. V Mabellin spanec je šumela bukev ob mostu, je klopotalo kolo. Hodila je v dol, pa ni prišla, svinčenotežke so postale noge. Cesarjev dan, dan milosti, je rekel papa. Po Grga hoče, sede na konja. Andrian ji brani, Regipont pravi: „Ni hlapec, gospod intendant ...“ „Zaprte uhajača,“ se razjezi tihi Andrian, „zaprite vse, komisarja, njegovo hčer, Chapotina.“ In že se bliža trd korak po bregu, rožljajo okovi, birič odpira stolp. „Grga! Grga!“ zavpije ona, skoči in pogleda v prestrašeno Manon.

„V pratiki je zaznamovan nesrečen dan,“ tarna Manon, briše Mabelli pot, ji gladi razmršene lase. „Kaka noč! Gospa markiza je zaspala šele proti jutru, Martin — gospod komisar, sem hotela reči, je hodil vso noč po hodniku, in komaj vstanem, teka že mlinarjeva Rezika in hoče govoriti s teboj, Mabelle, pa sem rekla: Pogledam — in zdaj tak strah ...“

„Rezika!“ zavrisne dekle in skoči iz postelje. „O, daj! Obleci me naglo, zlata dobra Manon — ne pusti je stran, zakliči jo!“

Manon stresa pentlje na svoji glavi, meče obleko na tresočo se deklico odpira vrata. Oh, kake komedije! In vse radi pisarja! Kite napol razpletene, čizme napol prevezane, v solzah prečuto noč, moreči strah na obrazu, prihiti Rezika, vije obupno roke:

„Prihili so ga snoči ... Postojnski ... Kručin je izporočil ... „Postojnski!“ Mabellin obrazek okameni za hip — se oživi odločnosti: „Naglo, Manon, uredi mi lase — teci, Rezika, ukaži konja.“

Samo napol so pripeti lasje, komaj zapeta obleka, pa nepočakana se iztrže Mabelle dojilji iz rok, hiti na dvorišče, naganja hlapca, obljubuje Reziki: „Rešim ga ali umrjem.“ Manon hiti po svojo gospo. V nočni halji priteče prestrašena, ko sedi hčerka že na konju: „Stoj, Mabelle, kam hočeš?“

„Pusti me, mama, umiri se, Rezika, pojdi domov.“

„Martin, Martin!“ kliče Armande, pa nezadržna odvihra hčerka. „Povej vendar, dekle, kaj se je zgodilo?“ vprašuje Reziko, a ne razume njenega pojasnila.

Napol oblečen prihiti Martin, vidi Reziko, odprti hlev, Jana, ki si briše roke ob usnjati pripas, in razume vse. „Martin, Martin,“ vije Armande roke, pripoveduj!“ .. Vroče mu postane ob njeni tožbi, ob njeni prošnji: „Da si ne naredi kaj, Martin ...“ Njemu zaupa, njega prosi, pa on sam je kriv —

ponižati je hotel markizo, menil je, da ji naredi most preko brezdna njenega ponosa, pa je le poglobil brezdno, vzel je krepostni ženi, ljubeči materi edino oporo — njeno dete. Bodimo Napoleoni, je rekel včeraj, zdaj vidi sam, kako je težko vladati okolnostim. Zaprl bi bil uhajača, ne poslušal zaljubljenega otroka. Toda rekla je: „Umrjem...“ In zdaj? „Konja!“ ukazuje hlapcu, vprašuje Reziko po dogodku noči. K Andrianu je jezdila? S solzami izprosi življenje uhajačevo. Zdaj pride tedaj na vrsto Andrian. O, velik modrian je Chapotin: Nam vsem se nameri lahko, da premaga srce dolžnost. Slučaj, usoda, — vrag vedi kaj — nam meče vedno polena pred noge. Nikdar ne bo človek Bog, nikdar...

„Tako grem po Vašo hčerko, gospa markiza, dovolite, da Vas spremim — ne skrbite, nič hudega ne bo. Mal roman, kot se je plel svoje dni med gradom in pristavo. Mabelle pozabi kmeta, se poroči s knezom — voilà tout!“

Zadel jo je. Iztrgala mu je roko, strmela tako plašno vanj, da se je spomnil blede gospe v conciergeriji, ki je strmela ravnokar v komisarja, kateri je prinašal smrt. Smrt! Kaj ne umori žalost nežne Armande, če pade Mabelle, opaljen, poparjen cvet? Naglo je skočil na konja, da ni več videl modrih oči, ki so odpirale morje očitkov. Saj so to tiste oči, ki so se smejale dečku v auxerskem gradu, to je tista deklica, ki mu je sladila in grenila življenje. Kar je dobrega v njem, je vzkliko pod njenim vplivom, kar je slabega, tudi tega je kriva edino ona — kajti nikdar nikjer še ni bilo tako vroče, a tako zaničevane ljubezni.

Počasi konj, počasi, kam se nama mudi? Kaj moreva rešiti, kaj popraviti? Za neprijetne novice bo vedno rano dovolj. Vrag z Grgom! Kaj se da ujeti? „Andrian sumi,“ je rekla Mabelle. Da bi ga velel loviti Andrian? Ni verjetno. Andrian ne ve — in težko mu bo, kadar izve. Nobenega upanja več — vedno bo stal uhajač med Mabello in Andrianom. Bodimo Napoleoni, ustvarjajmo si življenje, zmagujmo! Da, Martin. Ti govoriš, a drugi odloči. In Napoleon, on sam, ki se zdi sebi in tebi bog, pade kot žrtev lastne prevzetnosti. Do neke meje, do neke meje samo nas pusti igrati se bogove višja oblast. Zdaj smo tu, zdaj urejemo deželo, hočemo iztrgati ljudstvu iz srca praznoverje, a ljudstvo nas zasmehuje, kaže na svoje lesene in kamenite kipe: K njim smo romali in bomo, ko pomete vihra Francoze od nas... Nestalna je naša sreča, — Napoleon — s tvojo zvezdo ugasne tisoče drugih. Kdo bi hotel še živeti, če se razblini v nič tvoje mogočno osvoboditeljno delo? Samo oni bi mogel, ki veruje v Previdnost, samo oni, kateremu stoji na strani zvesta duša... Jaše Martin niz breg, po cesti. Med topoli in kleni

ob Reki, med borovjem in smrečjem pod skalami se vije cesta. Tiho je v zraku, negibno je drevje, začudene štrle v zrak skale. In očitajoče, pretresujoče stoji ob robu ceste znamenje. Razpelo, izdelano od nerodne roke, odičeno z gozdnim cvetjem. Martin ustavi konja. Neumno je vse to... To okorno, nelep delo kmetskega samouka naj predstavlja najvišjo misel krščanstva: Sina božjega, ki odrešuje svet... Mar ne skrunijo taka dela svetosti, mar ne utrjajo zabitega ljudstva v njegovih vražah? Takemu znamenju se odkrivajo, tu molijo. O križ v samoti, med skalami, koliko trudnih potnikov ti je tožilo svoje težave!

Stoji Martin, premišljuje. Ne mudi se mu v Postojno, ne mudi domov. Tako čudno nespretno je izrezljana Kristova glava, tako nadebelo teče kri po kratkem životu... Vendar brezdno za njim, skale nad njim se strinjajo, vežejo v globoko misel: Postoj, človek, premišluj! In zato ne vidi ljudstvo, Martin, nerodnega, smešnega dela — ono vidi in sliši samo opomin večnosti — preprosta vera mu razodeva nerazumno čudo: Kako je odrešil Sin božji svet.

Stoji Martin, skloni glavo. Nerodni, veliki križ ga spomni malega križa — dva kosca lesa, na njih Križani iz late. Vsak večer in vsako jutro ga je poljubovala pobožna žena, njegova mati, poljubovala in vzdihovala: „O sladki Jezus, ne zapusti me, v svoje svete rane skrij me! V smrtni uri ne zabi me, k sebi priti povabi me...“

S takim znamenjem v roki je umrla, umrla žalosti, ko se je družil njen sin s četami, ki so podirale in rušile svetišča. Ona ni umela, siromašica, da je bil to boj za visoke cilje, da se mora porušiti staro, da se zida novo. O mati! Vendar si imela v marsičem prav... Najčistejšo idejo umaže dihanje človeške strasti, delo osvobođenja je postalo rabljevo delo, duh, ki se je hotel oprstiti Boga, se je klanjal blatu. O mati! Naj poljubim v spominu nate noge in rane tega križa, naj bi bila v mojem srcu tvoja preprosta vera, naj bi umrl mirno in sveto kakor ti...

Konj muli redke bilke ob brezdnu, gospodar kleči na trhli klopi. Ne mudi se mu v Postojno, ne mudi se mu domov. V samoti ga je poklicala materina duša. Rahlo tika in kaplje v skalnati steni, cvetje ob križani glavi zapira oči — Martin sliši materin glas, ponavlja njeno molitev:

„V svoje svete rane skrij me, v smrtni uri ne pozabi me...“

* * *

Dobro da ne veš, Armande, kako mrzlo je danes v Postojni... Ostro piha burja od Nanosa, stresa kostanjiče pod gradom, lipe pred gradom. Prijazna

župna cerkev se pozdravlja z gradom, izpušča iz sebe stare ženice, otroke in može, ki so poslušali vsakdanjo jutranjo mašo. Vsi hite mimo moža stare korenine, ga pozdravljajo spoštljivo. Pl. Hueber, poštar postojnki, vihti palico, kima, si suče brke. Ni on od muh. Mož je, ki ni bežal kakor drugi tržani o prvemu prihodu Francozov. Z župnikom Benigarjem in pisarjem Šaeberjem se je podal naproti generalu Muratu in pridobil tako Postojni milost velikega sabljača.

Zdaj čaka župnika, da naredita običajni izprehod po novem drevoredu in se pomenita s tajnikom intendance, ki že hodi, zavit v bel plašč, stisnjenih ram, po drevoredu.

Župnik, mož srednje, krepke rasti in inteligentnega obraza, plešaste glave, nagubanega čela, stopi iz cerkve, se nasmehne staremu prijatelju.

„Pozdrav, reverendissime domine!“ Hueber pomoli Andreju Magajnu tobačnico: „Je vous prie, monsieur rector in profesor naše slavne gimnazije...“

„Merci, mon très cher.“ Župnik spusti konce koščenih prstov v rjavi prah. „Da, doživeli smo: Postojna ima gimnazijo in nižjo šolo, dva razreda v enem prostoru...“

„Pa vam naredimo že prostor, sitni pedagogje, izpraznim vam svoj hlev — kaj se ne pobriga intendant za to?“

Župnik mahne z roko: „Godefroy Andrian de Varburg je izvrsten mladenič. Toda če ga kaj vprašaš, te pošlje k tajniku, ta k intendantu — no, pa kaj je z Regipontom? Začne tudi on z muhami? Glejte ga! Ne ozre se na nas, ne počaka. Mimo njega gredo dekleta po vodo na grajski studenec, srečujejo ga tržani in kmetje. On ne odzdravlja. Sicer se ustavlja ob vsakem drevesu, ogleduje skrbno lističe, boža debelce.“

„Oh,“ si zasučé poštar brke, „muhašti so ti Francozi. Eine launenhafte Nation, Hochwürden. Pa kaj — letali ne bomo za njim. Preobjedel se je, monsieur.“

In trdo se ustavi poštar, udari s palico ob tla. Župnik je neodločen: „Danes sem hotel, ravno danes, govoriti o tej sitni aferi, o učiteljski plači. Učitelj in pomožni učitelj nižje šole, saj veste, prijatelj, Valentin Persoglia in Anton Vencais, sta zmeraj nad menoj... Plače ne dobita. Pomagam naj, ravnatelj. Pa si ne morem sam sebi pomagati. Očitata mi, pomislite: — „Kaj Vam, prečastiti! Vi dobivate kot vodja gimnazije in profesor humanitete in aritmetike tisoč — in gospod kaplan, profesor gramatike in francoskega jezika, devetsto frankov na leto. A mi siromaki? Spoznali so učitelju štiristo frankov, pomožnemu učitelju tristo. Pri vas v gimnaziji znaša šolnina po tri franke na mesec, pri nas po tri krajcarje. In še te, kdo jih prinese? Ta jih nima, oni jih neče dati, pravi, da se

otroci tako ne nauče ničesar in je res tudi težava, če poučujeta dva učitelja v eni sobi; če je en deček tepen, vpijejo vsi — in če ni tepen, se nič ne nauči. Intendanca pravi: Potrpajte, da se dobi kak denar; že več mesecev ne vidimo plače, da nam ne dajo dobri ljudje živeža, bi umirali od lakote.“

„Silno težko mi je,“ maha župnik z rokami, „poslušati te tožbe, ko ni v moji moči, da pomagam. Saj se godi tudi nam tako, saj se godi tudi ljubljanskim profesorjem in učiteljem tako. Šola mora biti, je ukazal Marmont, občine naj prevzamejo oskrbo, šolnina bo vrgla tudi nekaj, so računili. Pa Francozi so izpraznili, ko so prišli v deželo, vse blagajne; kje naj vzamejo občine. In šolnina, kdo jo prinese; ta je oproščen iz tega ali onega vzroka, drugi ne more, tretji noče. V Ljubljani pravijo učiteljem, da so poslali proračun za to leto v Pariz, da ga pregleda in potrdi cesar. A cesar je na Ruskem. Revščina pa je res neverjetno velika. Prostovoljni darovi pod Francom, znižanje denarne vrednosti, grozne vojskine naklade so spravile vso Kranjsko na beraško palico, rede se zdaj samio vozniki.“

„Uredilo bi se vse to z umnim gospodarjenjem, da bi dal Napoleon mir; a kaj ko ni konca vojnim nadlogam. Če se uresniči, kar pravijo vesti iz Avstrije, da Napoleon topot bitko izgubi — potem pritisne zopet na deželo z krvnim in denarnim davkom.“

„Če se uresniči, potem nas reši Bog Napoleona — vse čaka napeto — in radi se bomo iznebili Francozov.“

„O radi!“ pritrdi iz vse duše poštar in si zavija junaške brke, pogleda po drevoredu: „Kako se ustijo, da so nam naredili teh par let svojega bivanja več za povzdigo prometa in šolstva, kakor Avstrijci vsa stoletja. Pa prosim Vas, reverendissime: Ali so naredili, česar bi ne bila storila naša vlada, zdaj ko se premlaja ves svet? Če bolj počasi, pa bolj solidno... Rečem Vam, prečastiti, dasiravno ali ravno zato, ker uživate čast ravnateljstva — kake pa so te francoske šole? Vse nezrelo.“

„Katekizem poudarja državljanske dolžnosti, uči kmeta voziti gnoj,“ se nasmehne grenko župnik. „Zdaj so nas porabili, ker ni bilo drugih zmožnih mož, ko odraste izobražen naraščaj, potisnejo duhovnika popolnoma iz šole. Zdaj je materinščina podlaga, na kateri se zida — a ko se priuči mladina novemu deželnemu jeziku — prežene francoščina ilirščino in oni fantasti v Ljubljani, ki pripisujejo Napoleonu zasluge in namene, o katerih se mu še ne sanja ne — si izbrišejo oči. Gladka francoščina izpodrine domači jezik hitreje kot nemščina, gospod poštar.“

„Prokleta je škoda! Lepšega jezika in koristnejšega za Avstrijca ni kot je nemški. In ravno zdaj pridejo ti vrage, ko so se jele snovati povsod šole,

da se nauči naš narod nemške omike. Šezidali smo pod pritiskom okrožnega glavarja pl. Kreuzbergerja novo šolo, stala nas je 11.493 gld. Ogromni stroški! Polovico smo nabrali s prostovoljnimi doneski, polovico sta dala cerkev in šolski patron. Pa so nam jo lepo vzeli Francozi, meni nič, tebi nič osnovali gimnazijo in potisnili učitelja, ki naj pripravljata za gimnazijo, v eno sobo ...“

Župnik maje z glavo, seže po tobačnico in pojasnuje mirno razgretemu Hueberju: „Omika, prijatelj moj, ni nemška, ne francoska. Dokler so in bodo vtepavali nemški korporali našim otrokom nemščino, samo nemščino, ali francoščino, dotlej bo naše, omiki tako dostopno ljudstvo dobivalo mesto kruha kamen.“

Staremu poštarju se naježe brki, pa preden se izlije njegovo razžaljeno nemško čuvstvo v ogorčene besede, ustavi njega in župnika razburjen, zasopel klic: „Gospod Andrej!“ Gospod Andrej! Po stezici za zidom priteče v suknji, širok, zalit obraz poten in bled, čokat mož.

„Kaj pa je, Kručin, kaj?“ vprašuje župnik.

„Gospod Andrej, gospod poštar, ugledna moža sta, pomagajta mi: Snoči so prijeli žandarji mojega hlapca, ki je hotel k teti v Celje, žandarji so se zmotili — menijo — da je Mihčev Grga.“

„Mihčev Grga,“ se vznemirita gospoda. „Da se je dal ujeti!“ se čudi poštar.

„Pomagajte gospodje, sicer ga ustrele in kaznujejo Mihčeve, mene, občino — in poroka se odloži. Vama bo verjel intendant, izpričajta, da je moj hlapec — da se so zmotili žandarji.“

„Gotovo so se zmotili,“ pritrdi Hueber, si zasuče brke in gleda kot bi hotel prebosti vse francoske žandarje. Župnik pomišlja, gleda za belim plaščem pri Ribniku in se prepriča: „Gotovo so se zmotili, le hitro do Regiponta, ne varčujte z obljubami.“

„Rešiti ga moram, četudi gre vse na kant,“ sklene možko Kručin. —

Regipont stoji ob Ribniku in gleda v vodo, ki stopa tako tiho izpod zemlje. Mučno mu igra po črnkastem obrazu, zdi se mu, da ga vprašuje njegova slika iz vode: Kako se počutiš po junaškem delu? Uhajača izročaš smrti. Ti je bila mar dolžnost ali maščevanje? Maščevanje — odgovarja rahla tožba v zraku, krivijo se drevesca, valoví studenec: Preziral te je, vodila Andriana za nos, sleparila vnetega očeta, ponosno mater. Haha! Zaradi kmeta! In Andrian je hodil dan za dnem ... Klanjal se je visokomerni materi, se topil radosti ob usmevu hinavske hčere. In on, Regipont, ga je še zavidal ... A ko je jel hujšati Andrian, ko je taval okrog bolj mrtev kot živ, govoreč o sami zlatolaski, ko je zanemarjal vso svojo dolžnost — tedaj se je zasmilil Regipontu. Tekmoval bi itak le brezuspešno ž njim, z Marmontovim varovancem. Zato je ostajal doma, sadil lipe in kostanje. Drevored mu je v tolažbo. Že so se ukoreninila drevesca, že jih ne izruje več burja. In ko se razrasto v košate velikane, bodo straža burji, kras trgu, počitek potniku, šumeli bodo poznim rodnom o Regipontu, o Francozih, ki so bili delavni za kras in korist Ilirije, a niso želi hvaležnosti.

Drevored, zasajen po vzorcu ljubljanskega ob celovski cesti, bo prijetno šetališče vedoželjnemu, ki bo prihajal iz vseh strani velike Francije, da si ogleda čudež sveta. Tako je menil generalni guverner Ilirije maršal Marmont, ko je obiskal razprostrani dom predpotopnih živali, skrivališče človeka o turških pohodih, skrivnostni prehod potuhnjenke Pivke. Če je izvabila že prej postojnska vilenica glasovite goste v prastari trg, če je prišel turški princ iz Palestine semkaj — koliko več sveta privabijo uglajene ceste, varnost, izobraženi tržani. Natančno je računil in sodil Marmont, le tega ni preudaril, da je opoteča vsaka sreča, tako tudi Napoleonova, ni preudaril, da bo tožil ta trdokorni narod vedno po starem — da bodo bežali Ilirci v avstrijsko vojsko, da bodo ljubile komisarjeve hčere uhajače ... (Konec prih.)

Tožna misel.

Zložil Ksaver.

Ves sen je preč!

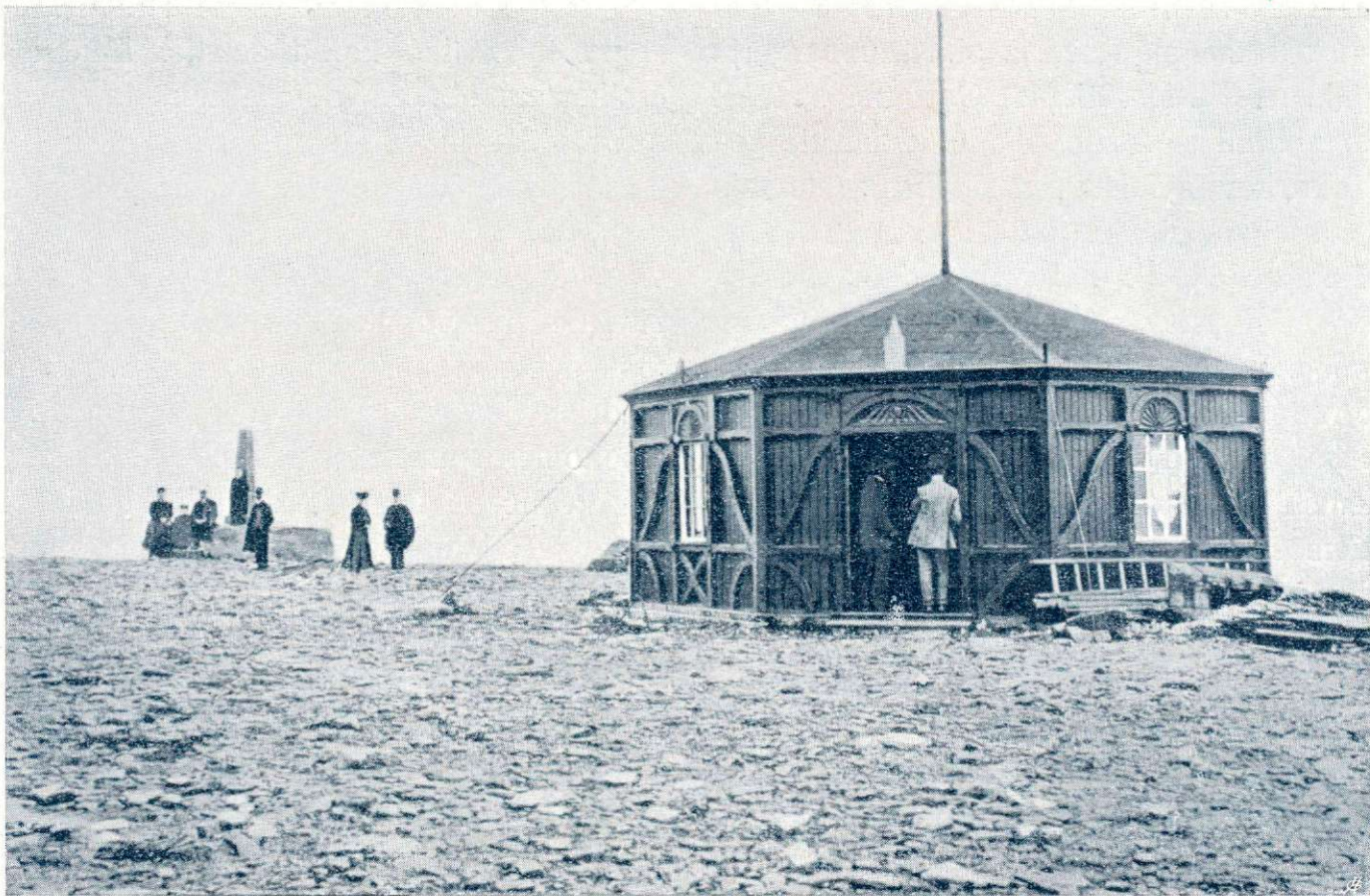
Kako si romala čez polje,
ko mrak je padal na zemljo,
s teboj je vriskalo podolje,
vabilo selo te ljubo,
ti, srečna misel!

Sedaj nič več!

Pošiljam te zastonj čez setve,
prepoved onemoglost vdahne,
zadeta od sovražne kletve
strepetaš, perot omahne
ti, strta misel!

Ves sen je preč!

Ostaniva sedaj sama,
in tiho, tiho govoriva
med sabo v celici srca,
nekdanje, zdanje dni sodiva,
le resna misel!

PAVILJON NA SEVERNEM RTIČU

V deželi polnočnega solnca.

Potopisni spomini. — Napisal dr. Ivan Knific.

(Dalje.)

XXVII.

Ob Špicbergih.

Pluli smo proti Špicbergom, svojemu končnemu cilju.

Špicbergi so najimenitnejše otočje v Severnem Ledenem morju. To ni en sam otok, ampak cela družina otokov: pet velikih in mnogo malih. Največji ter najvažnejši je „Zahodni špicberški otok“ (Westspitzbergen), ki je izredno dolg in ki zavzema več zemlje, kot vsi drugi skupaj. Vse otočje meri nekako 70.000 km², je torej sedemkrat večje nego Kranjska. Razprostira se od 76° 30' do 80° 30' severne širine. Južni konec Špicbergov je od Hammerfesta oddaljen 750 km; od Nordkapa do prvega zaliva na Špicbergih smo se vozili 34 ur, četudi Blücher vozi dokaj hitro.

Včasih so te otoke prištevali k Ameriki, ker so namreč bliže Grenlandiji kot Skandinaviji, ter so jih tudi nazivali „Vzhodna Grenlandija“. Pred 50 leti pa so preiskavali Ledeno morje med Evropo in tem otočjem; doznali so, da se nahaja med obema 300—400 m pod morsko gladino nekak gorski hrbet, ki ju veže med seboj. Vsled tega današnji zemljepisci Špicberge prištevajo k Evropi.

Odkrili so Špicberge Nizozemci pred 300 leti. Že v tistih časih so se učenjaki, pa tudi državniki, zanimali za vprašanje, kako bi mimo severne Evrope in Azije skoz Ledeno morje dospeli v Vzhodno Azijo, problem, ki ga je razvozlal šele baron Nordenskjöld, ko se je leta 1878. in 1879. s parnikom Vega vozil nad Sibirijo in se pripeljal na Japonsko. Da bi našel ta prehod, je nizozemski pomorščak Barents preiskaval Severno Ledeno morje ter je pri tej priliki odkril Medvedji otok in Špicberge l. 1596. Enajst let kasneje so hoteli Angleži preko severnega tečaja pluti na Kitajsko ter so vnovič odkrili Špicberge. Kot praktičen narod so spoznali, kako važni so ti otoki za ribištvo; začeli so tod ribariti ter so naložili velikansko število kitov, morskih psov in rib. Nizozemci so jim bili nevoščljivi; prijadrali so v polarne kraje in trdili, da so Špicbergi njihova last, ker jih je odkril holandski rojak Barents. Kmalu nato so se oglasili še Danci, češ da je vsa Grenlandija danska, torej tudi Špicbergi, ki so samo del Grenlandije. Ko so se v te prepire vmešali še Francozi, Nemci, Norvežani, Švedi in Rusi, so se države končno sporazumele tako, da so si zalive razdelile; najboljši delež so si priborili seveda Angleži. Otočje samo ne pripada nobeni

državi. Nihče stalno ne biva na otokih. Ribariti in loviti sme dandanašnji vsak, kdor ima čas in veselje za to. V zadnjih letih se je govorilo o tem, da bi Špicberge priklopili Skandinaviji; načrta še niso izvršili, ker so nekatere vlade ugovarjale.

V jutro 18. julija potrka — pa ne prezgodaj — steward na vrata kabine ter zakliče: „Gospoda, vozimo se ob Špicbergih!“ S tovarišem se urno napraviva in hitiva na krov, kjer se je zbralo že mnogo radovednega občinstva. Začuden smo gledali na snežnike in lednike pred seboj. Vozili smo se par kilometrov od celine; morje, pravijo, da je tod precej plitvo in ladjam nevarno. Pa saj je bil razgled iz daljave tem slikovitejši. Obrežje se je ponekod otajalo; rjava prst ali pa razjedene pečine so se dvigale navpično iznad morske gladine; pristati k otoku bi ne bilo mogoče; drugod pa so ledniki segali prav do morja. V ozadju so kipele proti nebu visoke gore, čezinčez pokrite s snegom in ledom. Nekaj posebnega je tak razgled; zdelo se nam je, da smo visoko v Alpah in da zremo krog sebe vrhove najvišjih gorskih velikanov. Ker imajo gore tako ostre robove in grebene, so celemu otočju nadeli germansko ime: Špicbergi. Krog nas je vladala grobna tišina; nikake ladje, nikakega čolna nismo zapazili na obzoru, nikakega živega bitja; samo nekaj galebov in drugih povodnih ptic nam je prihitelo naproti in ti krilati znanci so nas spremljali povsod, dokler smo se mudili na Špicbergih.

Mehkužna gospoda se je zavila v zimske kožuhe, pa brez potrebe. Hladno je bilo res; toplomer je kazal na krovu 3⁰ nad ničlo. Za tako temperaturo pa zadostuje navadna zimska obleka popolnoma. Zimske suknje nisem vzel s seboj in bi je tudi ne bi rabil nikoli. Ogrnil sem se z debelejšo ogrinjačo in varen sem bil pred mrazom. Kdor pa dalje časa sedi na krovu, se mora seveda topleje obleči in zaviti v kožuhovino. Mnogo dam pa tudi gospodov je obleklo vrh navadne toaleta še bel volnat jopič („sweater“ ga imenujejo Angleži). Eleganten tak jopič sicer ni, je pa tem gorkejši. Nosili so ga ponajveč Amerikanci, ki ne gledajo toliko na to, kaj človeka krasi, ampak na to, kaj mu koristi.

V tistem delu Špicbergov, ki ga obiskujejo turisti, t. j. na zahodni strani največjega otoka, toplomerovo živo srebro v juliju nikdar ne zleze pod ničlo, v avgustu le redkokdaj. Zjutraj in „ponoči“ je malo hladneje nego „podnevi“, ker takrat stoji solnce mnogo nižje nad obzorom; popoldne je pa včasih prav gorko, posebno še ob jasnih solnčnih dnevih. Pravijo, da je srednja letna temperatura na Špicbergih — 8⁰ C. Najmrzlejša meseca sta februar in marec; tedaj kaže toplomer včasih 30 in še več stopinj mraza. Če pomislimo, da je ob istem času mraz v

nekaterih krajih Sibirije, ki leži veliko nižje, mnogo hujši, se iznova prepričamo, kako blagodejno vpliva na špicberško podnebje — zalivski tok.

Pa že tak mraz je neznosen. Ribiči, ki so prezimili na Špicbergih, ga opisujejo¹ tako-le: „Sadje smo cepili s sekiro; zelje smo lomili z železnim drogom kot skrilavec; sladkor smo žagali; maslo in mast smo obdelovali s kladivom in z dletom; meso je postalo trdo kot kremen. Pripeljali smo s seboj sod petroleja; ko je tekočina zmrznila, smo odstranili doge; zmrzli petrolej je bil podoben železnemu valju, s katerim poravnava nasute ceste. Konserve bi nam bile izvrstno strelivo za topove. Od brade in od brkov so nam visele dolge ledene sveče. Zaman je kdo poizkušal kaditi tobak; smotka je namreč ob ledu vedno ugasnila; ko je pa tobakar vzel smotko iz ust, mu je takoj oledenela. Če je kdo pomolil jezik iz ust, se mu je prilepil na ledeno skorjo, ki se je napravila na brkih. Spodnja ustnica je vedno in vedno primrznila na gornjo.“

Na Špicbergih imajo meseca junija pomlad, julija in avgusta poletje, septembra jesen, ostalih osem mesecev pa zimo. To pa velja samo glede zahodne in južne obali. Severni, zlasti pa še vzhodni špicberški bregovi so vse leto nedostopni. Morska gladina se sicer poleti otaja, toda prav do morja segajo mogočni ledniki. 50 do 100 m visoke ledene stene kot zidovje najmočnejše trdnjave branijo vsaki ladji, da ne more pristati k celini. Notranjščina severnih in vzhodnih otokov je pokrita s samim snegom in ledom. Kakor znano, ledniki počasi lezejo v dolino. Na Špicbergih se pomikajo mnogo hitreje. Preden pa tak lednik pride do morja, se dostikrat razlomi, kar povzroči strahovit pok. Preiskovalci polarnih krajev trdijo, da ob takih prilikah grmi kot v vojski.

Lovci na bele medvede pripovedujejo, da se ta zver puške prav nič ne boji, da se za strel še ne zmeni. Medved je navajen vse drugačnih pokov, ko se lomijo ledniki. Zvok, ki ga povzroči puška, se s takimi poki niti oddaleč ne more primerjati.

Velikanski kosi ledu, ki se krušijo od lednikov, se zvrnejo v morje in plavajo po njem. To so „ledene gore“, ki smo jih prejšnji večer občudovali južno od Špicbergov. Manjših drobcev se mornarji ne boje; večji kosi pa, n. pr. oni, ki 10 m mole iznad vode, so razbili že mnogo ribiških ladjic. Nevarno je, voziti se pod stenami velikih lednikov; lahko se utrga led, se prekucne na ladjo ter jo potopi. Pristnih ledenih gora krog Špicbergov ni; te prihajajo ponajveč od Grenlandije. Take gore so pa tudi velikim parnikom pogubne; stisnile so že mogočne ladje ter jih razbile.

¹ Wallsee, Der Nordland- und Spitzbergenfahrer, str. 95, 96.

Pozimi obdaja Špicberge kroginkrog polarni led; ob tem času seveda nobena ladja ne more do obrežja. Poleti se ta led otaja vsaj na zahodni strani otočja. Ledena skorja se umakne proti severnemu tečaju; nekako ob 81. stopinji severne širine je meja večnega ledu. Vsaj največja dva zaliva Zahodnih Špicbergov, Bellsund in Isfjord, sta julija in avgusta večinoma brez ledu ter ladjam dostopna; v posebnih slučajih zamrzne ob tem času Bellsund; da bi pa ladja poleti ne mogla v Isfjord, je nekaj izrednega.

XXVIII.

V Bellsundu.

Par ur smo se vozili ob špicberški obali. Razgled smo imeli vedno enak: v ozadju snežni vrhovi, v ospredju pa griči, katerih pobočja so deloma kopna, deloma pa jih pokrivajo ledniki. Krog poldne zazremo pred seboj zaliv Bellsund (= Zvonasti zaliv, bell = zvon). Zavozili smo vanj; uro kesneje smo se usidrali. Takoj so hiteli mornarji k obrežju, da so nam pripravili leseno brv; ker je namreč morje preplitvo, ne morejo čolni do brega.

Po kosilu smo nestrpno čakali, da nas prepelejo na suho. Tačas sem si s krova ogledal okolico. Na severni strani zaliva se ne vidi drugega ko sneg. Več kilometrov širok lednik sega tod prav do morja; njegove 5—10 m visoke stene se nam zde, da so iz najčistejšega marmorja; iz morja se dvigajoči led je zelenomodre barve. Nasprotna stran zaliva je sicer kopna, toda puščobna; golo kamenje in rjavkasta prst pokrivata nizke griče. Višji hribi so deloma pokriti s snegom; ponekod pa se je snežna skorja otajala, da se kažejo temne lise med belo odejo. Po zalivu plavajo tuintam drobni kosi ledu, ki so se odtrgali od lednikov. Sicer je pa vsa okolica otožna, naravnost dolgočasna.

Prepeljali so nas k obrežju. Zelo ponosno sem korakal po leseni brvi. Ker nisem še bral, da bi bil kak rojak obiskal Špicberge, me je navdajala zavest, da sem prvi Slovenec, ki stopa na špicberška tla.

Tri ure so nam odločili, da si ogledujemo Bellsund. Največ turistov se je izprehajalo poleg morja; tam so si nabirali okroglih kamenčkov in školjk, da jih poneso dragim v domovino. Z nekim nemškim inženirjem sem se podal na vrh sosednjega griča. Pot je bila kaj slaba. Med kamenjem raste mahovje. Ravninica ob morju je prav močvirnata; prst in mah, vse je premočeno; snežnica, ki curlja s hribov, nama je kmalu zašla v obuvalo. Po stezici sva v par minutah dospela do lesene kočice, ki je bila pa trdno zaprta, da nisva niti zvedela, čemu jo rabijo; najbrž hranijo kitolovci v njej svoje orodje. Po str-

mem bregu sva mimo majhnih snežišč v pol ure prišla do vrha. Na drugi strani sva zagledala majhen lednik; tovariš se je šel drsat nanj, pa se je kmalu naveličal.

Izprehajal sem se po mokrem obrežju. Poleg školjk so me zanimala velike kosti, ki so ležale po tleh. Ponekod me je neprijeten smrad opomnil na mrhovino, ki jo je morje vrglo na suho ali pa so jo tamkaj popustili ribiči. Našel sem tudi zidano ognjišče in večjo kočico, kjer so svojčas cvrli kitovo mast in izdelovali ribje olje. Te kočice pa so zadnja leta opustili. S kitolovci se namreč pripelje na Špicberge večji parnik, ki hrani vse priprave, kar jih potrebujejo, da raztelesijo takega orjaka in da scvro njegovo mast; vse to se izvrši kar na parniku. Nekdo¹ nam popisuje tak prizor tako-le: „Na močnih verigah je poleg parnika priklenjenih 12 kitov. Dva velikana potegnejo ribiči na krov, da ju tamkaj raztelesijo. Močni korenjaki v visokih čevljih in v obleki, da se sveti od olja in od masti, hodijo s srpastimi noži krog njiju in režejo s kitovega telesa 40 cm široke, 20 cm debele in kolikormoč dolge kose masti. Drugi ribiči jih sekljajo nadrobno in mečejo v kotle, kjer se mast scvre. Okostje vržejo čez krov, da ga obero ptiči ter da se z njim igrajo valovi. Vse delo je zelo umazano; plini, ki se razvijajo, dražijo nos in želodec gosposkih turistov, ki takih vonjav niso vajeni, da so končni učinki na las podobni onim, ki jih povzroča morska bolezen...“ V norveških tovarnah kitovega okostja ne zavržejo, ampak kosti zdrobe ter delajo iz njih umetna gnojila; tudi meso posuše, da ga pojedjo sami, ali pa ga zmeljejo v moko, s katero hranijo domačo živino. Turistom napravijo včasih beefsteak iz kitovega mesa; nekaterim ugaja, drugi pa v zahvalo za slaščico darujejo morskim bogovom.

Ribič ima od kita 1000 do 10.000 K dobička; saj tehta zver srednje velikosti 1000 metrskih stotov, torej toliko, kakor 200 pitanih volov ali 30 slonov; mast sama pa tehta 450 stotov. Umevamo, da Norvežani zelo radi love to dragoceno divjačino, umevamo pa tudi, da so jo že hudo iztrebili. Kako strastno so se države trgale za Špicberge, ko so jih odkrili! Saj jim je lov v špicberških vodah donasal ogromne dobičke. Na tisoče ribičev je tedaj lovilo kite; dokler jim je pripuščalo vreme, so se mudili v Ledenem morju, da, nekateri so celo prezimili na Špicbergih. Ko so izginjali kiti, so prenehali tudi prepiri. Leta 1680., ob času, ko so Nizozemci dosegli višek v lovu na kite, je došlo v Severno Ledeneno morje 260 ladij s 14.000 mornarji. Nemci, ki

¹ Brosi, Eine Fahrt nach Norwegen und Spitzbergen, str. 112.

se za kite niso tako menili kot Nizozemci, so koncem XVII. stoletja v 40 letih poslali v Ledeno morje 2300 ladij in so nalovili 10.000 kitov. Še l. 1886. je neka ladja v Adventskem zalivu v par dneh ujela 50 komadov. Dandanašnji polove vseh kitov krog 750 na leto¹.

Odrasel kit je včasih 15 do 20 m dolg; njegovo truplo je toliko, da se ribiči izprehajajo v njem, ko ga sečejo. Bral sem, da so v okostju nekega kita, ki je bil 30 m dolg in 6 m visok, l. 1829. v Belgiji priredili koncert in da so vsi godci imeli v njem dovolj prostora.²

Lov na kita je zanimiv, pa tudi nevaren. S topiča ustrelje vanj ostro železno harpuno; ta ima v osti štiri lepo zložene vzmeti. Ko harpuna zadene kita, vzmeti odskočijo in raztrgajo kita, da kmalu pogine. Mrtvega kita privežejo na močne verige ter ga vlečejo do tovarne.

Ko sem se izprehajal v Bellsundu, sem tudi jaz pobral večjo kitovo kost, da sem jo kot zanimiv spomin na Špicberge ponesel s seboj. Ne daleč od obrežja sem opazil majhen otočič, na njem pa je kričalo vse polno galebov. Ko se otočiču približam, spoznam, da je samo velikansko kitovo ogrodje; kosčki mesa so še viseli na njegovih rebrih; galebi so jih slastno požirali. Ptici so pa že tako vreščali krog parnika, da se je razlegalo po vsem zalivu in da je bilo nekaterim potnikom kar preveč. Cele jate raznih galebov, morskih lastovic in polarnih rac so se zaletavale v ostanke kosila, ki jih je kuhar pometal v morje. Kadar je zapiskala parna piščal, so ptice odletele, pa so se kmalu vrnile. Vročekrven turist je parkrat ustrelil med kričečo množico, da je nekaj kričačev mrtvih popadalo v morje. Zabavale pa so nas ptice potapljavke; izginjale so pod vodo in se šele čez par minut zopet prikazovale.

Več turistov se je odpeljalo tudi na nasprotno stran zaliva. Zlezli so na lednik in se izprehajali po njem. Ustrelili so tudi dve snežni jerebici pristinega špicberškega plemena. Ptice prebivajo na Špicbergih v velikih množinah, toda le poleti; pozimi

se preselijo na jug, v Skandinavijo ali pa v severno Nemčijo. Le snežna jerebica in neke vrste orel prezimita na Špicbergih.

Ko smo se ob petih popoldne zopet vsi zbrali na parniku, smo se poslovili od Bellsunda. Posebnih zanimivosti res da nismo našli v tem zalivu, veselilo nas je pa vendarle, da smo ga obiskali; kajti prav mnogo turistovskih ladij zavoljo ledu ne more vanj, temveč mora jadrati naravnost proti Adventskemu zalivu. Bili smo menda vsi na krovu, ko smo zapuščali Bellsund, ko smo zavozili na širno morje ter se obrnili proti severu, proti Isfjordu, do koder smo rabili dobrih pet ur. Novega na tej poti nismo videli ničesar, kajti lednikov in snežnikov smo bili že vajeni kot sodnik tatov in postopačev.

V BELLSUNDU NA ŠPICBERGIH

S posebnim veseljem smo ta večer vsa naravna čudesa zalivali z monakovskim in plzenskim pivom, godba nam je zaigrala same polarne komade. Iz njenega obširnega programa omenim samo te-le točke: Pozdrav kralju Egiru; uvertura iz opere „Prehlajeni beli medved“; Odkriti severni tečaj, valček; arija iz opere „Leteči kit“; Pojoči morski psi, potpourri; Ledeni drobci, gavotte; Delfinove umetnosti, galop.

Morda bi koga zanimalo, kako očividci popisujejo polarni led. Poslušajmo!¹

„Oddaljeni smo bili nekaj ur od Medvedjega otoka, ko smo zagledali prvi led. Ker smo sanjali o visokih gorah, smo se ledenim drobcem posme-

¹ Wallsee, str. 49.

² Wallsee, str. 51.

¹ Goetz, Von Spitzbergen nach Jerusalem, str. 17–23.

hovali. Trajalo je pa malo časa, da se je nabralo pred ladjinim rilcem vse polno ledenih kosov; komaj smo se zavedali, že je ladja tičala v samem ledu. Kakor daleč je segel pogled, so se kopičile ogromne, več 100 m dolge, do 20 m debele plasti. In kako lepe barve so bile te plasti! Najsvetlejši sneg je pokrival led; kjer pa ni bilo snežene odeje, se nam je zdelo, da zremo v najčistejšo modrino. Nihče izmed nas še ni videl kaj takega. Kaj je v primeri s to barvo najnežnejša modrina jasnega neba, kaj „modra jama“ na otoku Capri!

Ladja je zelo zmanjšala svojo hitrost. Hreščalo in treslo se je njeno orjaško telo, ko je rezala ledeno skorjo, ko je odrivala sovražne velikane. Bali pa se nismo prav nič. Kdo bi neki mislil na nevarnost, ko smo čuli, kako mirno ukazuje kapitan, kako brezskrbno se obnašajo mornarji! Nasprotno, še zabavali smo se. Budili smo iz sladkega spanja morske pse, ki so počivali na ledu. Debelo so nas gledali nekaj sekund, potem pa so poskakovali v morje. Ptice potapljavke so kričale krog nas. Na krovu pa so stali neštevilni fotografi, ki so vse prizore vestno zapirali v skrinjice. Blücher je počasi, toda vztrajno rinil dalje. Stroji so delovali, ko da bi jih gonili klopki.

Tako smo končno dospeli pred Bellsund. Toda led se je nakopičil daleč vunkaj na morje, kot neprestopne barikade nam je zaprl pot. Vdali smo se v usodo in si mislili: „Jadramo pa v Isfjord.“ Kdor je nosil uniformo, vsakogar smo izpraševali, bomo li mogli tamkaj pristati. „Mislim, da,“ so nam odgovarjali, kapitan pa je zapovedal: „Naprej proti severu!“ Tudi v Isfjord nismo mogli prodreti, preveč je bilo ledu.

Ob štirih zjutraj je bilo, ko so nas zbudili stewardi; kapitan jim je bil naročil. Počivali smo pred vhodom v Ledeni fjord. Kdor ga je hotel videti, je moral vstati; povelje se je glasilo: „V eni uri odrinemo domov!“ Urno smo se napravili. Hud mraz je vladal na krovu, pravcati decembrski mraz; v kabinah je bilo mnogo prijetneje, ker so jih kurili. Pred seboj smo zagledali Špicberge. Solnce jih je obsevalo in žal nam je bilo, da nismo mogli stopiti na ta začarani otok, v deželo, ki je še malo preiskana, v deželo, po kateri so hrepeneli in v kateri so umirali mnogi raziskovalci. Občudovali smo Špicberge in molčali; marsikdo se je stresel od groze, ko je pomislil, kak mraz in kakšna tema vladata pozimi v tej puščavi.

Uro kesneje smo krenili proti domu. Ladja se je neprestano borila z ledom. Jeklo je zvenčalo, ko je rezalo trde plasti; pelo je ledu pesem o svoji silovitosti, nepremagljivi moči; polahkoma, toda vztrajno smo se pomikali naprej. Razglasili so nam, da bomo

pristali ob Medvedjem otoku, če nam ne ubranita megla in led. Ladja se je borila čudovito; zato smo ji zaupali brezpogojno.

Mnogo, mnogo ledu smo prerezali ter odrinili v stran, preden smo prispeli do Medvedjega otoka. Pred obrežjem se je bila usidrala ladjica nemške znanstvene družbe, ki je že tri tedne zama poizkušala prodreti na Špicberge. Sprejeli so nas z glasnim vpitjem; eden izmed njih, bradat učenjak, je nastavil roki pred usta in je kričal, da je prevpil vse druge: „Imate li plzensko pivo?“ ...

Tako je brodaril Blücher meseca julija l. 1907.“

XXIX.

V Adventskem zalivu.

Isfjord (Ledeni fjord) je največji ter najvažnejši zaliv na Zahodnih Špicbergih. Krog desetih zvečer smo pluli vanj. Hrib, ki straži vhod na levi, t. j. severni strani, je primeroma visok (762 m) in se imenuje „Doedmanden“ (Mrtvi mož). Zavrt je v debelo sneženo odejo; zebe ga, kakor je tudi nas pošteno zeblo, ko smo skoz široka vrata vstopili v zaliv. In kaj bi nas ne? Saj vidimo poleg Mrtvega moža povrsti tri široke lednike, ki preprezajo ves severni breg. V morju samem plavajo precejšnji kosi ledu. Če gledamo proti vzhodu, vidimo same snežnike, kakor daleč seže oko. Južni bregovi pa so kopni, ne kaj strmi. Oni rtič južne obali, ki loči Isfjord od Ledenega morja, se imenuje: Staraščinov nos. Staraščin je bil Rus, ki je 39 krat prezimil na Špicbergih! Umrl je 80 let star (l. 1826.) v nekem stranskem zalivu Isfjorda, kjer je tudi pokopan. Ker je skoraj vse življenje lovil kožuharje in ribaril na Špicbergih, so mu nadeli častno ime: patriarh špicberški.

Isfjord se razdeli v mnogo manjših zalivov. Izmed teh je najimenitnejši Adventski zaliv ob južni obali, poldrugo uro od vhoda v Isfjord. Tja smo hiteli v pristanišče.

Preden smo zavili vanj, so nam povedali, da smo dospeli do najsevernejše točke svojega potovanja, do 78° 15' severne širine. Da sem si laglje predočil, kako daleč sem od doma, sem si mislil tako-le: Ko bi imel velikansko šestilo, bi njegovo ost zasadil v sredo kranjske dežele, drugi konec pa bi nameril na Adventski zaliv; tako naširoko odprto šestilo bi zavrtil in narisal krog na zemeljskem površju. Ta krog bi segel na jugu v osrčje Afrike, bi šel skoz Abesinijo, južno Arabijo, Perzijo, Turkestan in po Uralu do Ledenega morja; na zahodni strani pa bi molel daleč, daleč v Atlantiški Ocean.

Adventski zaliv je najboljše pristanišče na Špicbergih. Gore, ki ga obdajajo, ga varujejo pred mrzlimi

vetrovi; zato je v zalivu razmeroma gorko in so bregovi porastli z mahom in cvetkami. Pobočja sosednjih gora so kopna 500 m visoko; samo višji vrhovi so zasneženi.

Malo pred polnočjo se Blücher ustavi ne daleč od obrežja.

Razgled v Adventskem zalivu je mnogo zanimivejši nego v Bellsundu. Na nizkem sosednjem bregu zagledamo dve koči. Precej daleč od parnika, proti dnu zaliva, uzremo velik lesen oder. „Tamkaj nakladajo premog na ladje,“ me pouči neki znanec. — „Kakšen premog?“ ga vprašam začudeno. — „Za tem-le robom je v hribu velik premogovnik, last neke ameriške družbe,“ mi razlaga tovariš. „Poglejte na nasprotno stran! Vidite one lesene hišice v bregu?“ — „Seveda jih vidim; kaj pa pomenijo?“ — „V prejšnjih časih so kopali v onem-le bregu. Zgradili so za delavce lesena poslopja, uradniki pa so stanovali na ladji pod hribom. Selo so s ponosom imenovali: Advent-city (Adventsko mesto). Vidite železni tir, ki so ga speljali od morja do vhoda v premogovnik 200 m visoko? V vozičkih so spuščali ‚črne demante‘ do tovornih ladij. Kolesnice so še ostale, vse drugo so pometli. Ne vem, zakaj so delo opustili; najbrž je družbi zmanjkalo drobiža. Pred par leti pa je druga družba — Arctic Coal Company — na tej strani otvorila premogovnik, ki si ga jutri ogledamo.“

Prepozno je že bilo, da bi se peljali na suho. Le mornarji-pionirji so šli na obrežje, da so nam zgradili lesen most, kajti tudi tukaj je morje ob bregovih preplitvo. Dobro volje smo se podali k počitku. Samo ena stvar nam je kazila veselje: polnočnega solnca še nismo videli; ves dan je bilo megleno in oblačno. Vendar pa svetlobe tudi opolnoči nismo pogrešali.

Drugo jutro (19. julija) smo šli na suho. Imeli smo novega krmarja; v motorskem čolnu je sedela „divja mačka“ in vrtila kolo. Smejali smo se ji, pa se ni zmenila za naš smeh, temveč je krmarila vse dopoldne.

500 m visok hrib, pod katerim se je usidral Blücher, so Nemci — na čast svoji cesarici — krstili za goro Avguste Viktorije. Pod to goro se širi razsežna, malo napeta ravnina. Ta kraj smo si odločili za jutranji izprehod.

Blizu obrežja stoji lesena koča; to smo si najprej ogledali. Bila je sicer zaprta; skozi okna pa smo se prepričali, da je imela premogova družba v njej zasilno pisarno. Svojčas je ta koča pripadala turistovskemu hotelu; uporabljali so jo kot shrambo in deloma tudi kot spalnico. Hotela samega ni več, na tleh pa se še poznajo obrisi, koder je stal. Zgradili so ga l. 1896., opustili pa že l. 1901. Pravijo, da je

bilo v hotelu 15 sobic za tujce in v vsaki sobici po dve postelji, druga nad drugo. V gostilniških prostorih in na verandi pred kočo se je točilo pivo in vino; razume se, da so se dobila tudi gorka in mrzla jedila. Prodajali so tamkaj razglednice in spominčke s Špicbergov. Prirejali so koncerte, prepevali norveške in druge pesmi, pa tudi plesali so izletniki radi pred hotelom. Par korakov proč smo zapazili štirivoglat prostor, ki so ga bili določili za lawn-tenis. Kdor je prebival v hotelu, je plačal za vse skupaj po 10 norveških kron (= 13 K) na dan. Vkljub nizkim cenam pa je podjetje v kratkem propadlo.

Čemu so zgradili ta hotel? Na Špicberge prihajajo izletniki za zabavo ali pa v znanstvene namene. Parnik se mudi v zalivu samo 24—30 ur, kar je mnogim premalo. Lovec bi rad šel daleč v notranjščino, učenjak mora dalj časa raziskavati. Da bi takim ljudem preskrbeli stanovanje in hrano, so ustanovili hotel. Imeli so pa še drug namen. Ozračje na Špicbergih je silno zdravo, brez bacilov. Premišljali so, ne bi li kazalo, ustanoviti tukaj sanatorije za nekatere bolezni. Zaenkrat so si menili pomagati s hotelom, pa ni šlo.

Streljaj od lesene koče stoji majhna koliba, 3 m dolga, 2 m široka in 3 m visoka. Pred to kočico se je zbralo več mladih, neugnanih Prusakov. Jezilo jih je, da je bila zaprta. Nad vhodom so čitali: D i n a m i t. Poredneži so siloma vlomili vrata, da si je kolibo vsakdo lahko ogledal. Na kupu je bilo zloženih precej sodčkov z napisom „Gummidynamit“. Neolikancem še ni bilo dosti, da so vdrli v kočo, razbili so pri nekem sodčku še dno, da so si ogledali strahovito strelivo. Kakor domači bob ali fižol so se mi zdeli črnkasti kamenčki v sodu. Groza me je obhajala, ko sem tudi jaz vzel v roke par onih svetlih, drobnih koscev. Čudil sem se brezskrbnosti premogovne družbe, ki je na tako javnem prostoru razstavila tako grozno igračo. Nekaj fižolov bi spravil v žep, vrgel v kako peč in razletela bi se največja hiša, najmočnejša ladja. Lahkoživci pa so lazili krog kolibe z gorečimi smotkami!

Korakali smo po ravninici navzgor. Dospeli smo do več lesenih križev. Na enem izmed njih sem bral napis: „Andreas Holm fra Tromsøe † 7./4. 1896.“ Križ me je spomnil na tole žalostno zgodbo: L. 1895. so ribarili krog Špicbergov štirje ribiči od Lofotov. Meseca oktobra jih je zajel polarni led, da niso mogli več domov. Šli so na suho; na tem-le kraju so izkopali iz zemlje štirivoglato jamo; zbili so si iz ladjinih desk in vesel malo kočo, pokrili so jo z jadri, mahom in jelenjimi kožami, postavili so vanjo peč in so se skušali preživiti s tem, kar jim je še ostalo. Ko jim je zmanjkovalo živeža, je umrl en tovariš, kapitan Holm, doma iz Tromsøja. Ostali trije so

po snegu in ledu splezali do kraja, kjer je par let poprej prezimila neka znanstvena družba, so vlomili v dotično kočo ter se hranili z živežem, ki so ga našli, dokler jih niso rešili. Par korakov od Holmovega križa zagledam omenjeno kolibo. Jama je dva metra globoka, nad njo se je ohranilo strešno ogrodje. V jami leže še različni predmeti: železna peč, zabojček žebeljev, vrata, deske, iz katerih so si napravili postelje, kladivo, nekaj steklenic, suknjič in čevlji.

Čez zimo je ostalo na Špicbergih že več ljudi. Oni, ki so tod ostali namenoma, so srečno prebili strašno zimo, ker so se nanjo dobro pripravili. Tako je n. pr. Nordenskjöld prezimil na otoku (1872/3) s 67 možmi, izmed katerih mu je umrl samo eden in še ta naravne smrti. Gorje pa vsem onim, ki jih je zima presenetila! Dokaz temu so lesení križi v Adventskem zalivu in na drugih krajih špicberških otokov.

Večje turistovske ladje postavijo včasih na vzvišenem mestu te ravninice spominske plošče. Močne drogove zabijejo v zemljo, nanje pa pritrdijo desko z imenom parnika in datumom. Takih spominkov je že prav veliko. „Avgusta Viktorija“, ki je nekdanj prihajala sem gor, jih ima pet, avstrijska „Thalia“ tri, Blücher pa menda štiri. Najlepša je piramida iz neobdelanega kamna, ki so jo Blücherjevci postavili l. 1904. To leto smo bili pa preleni, da bi se bili ovekovečili.

Izprehajali smo se po ravninici, ki pa ni bila tako puščobna kot ona v Bellsundu, ampak večinoma porastla z mahom in cvetjem. Kako prijetno dé človeku, ko uzre sredi snega in ledu zeleno trato, posejano z bujnopisanimi rožicami! Zato so se dame priklanjale k tlom in vzdihovale druga za drugo: „Kako so lepe, kako krasne!“ Mislim, da tudi možakarja ni bilo, ki ni utrgal vsaj nekaj cvetk. Mnogi so si klobuk in obleko ovenčali z njimi, kakor hribolazci na visokih gorah, botaničarji pa so nesli s seboj cele zbirke. Na Špicbergih ne raste nobeno drevo, noben grm, ne uspeva ne žito, ne trava, in vendar je ondotno rastlinstvo zelo razvito; učenjaki so našli 152 vrst skrivnoplodnic in 93 vidnoplodnic. Trata je vsled mahu rjavozelenkasta, vmes pa rasto bele, živordeče, rumene in vijoličaste cvetke. Imena jim ne vem, ker sem v botaniki preslabo podkovan.

Čudno se bo komu zdelo, da je v Adventskem zalivu rastlinstvo tako bujno. Pomisliti pa moramo, da ima ta zaliv na Špicbergih najmilejše podnebje in da v teh krajih poleti solnce štiri mesece ne zaide, od 22. aprila do 23. avgusta. Zato pa v tem času, kakor hitro skopni sneg, narava nenavadno urno ozeleni ter bohotno poganja, nasprotno pa tudi jeseni nakrat zamre vse življenje.

Z obrežjem bi bili še bolj zadovoljni, da ni bilo ponekod močvirnato. Z gorâ namreč priteka snežnica, ki se razprši po ravnini. Kakor za severne kraje sploh, je treba še posebno za Špicberge trdnega obuvala. Šumljal je pa s hriba tudi bister potoček.

Ker smo imeli časa dovolj, smo splezali še na goro Avguste Viktorije. Po strmém pobočju smo lezli nekaj časa navzgor. Hoja ni prijetna. Gora je obrastla z mahom, ki ga je pa obilna snežnica vsega premočila. Ne stopa se kaj varno; vedno sem se bal, da se mi utrga prst in da zdrčim po bregu. Sredi gore sem se ustavil pri večjem snežišču, odkoder sem imel prav lep razgled na zaliv ter na lednike in snežnike onstran Ledenega fjorda. Nekaj turistov je lezlo do vrha, kjer so našli mnogo snega. Ko smo se vrnili, smo ob morju nabirali obrušeni kamenčkov in školjk.

Kar je bilo na ladji strastnih Nimrodov, so zjutraj zgodaj odrinili v sosednjo dolino. Orožnega lista niso potrebovali, ker Špicbergi ne pripadajo nikaki državi. Kdor pride semkaj, dela, kar hoče. Stalno naseljenih ljudi na otočju ni. Poleti zahajajo semkaj ribiči, v premogovniku kopljejo delavci; nekateri premogokopi ostanejo na otoku tudi čez zimo; menim pa, da se vsakdo kmalu naveliča strašnega mraza in neznosne teme. Oviral torej lovcev ni nihče. Sreče niso imeli; prinesli so domov le nekaj ptičev. Nihče pa ni videl belega medveda, severnega jelena, polarne lisice, kaj šele, da bi bil kaj ustrelil. Večje živali se namreč poleti izognejo turistom, gredo v notranje kraje ali pa celo na nasprotni, vzhodni in severni konec otoka, kamor izletniki ne zahajajo.

Beli medved je najznamenitejša zver na Špicbergih; dali so mu priimek „glavar špicberški“. Na zahodno stran se ne prikaže več; zato sta varna oba, človek in medved. Drsa se na vzhodni obali ali pa na ledu po morju; hrani se z ribami pa z morskimi psi, ki mu gredo posebno v slast. Vsako leto jih pobijejo krog 100; lovci dobe za ustreljeno žival 30—60 K, kar je zelo malo, če pomislimo, kako težaven je lov na belega medveda in kako drago bogatini krznarjem plačujejo njegov kožuh. — Pravijo, da živi na Špicbergih v nekaterih dolinah mnogo severnih jelenov; videli nismo nobenega. Poleti imajo zelišč dovolj, pozimi pa si morajo izpod snega izkopati mahu in lišajev; zato so na pomlad zelo mršavi. Meso teh jelenov je menda okusnejše kot pa laponskih. Na leto jih postrele na tem otočju do 300. — Polarna lisica, pozimi bela ko sneg, poleti pa črnkasta, je največja sladkosnedka; živi samo od ptičjih jajc in mladičev, pozimi pa obira snežne jerebice. — Ptičev je silno veliko, žab in sorodnih dvoživk čisto nič, žuželk zelo malo, rib mnogo. Humboldt je nekoč dejal: „Ne vemo, kje da

prebiva več živih bitij, na suhem ali v morju.“ Ob Špicbergih je brez dvoma mnogo več življenja v morju.

Po kosilu so nas prepeljali k premogovniku. Od pristanišča smo korakali pol ure po močvirnatih krajih, po blatnih stezah navzgor do vhoda, 180 m visoko. Od vhoda do morja so postavili močne drogove; po debelih vrveh spuščajo do ladje vozičke, napolnjene s premogom. Prav radi so nam pokazali premogovnik, ki je seveda ravno tak, kot so pri nas. Zanimal me je srež, ki se je napravil v rovu na stenah. Pri vходу so decimeter na debelo pokrivali kamen ledeni kristali; globlje v hribu je bilo ivja po stenah le še par centimetrov ter je nazadnje izginilo. O premogu samem pravijo, da na zraku počasi razpada.

Dolina pod premogovnikom je mokrotna. V njej so zgradili malo vasico, naselbino za premogokope. V tem selu so nam delavci usiljevali kamenje, v katero so bile vtisnjene rastline ali vsaj rastlinski listi; nekateri kosi so bili prav lepi; zahtevali so pa zanje tako pretirane vsote, da nisem kupil ničesar. Najbolj čudno je, da so v kamenje, ki so ga našli v premogovniku, vtisnjeni listi zelišč, ki ne rastejo več na Špicbergih, dokaz, da je svojčas otok imel drugačno rastlinstvo ko dandanašnji. Vas ima svojo prodajalno pa krčmo. Na oglasih smo čitali, da ima nekdo naprodaj polarno lisico; šli smo jo gledat, kupil je pa ni nihče. Tovariš Manning je govoril z delovodjem, ki mu je pravil, da ima 1500 dolarjev (= 7200 K) letne plače, da je že dvakrat prezimil na otoku, da pa se vrne v Ameriko, ker tolikega mraza noče več prenašati.

V trgovini smo kupili špicberške znamke po 5 in po 10 örov. Na znamko so narisali pokonci stoječega medveda, ki ga strelja lovec. Te znamke nimajo nikakršne vrednosti; na pisma moramo prilepiti norveške. Gotovo pa bo vsakdo vesel, če prejme iz polarnih krajev pisemce, na katero smo pritisnili tudi špicberško znamko.

Kakor meni, so gotovo vsem izletnikom zanimivi izprehodi ob Adventskem zalivu ostali neizbrisljivo v spominu.

XXX.

Odhod s Špicbergov. — Polnočno solnce.

Na večer smo bili prav dobre volje; megle so se razpršile, izza oblakov je posijalo zlato solnce. Obed so nam sestavili tako-le: Isfjordska juha; bellsundski polarni krap à la Nordenskjöld; jelenovina s severnotečajsko omako; pečeni jeziki morskih psov, po načinu kitolovcev; snežne jerebice à la Fritjof Nansen, sladka in kislja zelenjava z Medvedjega

otoka; sladoled (iz grenlandskega ledu); švicarski sir; banane iz Singapora; jabolka in grozdje iz Kalifornije; črna arabska kava. Ljubi želodček, kaj hočeš še več?

Po večerji smo šli še enkrat na suho. Zabičevali so nam, naj se vrnemo do enajstih, opolnoči da odrinemo proti domu. Na obrežju je bilo gorko, da sem slekel vrhno suknjo. Solnce ni stalo visoko, saj se v Adventskem zalivu nikdar ne vzbne čez 36° nad obzorom. Njegova plošča je bila svetlorumena, žarki mili, da smo smeli vsaj za trenutek zreti vanj. Samega veselja so se nekateri turisti, zlasti mlajši, obnašali kot razposajeni otroci; fotografi so zopet vršili svojo službo. Žal, da na svetu ni stalne sreče: ob desetih se je solnce zopet skrilo za oblake. Nabrali smo še nekaj cvetk in kamenčkov, nato smo se pa poslovili od obrežja.

Ob enajstih je piskala parna piščal, opomin izletnikom, naj se vrnejo na ladjo, da ne ostanejo na Špicbergih čez zimo. Stewardi so stali na krovu in skrbno zapisovali one vračajoče se turiste, ki so jih oskrbovali po kabinah. Ob poludvanajstih so podrli leseni mostič, čolni so se vrnili h gospodarju, pripravljali smo se na odhod. Moj steward je nervozno hodil po krovu. Ko me zagleda, priskoči k meni ter me hlastno izprašuje: „Ste kaj videli svojega tovariša? je že na ladji?“ Nisem ga mogel potolažiti. Četrť ure je še manjkalo do polnoči, ko pridrvita po obrežja dva možakarja, moj sobni tovariš in njegov najboljši prijatelj, ter kličeta na pomoč; napravila sta s puškami daljši izlet, ustrelila pa nista repiča. Rešili so ju; po lestvi sta plezala na krov, nadsteward pa jima je priredil kratek nagovor.

Točno opolnoči odplovemo iz Adventskega zaliva. Ko smo četrť ure kesneje zavili krog predgorja na širni Isfjord, se nam je nudil veličasten prizor: polnočno solnce je obsevalo špicberške snežnike. Solnce samo je bilo skrito za tankimi oblaki, njegovi žarki pa so zlatili bele glave špicberških velikanov. Kdor je že kdaj v jutro ali na večer opazoval kaj podobnega v domovini, ve, da se tak prizor ne da popisati. Kar obmolknili smo; le tu intam so dame vzklikale: „Neverjetno! Čudovito!“ in pa kak Berlinec je zanosljal svoj „Kolossal“. Sredi Isfjorda se je Blücher ustavil, da smo tem laglje občudovali nenavadno naravno prikazen. Oblaki so se še stanjšali, skoz gost pajčolan smo uzrli okroglo svetlo ploščo. Po sosednjih oblakih se je razlila vijoličasta barva, kakor ob jutranji ali večerni zarji. Solnce je stalo ravno na severu, kakih 8 stopinj nad obzorom. „To-le solnce sije sedaj-le Japoncem in Avstralcem, ki imajo ravnokar poldan; pri nas doma pa vsi sladko spe“, se oglasi dr. Schönfeld. „Ko bi ne bil na celem potovanju ničesar dru-

gega videl nego ta-le prizor, mi ni prav nič za denar, ki sem ga potrošil od Nove Zelandije do semkaj," pripomni Manning. Fotografični aparati so delovali „s polnim parom“.

Ves prizor je trajal samo nekaj minut; sivi oblaki so zopet zagrnili zlato ploščo, le snežniki so še odsevali v solnčnem svitu. Blücher je plul proti izhodu iz fjorda. Ostali smo še dolgo časa na krovu ogledovali neizmerne lednike ter se posmehovali ledenim koscem, ki so plavali po morju. Ob dveh čez polnoč smo se vozili mimo Mrtvega moža. Blücher je zavozil v širni ocean, krmar je zavrtel orjaka na jug in hiteli smo — proti domu. Tovariši so drug za drugim izginjali po kabinah, da sem slednjič ostal sam sredi nepregledne morske ravnine; le proti se-

veru mi je Dödmanden kazal kraj, odkoder smo prihajali. Izvlekel sem drobno knjižico ter v svitu polnočnega solnca opravil jutranjice v čast in slavo Onemu, ki je ustvaril toliko naravnih čudesov in ki je meni dal priliko, da sem na lastne oči zrl to krasoto.

Ko je zjutraj ob štirih po krovu pihala tako mrzla sapa, da mi je šla skozi mozeg in kosti, so prikorakali hlapci s cevmi, metlami in cunjami, so polili ves krov z vodo ter ga pričeli snažiti, kakor so to delali vsako jutro, preden so vstali potniki. Ker so me gledali postrani in ker je bil res že čas, iti k počitku, sem se jim umeknil; zato sem pa prilezel izpod gorke odeje, ko je trobentač prvi-krat trobil h kosilu.

Apostolu Jugoslovanov.

(Visokočastitemu gospodu dr. Antonu Mahničju, krškemu škofu, v 60. letu apostolskega življenja.)

Zložil I. Mohorov.

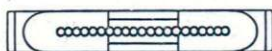
... uz'rev' mnogi m'l'vi beštin'ni v' žitii
sem' preloži zem'nija t'mi volju
na nebes'nija misli

Vita S. Metodii.

Naš drugi Metod, odvetnik svetih pravic,
voditelj in oče mladih, Kristovih vrst,
ki tisoč razgnevil za delo krščansko desnic
in zbudil zanos za dedov rešilni Si Krst!

Zastonj ne šumi klevete sovražni vihar,
zastonj se ne peni zmija peklenške Laži:
„krščanstvo slovanstvu od vekov je kvar!“
in one proganja, ki duh v njih Metodov živi.

Boji se, ker ve, da nasproti drhti
hvaležnih Ti mladih src tisoč:
Naš drugi Metod, Tvoje pozne dni
Vsevečni čuvaj, potroji apostolu moč!

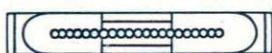
Sodba.

Zložil Ksaver.

Kdaj sem sanjal, kdaj,
da mladosti raj,
da se pomlad in moj kras
v resnih mislih prebudi?
V vroči dan zori že klas,
— a sejalec sad skrbi.

Jasne prve dni,
ko srce vzkipi,
kdo mu vstavi drzen hod?
Slastno seje seme nad
si mladenič v svojo pot,
— v solzah mož pobira sad.

In za vso bolešt
na koga gorešt
naj trpin zdaj izkipi?
Kar sejala je mladost,
naj življenje pokori,
in poplača naj bridkost.

BOJIŠČE PRI TANNENBERGU

Grunvaldske slavnosti v Krakovu.

Spisal dr. Leopold Lénard.

(Konec.)

Dasiravno so imele grunvaldske slavnosti predvsem poljski značaj in so bile pravzaprav zasebno slavje rodbinskega značaja, je vendar prihitelo na slavnostne dni v Krakov tudi več zunanjih gostov, ki so bili od poljskega občinstva prav pristrčno sprejeti. Omenil sem že, da so prišli voditelji ruske opozicije, poslanec Rodičev, najboljši govornik ruske dume, zvani ruski Mirabeau, Stahovič, profesor Pogodin, general in poslanec Babjanski in drugi. Bila je deputacija Ogrov s poslancem Nagyjem na čelu, ki so bili istotako od Poljakov povsod navdušeno pozdravljeni. Nekateri Slovani so zamerili Poljakom, da so tako navdušeno sprejemali Madžare. Toda pomisliti je treba, da vežejo Poljake z Madžari marsikatero zgodovinske vezi in še leta 1848. se je mešala poljska in madžarska kri na bojnem polju, medtem ko ni nobenih takih zgodovinskih momentov, ki bi družili Poljake z drugimi Slovani. Obratno so imeli ravno z Rusi Poljaki največje zgodovinske obračune, ki deloma še sedaj niso zaključeni. Ne moremo zahtevati, da bi ideja slovanske vzajemnosti takoj prodrla do narodove duše poljske, ako ona nima podlage niti v zgodovini, niti v obstoječih razmerah poljskega naroda. Najprej je treba ustvariti take razmere, da bo vzajemnost slovanska za Poljake postala praktična potreba ali da jim bo vsaj obetala realne koristi in potem bo tudi prodrla do duše naroda. To pa sedanja moskalofilska oblika slovanske vzajemnosti nikakor ni bila. Slovansko gibanje se je doslej obračalo v takih mejah, da se Poljaki nikakor niso mogli njemu pridružiti.

Izmed drugih Slovanov so bili navzoči predstaviteljstva slovanskih mest Prage, Ljubljane in Zagreba, zastopniki slovenskega državnozborskega

kluba in kluba katoliškonarodnih Čehov ter zastopniki katoliškonarodnega dijaštva češkega, slovenskega in hrvaškega. Poleg tega je bilo navzočih še nekaj Čehov in Slovencev. Prišlo je tudi nekaj francoskih in angleških časnika. Zastopnik francoskega dnevnika „Figaro“ in dvoje angleških pisateljic, gospa Baskerville in gospa Alma-Tadema, so govorili dosti dobro poljsko. Zadnje imenovana gospa je predstavila Slovackega na angleški jezik.

Predvečer pred grunvaldskimi slavnostmi je bil rout v salonu umetniškoliterarnega kluba na čast došlim pisateljem in časnika. Navzoč je bil skoraj ves poljski umetniški in literarni svet in zabava je bila jako živahna. Po odkritju spomenika je pa tudi mnogim Slovincem znani dr. Adam Dobošinski v svojem domu priredil obed, h kateremu je povabil v Krakovu navzoče slovanske goste. Pri tem privatnem banketu je vladalo jako pristrčno razpoloženje in izpregovorilo se je več toplih nagovorov.

V spomin na grunvaldsko zmago so Poljaki tekom leta priredili denarno zbirko v narodne namene, ki je tekom mesecev narastla na nekaj milijonov. Na dan odkritja spomenika je daroval knez Evgen Lubomirski 40.000 K kot dar grunvaldski, in sicer s posebnim namenom, naj bi se na krakovskem vseučilišču ustanovila stolica litevskega slovstva in zgodovine.

Popoldne po odkritju grunvaldskega spomenika so se vršile ljudske zabave v Jordanovem in v Krakovskem parku. Ogromni Jordanov park je bil prepoln ljudskih množic iz vseh delov Poljske. Barvnost ljudskih noš je bila čarobna in veseli praznični nastroj se je razlival vsepovsod. Zvečer je bila na Visli ljudska zabava, ki se vrši v Krakovu že od

nepomnih časov baje na spomin bajeslovni poljski kraljici Vandí, ki se je baje raje na tem mestu utopila v reki Visli, kakor da bi se poročila z nekim nemškim vitezom Ridigerom. Zabava se je letos prenesla na grunvaldski dan in se je obhajala posebno slovesno. Množice ljudi so obdajale od vseh strani bregove reke Visle, ki je bila pokrita s čolni. Z vode je odmevala godba in raketi so švigali v vseh barvah in v vseh oblikah gor do mračnega neba. Na koncu te zabave se razsvetli starodavni kraljevi grad Vavel, ognji na reki pogasnejo, slednjič ugasne tudi razsvetljava na Vavelu in, narodne himne pojoč, se razidejo množice na vse strani proti domu.

V ogromnih in krasnih prostorih starega gledišča je priredilo zvečer mesto rout na čast došlim gostom. Velikanski prostori so bili pretesni za tako množico gostov, tako da se je bilo mogoče le s težavo preriniti skozi gnečo. Prevelika udeležba je znatno ovirala zabavo. Lahko se reče, da je bil tukaj danes zbran cvet poljskega naroda, kakor menda še pri nobeni drugi priliki. Bili so predstavitelji skoraj vseh starih plemenitaških rodov, predstavitelji poljske znanosti in umetnosti, politični voditelji in prvaki na gospodarskem polju. Njim so se pridružili slovanski in drugi tuji gostje. Navzočih je bilo tudi nekaj sto dam v najlepših toaletah. Pri gospodih se je mednarodni črni frak družil z barvnim poljskim narodnim kantušom. Šele pozno po polnoči se je končal rout in gostje so se razšli.

Prvi dan grunvaldskih slavnosti je minul. To je bil pravzaprav glavni in uradni del. Druga dva dneva sta bila bolj posvečena sokolstvu in manjšim prireditvam bolj zasebnega značaja. Tujci so si pa ogledavali vmes tudi Krakov in njegove zanimivosti.

Na grunvaldsko slavnost so se sešli sokoli iz vseh poljskih pokrajin, celo iz Vestfalskega, iz Pariza in iz Amerike.

Za Krakovem, na poti, ki pelje h Kosciuškovemu griču, se razprostirajo takozvane „Blonije“. To je za Krakov, kar na Dunaju Prater ali v Ljubljani „Tivoli“, ogromen travnik, po katerem se pasejo ob navadnih dneh konji in živina. Takoj za mestom je še precej obljuden in oživljen, potem postaja pa vedno bolj pust in prazen, dokler se slednjič ne izgubi v daljavi, bogsivedikje. Blonije so priljubljeni izlet krakovski mladini, pa tudi odraslim. Tu si svoboden v naravi božji. Tu imaš, kar hočeš, v bližini civilizacijo, ako greš pa nekoliko dalje, pa samoto in pustinjo. Tu se vrše razne ljudske igre in zabave, razni športi in tekme. Sokoli imajo tu svoje vaje, vojna organizacija dijaštva dela sem svoje pohode in pri velikih narodnih slovesnostih se tu zbirajo množice. Za časa grunvaldskih slavnosti so bile Blonije živahno obljudene. Poljske kuhinje so tu pripravljale

jedi za množice, ki niso mogle dobiti prostora po gostilnah, razne skupine izletnikov so se tu nastanile pod milim nebem, sredi Blonij so pa postavili sokoli svoje šatore. Velik prostor so ogradili od vseh strani, postavili iz preprostih desk visoke tribune, v sredi je bil pa prostor za nastop Sokolov. Na tem prostoru je z lahkoto nastopilo 10.000 Sokolov, na tribunah je bilo pa prostora za 50.000 ljudi. Toda pri glavnem nastopu je bilo gledalcev brez primere več, ker so se množice tiščale tudi pri tleh od vseh strani.

Sokoli so med Poljaki jako priljubljena, nestrankarska narodna organizacija, ki je močno razširjena. V petek so imeli Sokoli na Blonijah svoje tekme. Začele so se že ob sedmih zjutraj in so trajale do noči. Neprestano so jih gledale številne množice. Lepo je bilo gledati te mišičaste postave, ki so se gibale in zvijale po zelenem travniku. Zlasti lepe so bile vaje s puškami, ki so se izvrševale s veliko preciznostjo, beganje na konjih, vaje s sulicami in vaje s sekiricami, katere so izvajali prebivalci visoke Tatre, takozvani Gorali. Ti ljudje nosijo namreč vedno s sabo majhne sekirice, na katere se opirajo pri hoji, kadar gredo v hrib, jih zaganjajo v drevesa in se tako laže pomičejo navzgor, ako se pa hoče počiti, zasadi držalo sekirice v zemljo, a sam sede na drugi ploščati konec. Na grunvaldsko slavnost so prišli ti Gorali v svojih narodnih nošah in so kazali na Blonijah svojo umetnost in izurjenost. Želi so neizmerno veliko občudovanja in znanja. Napol divji sinovi tatranskih skal gotovo niso pričakovali, da bodo vzbujali toliko zanimanja.

Sokolske vaje in nastopi so se vršili vse tri dni. Oseminštirideset posebnih vlakov je pripeljalo Sokole v Krakov od vseh strani. A kako lep red je bil med njimi! Nobenega kričanja, nobene pijanosti in nobenih nočnih izgrediv. Ko so prišli v Krakov, so šli pod spomenik kralja Jagela, katerega so obdali od vseh strani in pozdravljali s čepicami v rokah. Potem so jih tovariši takoj sprejeli in razvrstili po stanovanjih. Dasiravno je prišlo Sokolov nepričakovano veliko, vendar ni nastal najmanjši nered radi stanovanj. V petek zvečer je bila v veliki dvorani sokolskega doma pozdravna slavnost Sokolov. Ginljivo je bilo, ko je predsednik poljskih Sokolov gosp. Fišer med drugimi pozdravljaj tudi one Sokole, ki so prišli iz dežele, ki je pod tujim jarmom in o katerih nam tukaj ni mogoče govoriti. Govorila sta tudi zastopnika hrvaških in čeških Sokolov. Po vsakem govoru je zapel zbor na galeriji kakšno narodno pesem.

V soboto popoldne je bil pa na že opisanem ograjenem prostoru velik skupni nastop sokolski. Vreme je bilo ugodno in ves Krakov z vsemi svojimi stotisočnimi gosti se je podal proti Blonijam gledat Sokole. Seveda ni bilo mogoče vsem dobiti vstopnic,

toda predstava je trajala dolgo in gosti so se menjali. Z velikansko ovacijo Paderevskemu se je otvorila predstava. Na dveh nasprotnih straneh so se odprla vrata in na vsaki strani je prikorakalo po 4000 Sokolov s krepkimi, umerjenimi koraki in so se razvijali v lepih vrstah. Prizor je bil v resnici čaroben in vaje so bile krasno izvrševane. Slednjič so zapeli iz krepkih prsi sokolsko koračnico in vse množice so vstale in pele z njimi. S to pesmijo so odkorakali, kakor so prišli. Za njimi so nastopili slovanski gostje in izvajali svoje vaje. Od občinstva so bili burno pozdravljeni. Slednjič so nastopili nepričakovano „Oni“, zatirani bratje, o katerih se ni smelo povedati in zapisati, kdo da so in odkod da so, dasiravno je bilo vsakemu znano. Naenkrat so nastopili v mogočnih vrstah, kakor da bi izrastli iz zemlje. Na njihovih umerjenih korakih in precizno izvrševanih vajah se jim je poznalo, da imajo mnogo vaje. A nihče jih ni smel vprašati, kje se vadijo in kako. Množice so molčale, gledale in — videl sem — da so plakale. Za njimi so nastopili Čehi, potem zopet Gorali s svojimi sekiricami, zvanimi „mačuge“. Najbolj nepotrpežljivo so pa pričakovali gledalci nastopa Sokolic. Bilo je v resnici čarobno. Okrog 800 deklet je nastopilo v preprosti in lični barvni telovadni obleki, ki je bolj živa od zelenja trave. Medtem je pričel padati mrak, kar je dalo vsemu še neki poseben slikovit in tajinstven obraz. Zdelo se je, kakor da bi bil v kakem začaranem kraju, opevanem od bajk, a ne v srcu velikega naroda, ki obhaja danes zgodovinski spomin slavnega dne.

Podoben skupen nastop Sokolov se je vršil tudi še v nedeljo tretjega dne grunvaldskih slavnosti in še z nekaterimi novimi točkami.

Odkritje Jagelovega spomenika, sokolski zlet in vaje ter pohod množic na Vavel, to so bile glavne točke grunvaldskih slavnosti.

Tretja glavna točka je bil torej slovesni pohod množic z Blonij na Vavel.

V nedeljo so se pričele že zgodaj zjutraj zbirati množice na Blonijah. Ob sedmih zjutraj je bilo napovedano, da imajo priti. Toda ob tem času so bile Blonije že pokrite s pestrimi suknjami in čakami in Sokoli v svojih krojih, Babtošove družine v svojih rdečih uniformah in krepki Gorali so se jeli prikazovati. Mnogo ljudi pa sploh vso noč ni odšlo z Blonij. Reditelji so odkazovali prostore posameznim oddelkom, v tleh so bili zabiti koli s tablicami, kjer je bilo označeno zbirališče posameznim oddelkom. Nepregledne množice so vrele neprehoma iz Krakova po Volski ulici čez Rudavo in dalje proti Blonijam. Nastroj vseh je bil slovesen, prazničen. Jaz sem prišel na Blonije zgodaj, poiskal svojo družbo, potem pa hodil okrog in si ogledaval

posamezne oddelke. Krasno je bilo gledati te krepke kmetske postave v belih suknjah, ki so tako samozavestno stale na obširnem travniku, na istem prostoru s šlahto v kantuših in z inteligenco v frakih in salonskih suknjah.

Poljski kmet ni več, kar je bil pred malo leti. V kratkem času se je izvršila v Galiciji cela revolucija v pojmi in naziranju ljudstva. Vračajo se množice, ki so šle za kruhom na Prusko in na Vestfalsko, in te množice so prepojene novega duha in nove življenjske energije. Iz grobov vstaja nova, mlada Poljska, v srcih vre in kipi, samo pota še ne vidijo te množice in vodnika nimajo pred sabo. Mešal sem se mednje, nagovarjal jih in jih izpraševal. Pa odgovarjali so mi vljudno in neboječe. Nagovarjal sem tudi žene in dekleta, ki so tu stala, ogledaval vence in trakove, zastave in odznake, katere so prinesli s sabo na pohod grunvaldski. Često je bilo to delo domačih umetnikov izvršeno izredno okusno in krasno, sploh umetniže, ki so se po nekaterih krajih podedovale še od rodu do rodu.

Ob osmi uri bi se imel pričeti pohod, a nihče ne more zameriti, da se je mnogo zakasnil. Tako številnih množic urediti ni bilo lahko delo. Meni se je že tako čudno zdelo, da se je razvijalo vse tako mirno in gladko. Slednjič so prišli očetje krakovskega mesta in druge odlične osebe, prišel je škof Bandurski, prišel je glavni oddelok Sokolov in po cesti gori je pridiral mogočen oddelok kmetov na konjih.

Sedaj se bo pohod pričel.

Zbor je zapel starodavno bojno poljsko pesem „Bogorodica“, s katero so šli nekdanj Poljaki v boj pri Grunvaldu zoper Križarje. Škof Bandurski je imel nagovor, za njimi so govorili nekateri drugi odličnjaki in potem se je razvil pohod dol proti Krakovu čez Volsko ulico okrog srednjega mesta do Florijanske ulice in potem čez Florijansko ulico, Glavni trg, Grodsko ulico na Vavel. Naprej so šli oddelki kmetov na konjih v belih suknjah in s štirivoglatimi rdečimi čepicami na glavi. To so prebivalci Krakova, takozvani Krakusi, ki imajo prednost v vseh narodnih pohodih, odkar so se prvi pridružili narodnemu poljskemu junaku Kosciušku v boju za neodvisnost domovine, za njimi so šle požarne brambe in potem Sokoli. To je bil prvi oddelok. Drugi oddelok je tvorila mladina srednjih in višjih šol in učnih zavodov. V tretjem oddelku so korakali kmetje, razdeljeni po občinah, iz katerih so prišli, in razna delavska društva. V četrtem oddelku so šla razna druga prosvetna in dobrodelna društva in organizacije posameznih stanov. V petem oddelku so bili uradniki, profesorji, umetniki učenjaki itd. V šestem oddelku so korakali odposlanci iz tujih krajev in predstavitelji raznih poljskih organizacij v tujini. V

sedmem oddelku so bili predstavitelji raznih poljskih mest in okrajev, trgovske in obrtne zbornice, zdravniki, advokati, akademije itd.

Dan je bil čudovito lep, ne prevroč, vendar popolnoma veder. Pred nami je stalo, zavito v jutranjo meglo, starodavno mesto Krakov, za našim hrbtom se je dvigal Kosciuškov grič, kjer je shranjeno srce velikega poljskega junaka, a pod Kosciuškovim gričem so stale stotisočere množice in čakale na znamenje, da odrinejo na pohod proti Krakovu. Tik ob cesti so se ustavili na konjih Krakusi in peresa na rdečih čapkah so se jim zibala v jutranjem vetru. Izgledalo je, kakor da bi Krakusi izpod Raclavic vstali iz grobov in sedaj tu pričakovali, kdaj jim da znamenje oče Kosciuško, da se vržejo nad sovražnika.

Škof Bandurski je končal svoj govor z besedami: Pojdi, narod poljski, na Vavel, poslušaj povesti naše preteklosti in one naj te napolnijo z upanjem lepše bodočnosti! Pojdi v imenu božjem in v imenu kraljice poljske krone Marije!

Po tem nagovoru so zapele stotisočere množice pesem: Bog, ki si Poljsko toliko vekov z bleskom obdajal sile in slave. — Pred tvoj oltar polagamo svoje prošnje; svobodo in domovino vrni nam, o Gospod! — Izzvenela je pesem po Blonijah proti jutranjemu nebu, na stotine in stotine zastav se je nagnilo in pohod se je pričel.

Naprej je jahalo 1000 Krakusov, kmetov iz okolice v svojih krasnih narodnih nošah. Izgledali so popolnoma kot oddelek redne vojske. Množice, ki so delale špalir ob poti, so pozdravile potomce Kosciuškovih junakov, ki so padli na Raclaviškem polju, z gromovitimi pozdravi in Krakusi so jim odgovorili z narodno himno: Še poljska ni izginila, dokler mi živimo. Kar nam je tuja sila vzela, bomo z večjo silo nazaj dobili! — Za njimi so šle ostale množice po že navedenem redu. Ganljiv je bil pogled na oddelek veteranov iz vstaje leta 1863., nad katerimi je plapolal beli poljski orel na rdečem amarantnem polju kakor nekoč pred blizu 50 leti, ko so šli na boj zoper sovražnike svoje domovine.

Socialisti so šli zase s poslancem Daszinskim na čelu in pod rdečimi zastavami, pevaje poljsko socialistično pesem: Rdeča zastava plapola nad prestoli, in njena barva je tako rdeča, ker je namočena v delavčevi krvi. Kri našo že oddavna prelivajo rablji in vedno se pretakajo ljudstva grenke solze. Toda prišel bo enkrat dan plačila in takrat bomo mi vaši sodniki!

Skoraj vsako odposlaništvo je imelo s sabo venec, da ga je neslo ob pohodu in položilo na

kraljevem gradu Vavel na grob kralja Jagela, zmagovalca pri Grunvaldu. Nekateri venci so bili jako umetniško izdelani, drugi zopet sila bogati na zlatu in srebru. Posebno zanimivi so bili pa venci, katere so prinašali kmetje iz raznih okolic. Bili so prosti in okusni, večinoma izdelani iz raznih poljskih pridelkov. V nekem oddelku sem videl peljati namesto vencev velik umetno izdelan top, iz poljskih pridelkov narejen. Ta top je bil burno pozdravljen od gledalcev, leseni voz, na katerem so ga peljali, je bil okrašen s cvetjem in spredaj je imel napis: Izpod Grunvalda.

Med drugimi sem videl ogromen venec iz trnja, jako lepo spleten, ki je imel na sprednji strani odzgoraj srce iz belih cvetov, prebito z dvema mečema in na njem napis: Od delavk v Varšavi. Vsak venec je imel dolg trak v narodnih barvah s primernim napisom. Mnogo oddelkov je imelo s sabo godbe, ki so igrale med pohodom narodne koračnice.

Zastopništvo slovenskega katoliško-narodnega dijaštva je korakalo takoj za poljskim društvom Polonija med poljskimi akademiki. Množice ki so stale ob cesti in gledale iz oken in balkonov, so jih burno pozdravljale s klici: Živio Slovenci! Poljakinje so jim metale iz oken in balkonov cvetje in slaščice. Na Vavelu se je pohod zaključil in razšel. S tem je bil pravzaprav narodni praznik zaključen.

V nedeljo zvečer je bil še banket v Saškem hotelu. Priredilo ga je društvo poljskih pisateljev. Povabljeni so bili vsi poljski voditelji in odličnejši možje, vladal je na njem prav prisrčen ton in vršili so se govori raznih domačih rojakov in tujih gostov, ki so bili sprejeti z velikim navdušenjem.

Izmed manjših prireditev bi bilo omeniti še banket, katerega so priredili poljski akademiki na čast slovenskim kolegom in katerega se je udeležilo tudi več poljskih profesorjev ter poljskih in ruskih državnih poslancev. Toda banketov in govorov ne bom opisaval, ker so znani kolikortoliko že iz časopisja.

Kdor je bil navzoč v Krakovu na grunvaldskih slavnostih, je dobil neizbrisen vtis, ki mu bo ostal vse življenje. Tako velikih množic tako raznovrstnega stanu iz tako različnih krajev, prepojenih vse ene iste goreče ljubezni do domovine, ni kmalu videti na enem kraju. Vse: kraj in čas in zunanje razmere poljskega naroda in celo nebo, ki je viselo nad nami, vse se je zlivalo v teh dnevih v eno mogočno pesem, ki se je razlegala po vseh poljskih zemljah in odmevala v vseh poljskih srcih.

Čast poljskim junakom, ki so se borili pod Grunvaldom, čast tudi njihovim rojakom, ki slave njihov spomin.

Smrt in življenje.

Refleksije. — Spisal Venceslav Belè.

Umrla je sestra Blanka, stara usmiljenka, prednica sester, ki so vodile gospodinjstvo v dijaškem konviktu.

Poznal sem jo leta in leta — vedno isto — vedno enako. Vse njeno življenje je bilo samo delo, vztrajno, trdo delo, združeno z molitvijo.

Čudil sem se včasih, kako more človek živeti tako življenje — enakomerno, pusto, polno trdega dela, polno trpke odpovedi, samozatajevanja, brez radosti, brez veselja, brez glasnega smeha, brez jasne luči. — Mislil sem in se čudil, a doumeti nisem mogel.

Bil sem mlad — in sem še — in kaj je bolj naravnega, kakor da ljubi mlad človek življenje, ki tako vre, tako kipi v njem, — ki zapolje včasih po njem tako silno, ki zagori tako toplo, tako prijetno po vseh žilah, ki zasije, zažari tako jasno iz oči, iz vsega obraza! — Mladost je življenje in življenje je mladost, — zato se hoče mladosti življenja — silnega, toplega, jasnega, lepega; mladosti se hoče življenja, ki se smeje iz oči, ki se smeje iz vsega obraza, ki se smeje zvonko, srebrno, glasno.

Smeh je znamenje, je velik simbol življenja, je himna mladosti, — radosti; — zato ljubi mladost smeh, zato poje mladost tako rada to veliko, sveto himno. — Mladosti se hoče življenja, — se hoče smeha, — se hoče radosti, — se hoče veselja, — se hoče lepote, — se hoče solnca; — zato sovraži mladost smrt z vsemi njenimi simboli in atributi.

Vedno sem ljubil življenje, ljubil smeh, ljubil radost in veselje, ljubil luč in lepoto. — Zato nisem mogel umeti tistega življenja, ki sem ga videl sestre živeti. — Tih, vdan mir na njihovih obrazih, čudna sreča, zadovoljnost v njihovih očeh, pritajena radost, blaženost v njihovem tistem glasu. Gledal sem in se čudil, ker nisem mogel umeti.

Kaj pa imajo od življenja, — sem pomislil včasih; kdo ve, kaj bi jim bilo življenje lahko ponudilo, — a kaj jim ima sedaj še ponuditi? — Samo konec še, — samo še smrt!

In tako je bilo tudi s sestro Blanko. — Kdo ve, kaj bi ji bilo življenje vse naklonilo, — bridkosti morda, morda samo srečo, — a imela ni nič od življenja. — In koncem koncev se je je spomnila smrt. — Dva dni je bila bolna in tretji dan je umrla. — In mi smo prišli k pogrebu.

Nikoli nisem rad stopil pred mrtvaški oder in pogledal smrti v lice; nikoli nisem rad govoril o

smrti in o njih, ki jim je pritisnila smrt svoj pečat na čelo; nikoli nisem stal ob postelji človeka, ki je bil boj med življenjem in smrtjo.

Mrtvih se nisem bal, — strah me je bilo samo njihove absolutne impotence. — Izogibal sem se mrličev v svojih potih, v svojih besedah, v svojih mislih, — ker sem videl pečat smrti na njihovem čelu, poljub smrti na njihovih ustnicah, mraz smrti na njihovih voščenih licih, mrak smrti v njihovih polpriprtih očeh.

Mrtvih se nisem bal, — a smrti nisem ljubil, — bal sem se tistega neznosnega miru, ki počiva na njihovih licih; trepetal sem pred njim in ga sovražil obenem.

Človeški obraz je zrcalo življenja, — pa pogleda človek v to zrcalo in vidi v njem smrt! Čudovita groza leži v zrcalu mrtvega lica.

Vragu bi pogledal v lice, — in bi vedel, kdo in kaj; a gledati v tisti nestalni, negotovi mir, ki sem ga videl včasih — morda samo enkrat in bogve kje — ko za hip zastane in zamrzne človeku vse življenje po žilah, ko se duh zgrozi pred nerazrešno uganko; — kako bi ljubil take stvari človek, ki klije in poganja v njem mladost, vesela in jasna pomlad življenja!

Stojiš pred odrom in vidiš pred sabo človeka, ki je rojen k življenju, vidiš oči, ki so ustvarjene k luči, vidiš lica, ki so ustvarjena k topli, lepi rdečici, vidiš ustna, ki so ustvarjena k veselemu, radostnemu smehu, — a ni smeha, ni radosti, ni veselja, ni lepote, ni toplote, ni luči, ni življenja.

Zdi se ti, da je napeta vsaka žilica obraza v groznih bolestih, v skrajnem obupu, — a čez hip se razblini vse v čisto mirno, voščeno lice. — V zrcalu življenja vidiš samo smrt.

Nikoli nisem ljubil mrličev, ker nisem ljubil smrti.

Vedno sem ljubil življenje, lepoto, solnce, smeh, radost, veselje.

Nikoli nisem ljubil dolgočasnih, pustih, mračnih, mrtvih dni, ker zatajujejo in zatirajo življenje; ljubil pa sem solnčne dneve, — jasne — in vroče tudi: luč in toplota sta simbol življenja; — ljubil sem tudi divje viharje, ko je pokalo in stokalo svetovno življenje v vseh sklepih in členih; — ljubil sem razcveten plan: kakor je solnce simbol luči in toplote, — kakor je vihra simbol sile, — kakor je cvetje simbol lepote — in še več kot simbol je vse to: solnce je

sama luč in toplota, — vihra je sama sila, cvetje je sama lepota, — in vrhutega je smeh sama radost, samo veselje, — tako sem ljubil vse to, — ker je vse to simbol življenja, — še več kot simbol življenja: — življenje samo.

Silno je življenje, toplo in jasno je, lepo je, veselo je in polno radosti. — Zato ljubim smeh, — ljubim vesel obraz, jasen, kakor bi sijalo solnce z njega; a tudi tak obraz ljubim, ki mu švigajo bliski iz oči in ki mu vstaja nevihta v namršenih obrvih.

Bilo je na parobrodu v noči, ko sta se objela in spojila morje in nebo v burnem, divjem objemu in se poljubljala s strastnimi poljubi: njihovi pogledi so bili bliski in žive strele, njihov pogovor je bil grom, njihovo nemirno dihanje kakor vihar, kakor šumenje razburkanih valov. — V tisti noči sem se oklenil stebra na krovu in se zagledal v ta prizor. Zrl sem življenje v vsej njegovi divji, grozni sili in krasoti: zgrozil sem se nad to silo, nad tem veličastvom, — a nisem jih zasovražil; vzljubil sem jih, četudi z grozo in strahom.

Ljubil sem silo, ljubil sem življenje, — sovražil pa sem impotenco, smrt, — sovražil sem jih in se jih bal. Življenje sem ljubil, naj se je javilo kakorkoli: — silno — ljubil sem grom in vihar; — jasno in toplo — ljubil sem še tako vroč poletni poldan; — veselo in radostno — ljubil sem glasen, razigran smeh; — lepo — ljubil sem cvetje in svet in vse, kar je lepega na njem. — Vse sem ljubil, samo smrti ne, zato sem se izogibal mrličev: na njih obrazu je zapisana smrt s svojo absolutno impotenco in vsemi svojimi simboli in atributi. —

Verjel sem sicer tiho in v dnu duše v čudovite skrivnosti smrti, kakor veruje gledalec v življenje na odru, ko pade zastor koncem tragedije, — samo če se hoče zamisliti preko tistega zastora; a v resnici ne misli na to, ker ga le moti, ampak misli samo na smrt; ki jo je videl. Tako sem verjel jaz v življenje, ki se skriva za zastorom smrti, a mislil nisem nanje, ker sem zasovražil zastor; tako nenaraven in nepotreben se mi je zdel zastor, tako nenaravna in nepotrebna se mi je zazdela smrt, zapisana v obraz človeka, v zrcalo življenja, — kakor je v resnici naravna in potrebna. Grozen zastor, režeča se mrliška maska — in človek ugiba, kaj bi se utegnilo skrivati za njo.

Nisem imel namena stopiti v kapelico, kjer je ležala na odru sestra Blanka, nisem imel namena pogledati ji zadnjič v lice, — tisto čudovito, mrtvo lice, ki se zazdi človeku v svoji mrtvi nenaravnosti tako grozno, ker se skriva za njim toliko čudovitih, nerazrešljivih skrivnosti. — Pa bi vse tiste skrivnosti še ne bile tako grozne, tako nepojmljive, če

bi ne stala na njihovem pragu smrt z neizprosno, neusmiljenim obrazom, — smrt, ki je negacija vsega življenja, silnega, svetlega, toplega, lepega, veselega.

Kdo bi zameril mlademu človeku, ki ljubi življenje, ki ljubi solnce in smeh, kdo bi mu zameril, če nerad pogleda smrti v obraz.

Nehote me je zaneslo v kapelico; naval me je porinil čez prag — in tisti hip sem obstal in obstrmel: smrti sem pogledal v obraz in vzrl sem življenje v njem.

Na odru, okrašenem s cveticami in svečami, je ležala sestra Blanka v beli avbi, roke sklonjene k molitvi in v rokah križ, — njen obraz pa se je čudovito smehljal.

„Naveličala in utrudila se je življenja, pa je legla k počitku,“ — sem se začudil.

Kakor sem jo videl za živih dni, ko se je včasih nasmehnila s tihim, blaženim smehom, tako je ležala na odru neizpremenjena in se smehljala; samo njen obraz, ki je bil vedno voščen, je bil za spoznanje bolj bel.

A tisti smeh! Videl sem ga in ne pozabim ga nikoli več. — Smrti sem pogledal v obraz in vzrl sem življenje v njem.

Smeh je simbol življenja, je znak radosti, je sad sreče, je himna mladosti; — kdo bi bil videl v smrti smeh!

Smrti sem pogledal v obraz in vzrl sem smeh v njem — velik simbol življenja. — In tisti smeh ni bil hipen, ni bil jedva znaten, ki bi ga izdajali le dve drobni, jedva vidni potezi; — sijal je iz vsega obraza, kakor sije toplo solnce čez vse jasno nebo. Topel in jasen je bil tisti smeh in sestra Blanka se je smehljala neprestano, nepretrgoma.

Smeh je nekaj, kar ne pozna žalosti, in radost je nekaj, kar ne pozna bridkosti, in luč je nekaj, kar ne pozna teme, in življenje je nekaj, kar ne pozna smrti.

Videl sem smeh, ki ni hipoma zamrl kakor jasen žarek, ki zagori in ugasne; bil je kakor jasna luč, kakor večna luč, ki sveti neprestano, nepretrgoma. To ni bil smeh, ki ga smejejo ljudje vsak hip in kjerkoli; takega smeha ne poznajo, nikjer ga še nisem srečal.

In če je smeh simbol življenja in če je simbol različen od drugih, — mora biti tudi življenje, ki je simbolizirano v tem smehu, vse drugačno.

In kakšno je to življenje?

Kakor ni resničen smeh, ki ga hipoma nekaj zaduši v grlu — in radost, ki jo hipoma nekaj zagreni in zastrupi — in luč, ki ugasne v temi, — tako ni resnično življenje, ki je umori smrt.

Ni ga dneva brez — noči!

LIZBONSKO PRISTANIŠČE

iz katerega so uporne vojne ladje streljale na kraljevo palačo

Ni ga življenja brez — smrti!

Je li vse, kar živimo — resnično življenje?

Resnično življenje je nekaj tako popolnega, — da ne more poznati smrti — in luč je nekaj tako popolnega, da ne more poznati teme: kje je tisto življenje in kje je tista luč!

Hipen smeh je simbol samo hipnega življenja, hipno življenje pa ni življenje — ampak smrt.

Smeh sestre Blanke pa ni bil hipen, — še sedaj ga vidim in zrl ga bom vedno, ker ne izgine nikoli: ni to hipen smeh, ni simbol hipnega življenja, ni simbol smrti.

Tisti hip so se mi odprle oči; — smrti sem pogledal v obraz in vzrl sem življenje v njem; — tisti hip so se mi odprle oči: smrt je samo preporod k življenju.

Začudil sem se: smrti ni več! Umrla je! Smrt je umrla, ni je več, kamorkoli pojdeš, kamorkoli se obrneš.

Smrt je umrla k življenju: če življenje umrje, umrje k smrti, — če pa smrt umrje, mora umreti k življenju.

Čudovita skrivnost življenja in smrti: gledal sem prej in se bal smrti, ker sem jo videl skrito povsod, zato sem blazno ljubil življenje; — hipoma pa se mi odprejo oči in smrti ni več nikjer; — ni je več tiste telesne, bridke, žalostne smrti, — če bi se ne smejali mrliču na odru — in smejali s takim nasmehom!

In ko sem premišljeval, se mi je izgubil pogled na steno; nad vrati se je bleščal, smehljal se je zlat napis:

O, quam pulchra est casta generatio!

O, kako lep je neomadeževan rod!

Z očmi sem vprašal sestro Blanko in s smehom je odgovorila mojemu vprašanju.

Tisti hip sem dodobra doumel smeh sestre Blanke in globoko modrost zlatega napisa.

O, quam pulchra est casta generatio!

O, kako lep je neomadeževan rod!

To je najglobokejša filozofija, — to je skrivnostna modrost življenja, ki jo malokdo pozna, ki jo malokdo ume, ki jo malokdo živi.

Neomadeževan rod: ljudje, ki jim je nepoznana *superbia vitae*, — nepoznana *concupiscentia oculorum*, — nepoznana *concupiscentia carnis*; — ljudje, ki ne vedo, kaj je napuh življenja, kaj je poželenje oči, poželenje mesa, ki jim je tudi *inobedientia* nepoznana, ki znajo samo ubogati, samo biti pokorni; — ljudje, ki ne poznajo lenobe, ne poznajo jeze, ne poznajo nevoščljivosti, ne poznajo zavidnosti, umazane sebičnosti, samoljubja; — ljudje, ki ne poznajo poltenosti, ki ne poznajo blata, smradu in gnusobe življenja, — krvi, — mesa.

Napuh življenja, — poželenje mesa, — poželenje oči, — nepokorščina — to je strup, ki zastruplja in mori življenje, ki je samo iz sebe tako čisto in tako jasno.

Sestra Blanka se je smejala; — njene misli niso poznale napuha, njena kri ni poznala strasti, njene oči niso poznale greha, vse njeno življenje je bila sama pokorščina, sama odpoved, nesebična, neumazana ljubezen; — zato so se smejale njene ustnice.

Unusquisque — tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus. Deinde concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum; peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem.

To je generacija smrti: poželenje, ki človeka skuša in vabi, — spočne — in rodi greh, — greh pa rodi smrt.

Sestra Blanka pa ni poznala greha — zato ni spoznala smrti; — ona je živel, — živi — in bo živel življenje.

Po klopeh so klečale sestre usmiljenke in molile; dvem, — trem so gorele solze v očeh. — Brezpotreben in brezpomemben je bil tisti jok z vsako solzo, ki jo je rodil, — samo kar je bilo v njih umrjočega, je jokalo.

Stopil sem iz kapele; v vrtu je klilo življenje. Spomnil sem se, da je smrt umrla. — Ni več smrti; ne verujem več vanjo: sedaj verujem še samo v življenje. Kamor pojdem in kamor se obrnem, povsod življenje, samo življenje, ker pravo in resnično življenje ne umrje nikoli.

In tako sem stopal za izprevodom in sem mislil velike misli in glava mi je bila sklonjena na prsi.

Nenadoma me je zbudil iz misli glasen, vesel smeh, — himna mladosti, — simbol življenja.

Pogledal sem in videl dva obraza, dva mlada, lepa, topla, cvetoča obraza, — tesno drug ob drugem, — simbol življenja, — veselega, mladega, lepega, toplega in silnega, zakaj silno je bilo čuvstvo, ki jima je gorelo iz oči.

Sama mladost, samo življenje, sama sreča, — bi bil pomislil morda, ko bi ju bil srečal pred dnem, pred uro časa, — a sedaj so se mi zarisale jedva znatne, jedva čutne gube ob ustnih, toliko da sem zatajeval posmeh: govorile so samo tiste drobne poteze, — polne sarkazma.

Dve tesnoobjeti maski sta stopali po mestu in predstavljali življenje in peli himno mladosti: glasno in veselo sta se smejali, ko sta uzrli krsto, obkro-

ženo od usmiljenk, ki jim je sevala sama odpoved iz obraza.

Šel je izprevod skozi glasne in vesele ulice kakor triumfalen protest.

In čudno: ljudje so zrlí triumfalen protest proti življenju — in maski, ki sta predstavljali življenje, sta tudi videli triumfalni protest proti življenju: v vozu pa se je vozilo življenje, ki je triumfiralo nad smrtjo, — triumfalen nasmeš na licu sestre Blanke.

In čudno: ljudje so zrlí dve maski — živ in resničen simbol življenja; — jaz pa, ki sem hip prej mislil, da je smrt umrla, — sem uzrl tistima dvema maskama skozi oči — v dnu duše smrt.

In čudno: srečal sem smrt in jo videl, pogledal sem ji v dno duše in dasiravno sem se zgrozil pred njo, se je vendar nisem bal.

In prišli smo do cerkve.

Premišljeval sem skrivnostipolni problem življenja in smrti.

Je smrt in je življenje, samo da je smrt in da je življenje nekaj čisto drugega kakor to, kar si ljudje domišljajo in predstavljajo.

Pomislil sem do dna in domislil, da je to, kar mi je bilo prej smrt — le prepород in vstajenje k življenju.

Duhovniki so zapeli mogočno — vsemogočno himno življenja:

„Ego sum resurrectio et vita: qui vivit et credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet, — et omnis, qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum.“

„Jaz sem vstajenje in življenje: kdor živi in veruje v me, četudi umrje, bo živel, — in kdorkoli živi in veruje v me, ne umrje vekomaj.“

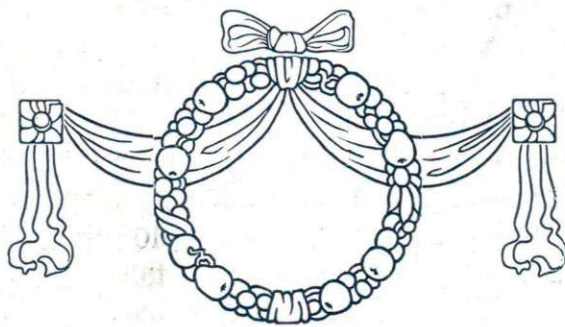
To je triumfalna himna življenja nad smrtjo!

Potem se je zopet uvrstil triumfalni izprevod in šel svojo pot proti svojemu domu, nad čigar vhodom je zapisano z velikimi črkami:

„Resurrecturis!“

In zgodilo se je, da sem od tistega dne še vse bolj vzljubil življenje in se še vse bolj zbal smrti, — a drugečnega življenja — in drugačne smrti.

A tudi tisto življenje, ki sem je prej ljubil, ljubim še vedno — lepo, veselo, jasno — ker je simbol življenja.

Književnost.

Knjige Družbe svetega Mohorja.

Došle so zopet knjige Družbe svetega Mohorja, stalni in vedno pričakovani in priljubljeni gost skoraj vsake slovenske hiše.

Bil je čas, ko se je začela opazovati pri Mohorjevi družbi neka odrvenelost in se je bilo bati, da zaide v šablono. Sedaj pa moremo konstatirati, da je videti na vseh straneh sveže delovanje in pulziranje življenja. Vodstvo se brez dvoma trudi, da bi vzdržalo družbo na svoji višini, ali če mogoče še povzdignilo. Poudariti moramo, da to ni lahko in zahteva mnogo truda in dela. Naše življenje se vedno bolj diferencira in Mohorjevi družbi bo vedno težje ustrezati na vse strani. Še pred leti smo imeli skoraj izključno samo kmetško množico in izdavanje Mohorjevih knjig je bilo veliko bolj enostavno. Kar je bilo izobraženjših oseb, so se zadovoljile z vsako stvarjo iz samega rodoljubja.

Sedaj se pa pri nas vedno bolj ločijo stanovi in sloji. Vedno bolj narašča samostojni delavski stan, ki zahteva zase vpoštevanja. Narašča srednje izobraženstvo in polizobraženi proletariat, na katerega se je tudi treba vedno bolj ozirati. Naša inteligenca je pa tako na vse strani preobložena z različnimi narodnimi davki, da ni več voljna žrtvovati niti majhne vsote, ako ne vidi pri tem koristi in uspeha.

Vedno težje je torej Mohorjevi družbi ustrezati vsestranskim željam in potrebam. Toda priznati se mora, da se je letos potrudila. Mnogo bi tu lahko našli nasvetov in načrtov v zadevi izdavanja knjig in raznih reform, ki bi se lahko izpeljale. Toda tu ni za to mesto in kakor je videti, dobiva odbor od vseh strani nasvetov in načrtov dovolj. Morda je celo bolje, da nastopa previdno in ne hiti s preradikalnimi izpremembami.

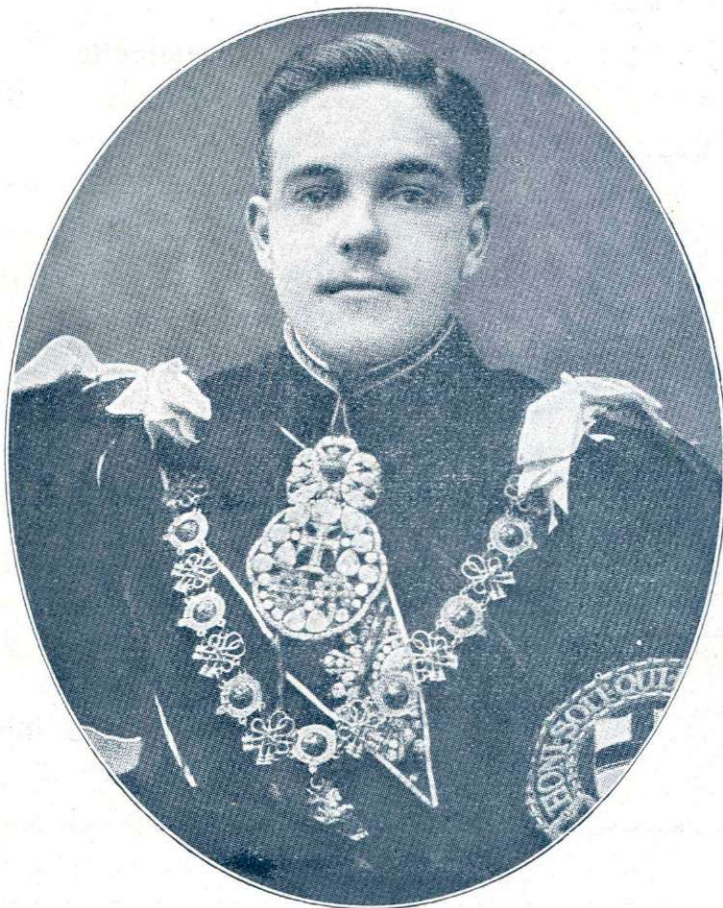
Število udov je narastlo za 275. Največ prirastka je dala lavantinska škofija, namreč 868, za njo Amerika 314. Majhne prirastke ima djakovska, sekovska in videmska škofija. V poslednji znaša prirastek 98 udov, kar je jako veselo dejstvo. Padlo je število udov po vseh drugih škofijah, največ v ljubljanski za 390, občutno je padlo število udov v gorški, tržaški in somboteljski škofiji.

Padec v Ljubljani nima nobenega pomena. Število udov je tu tako visoko, da se ne bo nikdar več veliko dvignilo, ampak neprenehoma variiralo. Poleg tega se je ravno na Kranjskem v zadnjih letih slovstveno delovanje tako razvilo, da Mohorjeve knjige ne pridejo toliko do veljave. Na Štajerskem je domača slovstvena produkcija manjša in potreba Mohorjevih knjig večja. Sicer pa ne moremo tajiti, da bi tudi na Kranjskem lahko še nekoliko poskočilo število udov, ako bi se razvila jako intenzivna agitacija. Žalostno pa je, da je padlo število naročnikov po obmejnih krajih. Tu je potreba Mohorjeve družbe največja in padec je pripisati samo pomanjkanju primerne agitacije. Tu bi morda mogla poseči vmes „Slovenska Straža“.

Letos je izdala Mohorjeva družba vsega skupaj 8 knjig, 6 jih dobijo vsi udje, ostali dve se dobita

pa proti doplačilu ali pa v zameno za katero poprejšnjih. Stara znanca sta Koledar in Večernice. Poleg tega je izdala še troje leposlovnih, dvoje nabožnih in eno poljudno znanstveno knjigo.

Koledar Družbe svetega Mohorja. — Zunanja oblika Koledarja je ista kakor prejšnja leta. Imenik udov ni več celoten, ampak samo zapisnik novo pristopivših. Menda bo s to izpremembo skoraj vsak zadovoljen. Urejen je Koledar skrbno in natančno. Poleg navadne koledarske vsebine prinaša mnogo leposlovnega in poljudno znanstvenega blaga.

PROGNANI PORTUGALSKI KRALJ MANUEL

Veselo je opaziti, da se oglašajo pri Mohorjevi družbi od leta do leta bolj razni mlajši pisatelji. Včasih je ravno Mohorjeva družba tožila, da nima pisateljskega naraščaja.

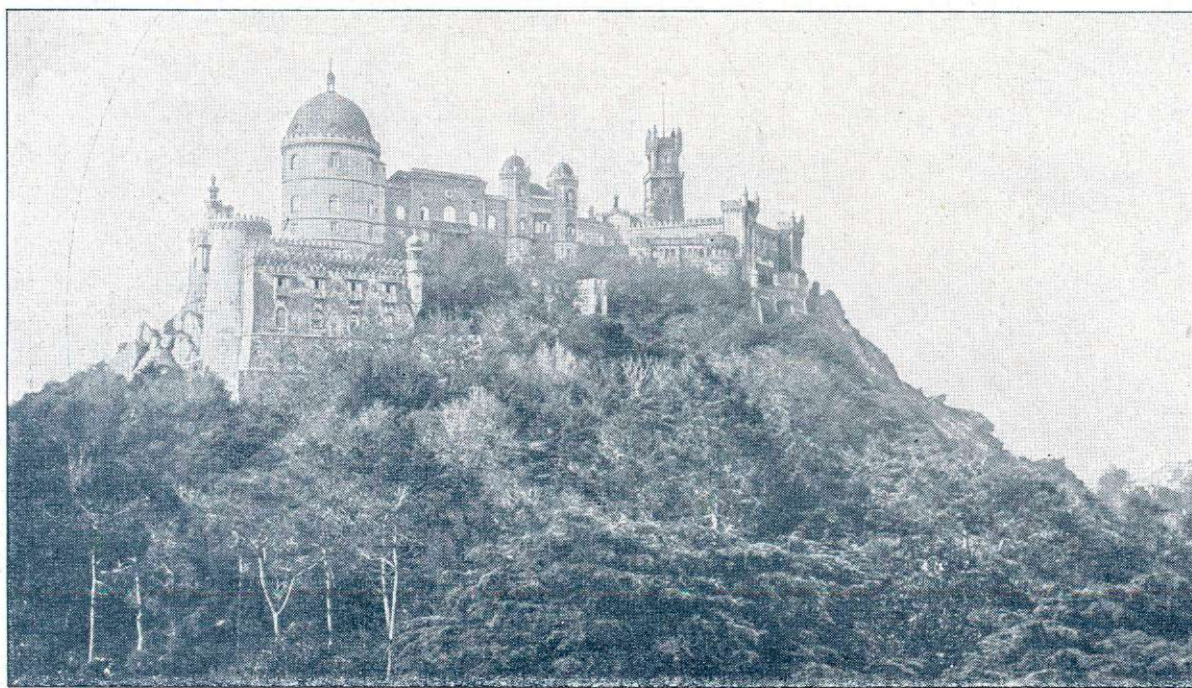
Pesmi so priobčili v letošnjem Koledarju sledeči pesniki: Anton Medved, Ks. Meško, Fr. Neubauer, dr. Ivan Pregelj in A. Hribar. Anton Medved je priobčil štiri pesmice. Prvi dve sta bolj opis ilustracije, in pesniški dar našega pokojnega sotrudnika pri njih ne pride toliko do veljave. Najboljša je v narodnem duhu zložena „Kolednica“.

Ks. Meško je priobčil spet daljšo zbirko nagrobnih napisov, med katerimi se nahajajo biseri narodne poezije, polne globokega čuvstvovanja. Naj bi našel posnemovalcev med Slovenci, ki bi se posvetili med nami tako zapuščeni vedi, kakor je ljudoznanstvo. Poleg tega je priobčil Meško v Koledarju več izvirnih pesmi. Krasna je kratka pesmica „Svet“, tudi „Ob vrnitvi“ je prav lepa. Čudno pa je, kako da sta bili

sprejeti v Koledar „Zdravica“ in „Narodna“, ki po obliki nista nič posebnega in po svoji vsebini ne spadata v Mohorjevo družbo. Otrpljenje možganskih celic vsled zaužitega alkohola pač ni predmet za pesnitev, tudi ako se med ljudstvom opeva. To je nekaj nemoralnega in nenaravnega, ravnotako kakor bi bilo omamljeno z opijem ali makom. V poezijo to ne spada.

Fr. Neubauer je priobčil več pesmic nabožne vsebine, ki se prav prijetno čitajo. V pesmi „Slepec“ se spominja svojega Srema, katerega je že tolikokrat in tako toplo opeval. „Jesenski večer“ spominja na Gregorčiča, isto velja tudi o „Jesenske vode“ in „Pomlad“. Čitajo se jako prijetno in imajo v sebi mnogo čuvstva. „Sodnik — plačnik“ je zbirka deseterih sonetov, ki imajo sicer lepe misli, a tečejo nekako trdo.

Iv. Pregelj je priobčil povest v verzih „Jurko pastirček“, kjer se razodevajo vse značilne poteze Pregljeve poezije.

GRAD CINTRA, LETOVIŠČE PORTUGALSKEGA KRALJA, BIVŠI SAMOSTAN

Oglasil se je tudi stari znanec „Dom in Svetov“, že davno onemeli A. Hribar in priobčil neko Marijino pesem, ki je preprosta v svoji obliki in globoko čuteča, dasiravno popolnoma brez vseh rafiniranosti naše sedanje struje.

Povest je zastopana v Koledarju nekoliko manj, kot smo bili navajeni. Morda bi bilo dobro, ako bi se dodala tudi ena nekoliko večja povest. Iv. Pregelj si je izbral za predmet bratovsko ljubezen. To je pod literarnim ozirom najboljšo delo v letošnjem Koledarju. Pisatelj deluje z jako preprostimi sredstvi. Nič velikega v vsebini in nobenega zunanega nakitja v obliki. Ne rabi nobenih mogočnih besed in pesniških opisovanj. Pripoveduje tiho in mirno, kakor da bi se ljudje pogovarjali za pečjo v zimskem večeru. In ravno s to preprostostjo učinkuje on najsilneje.

Ivan Česnik je priobčil črtico „Kazen“, sliko „Ogljar Luka“ in pa humoresko „Tomaž Klinar“. „Ogljar Luka“ je krepka, samonikla postava, vzeta neposredno iz našega ljudskega življenja. Beseda in slog sta primerna vsebini. Skoraj čutimo ob tem pripove-

dovanju vonj temnega gozda in življenje divje in svobodne prirode. Manj ugaja humoreska „Tomaž Klinar“.

Baloh je priobčil povest „Soseda“, ki sicer nima posebnega umetniškega pomena, a se bo rada čitala med ljudstvom. Ks. Meško je pa napisal kratko povest „Sv. Juri“, prepojeno z žarki kipeče poezije in cvetovi bujnega življenja.

Srečen je letošnji Koledar s potopisi. Naše ljudstvo čita jako rado potopise, samo da so pisani v primerni obliki. F. Mulec je popisal svoj izlet v Benetke. Popis ima glavno napako, da je prekratek in prepovršen. Naj bi si pisatelj vzel nekoliko več časa in truda in nam opisal svoj izlet bolj obširno in natančno. Slog je jako primeren za naše ljudstvo.

Pred desetletji so nam opisovali naši književniki izlet iz Ljubljane v Šiško in iz Ljubljane v Litijo. Sedaj segamo brez primere dalje, imamo že opis potovanja na severni tečaj in v letošnjem Koledarju nam je podal J. Beličan novo izvirnost s popisovanjem kanarskih otokov.

Zgodovinska spisa sta J. Steklasov: „Nikolaj Šubić Zrinjski, sigetski junak“ in „Boj granicarjev na Liki 1. 1809.“

Primeroma jako mnogo ima letošnji Koledar životopisov. Poleg našega nepozabnega Antona Medveda, katerega je popisal Ks. Meško, imamo dr. Luegerja in barona Helferta, dr. Ljudevita Gaja in vrlega koroškega župana Miklavčiča ter župnika Podboja. Seveda nimajo ti životopisi skoraj nobene znanstvene vrednosti, ampak so le informacijskega pomena.

Iz narodnega gospodarstva je članek: „Kako je Zdravljikunce ali domače zajce gojiti učil?“ Iz cerkvenega življenja je članek: „Apostolstvo sv. Cirila in Metoda“, spisal F. G.

Zamudil sem se nekoliko dalje pri Koledarju radi velikega pomena, ki ga imajo Mohorjeve knjige sploh, zlasti pa Koledar, za naše ljudstvo. Koledarju je zlasti treba obrniti vso pozornost, ker izmed Mohorjevih knjig se ne vzame nobena tolikokrat v roko in toliko ne čita, kot on. Letošnji Koledar bo gotovo dobro sprejet.

Dr. Josip Gruden: **Zgodovina slovenskega naroda**. I. zvezek.

S tem zvezkom se je Mohorjeva družba lotila važnega in pomenljivega podjetja. Poznavanje zgodovine lastnega naroda je podlaga narodne samozavednosti. K mogočnemu probujenju slovanskih narodov in oživljenju slovanske vzajemnosti so največ pripomogli učeni slavisti, kakor Šafařík, Hanka, Palacký in drugi s svojimi zgodovinskimi spisi. Palackega zgodovina češkega naroda je prešla narodu češkemu v kri in iz tega se je porodila mogočna narodna zavednost Čehov. Poljaki črpljejo vse svoje sile iz svoje slavne preteklosti in delujejo z vsemi silami na to, da se poznavanje preteklosti poljskega

naroda razširi vedno bolj in prešine vsako poljsko dušo. Znano je, kako globoko je med Hrvati in Srbi ljubezen do preteklosti svojega naroda vrezana v duše prebivalcev.

Tudi pri nas ne bo imela narodna zavednost nikdar trdne podlage, ako ne bo oprta na zgodovinsko podlago. Ljudstvo čita rado zgodovinske spise, samo da se mu predstavijo na primeren način. Mohorjeva družba bi imela krasno nalogo, da bi nam izdala obširno in lepo opremljeno zgodovino slovenskega naroda, ki bi se čitala v vsaki rodbini in prevzela naše narodne duše. Žali Bog, da prvi zvezek zgodovine slovenskega naroda ne odgovarja popolnoma idealu takega dela. Zdi se, da Mohorjeva družba, oziroma njen odbor ni v popolnem obsegu spoznal važnosti takega dela.

Predvsem je velika škoda, da se bo izdavanje zgodovine slovenskega naroda za eno leto pretrgalo. Želeti bi bilo pa tudi, da bi se temu delu posvetila posebna skrb in da bi se tukaj ne štedilo in ne računalo s stroški. Knjiga bi morala biti obsežnejša, kakor izgleda po prvem zvezku, in imeti bi morala lepšo zunanjo obliko.

Prvi zvezek obravnava na 128 straneh zgodovino slovenskega naroda od najstarejših časov do XII. stoletja. Ta obseg je očitno pretesen in na tako majhnem številu strani se ne more opisati tako velik oddelek naše preteklosti na način, ki bi bil poljuden in bi segel narodu v dušo. Pisatelj je bil menda preveč omejen s prostorom in je radi tega izkušal povedati kolikor mogoče veliko s kolikor mogoče malo besedami. Tako je nastal način pripovedovanja, ki je sicer zanimiv in poučen, toda bo bolj služil dijaštvu in srednjemu izobraženstvu kakor pa širokim slojem. Svojega idealnega namena taka zgodovina ne bo dosegla.

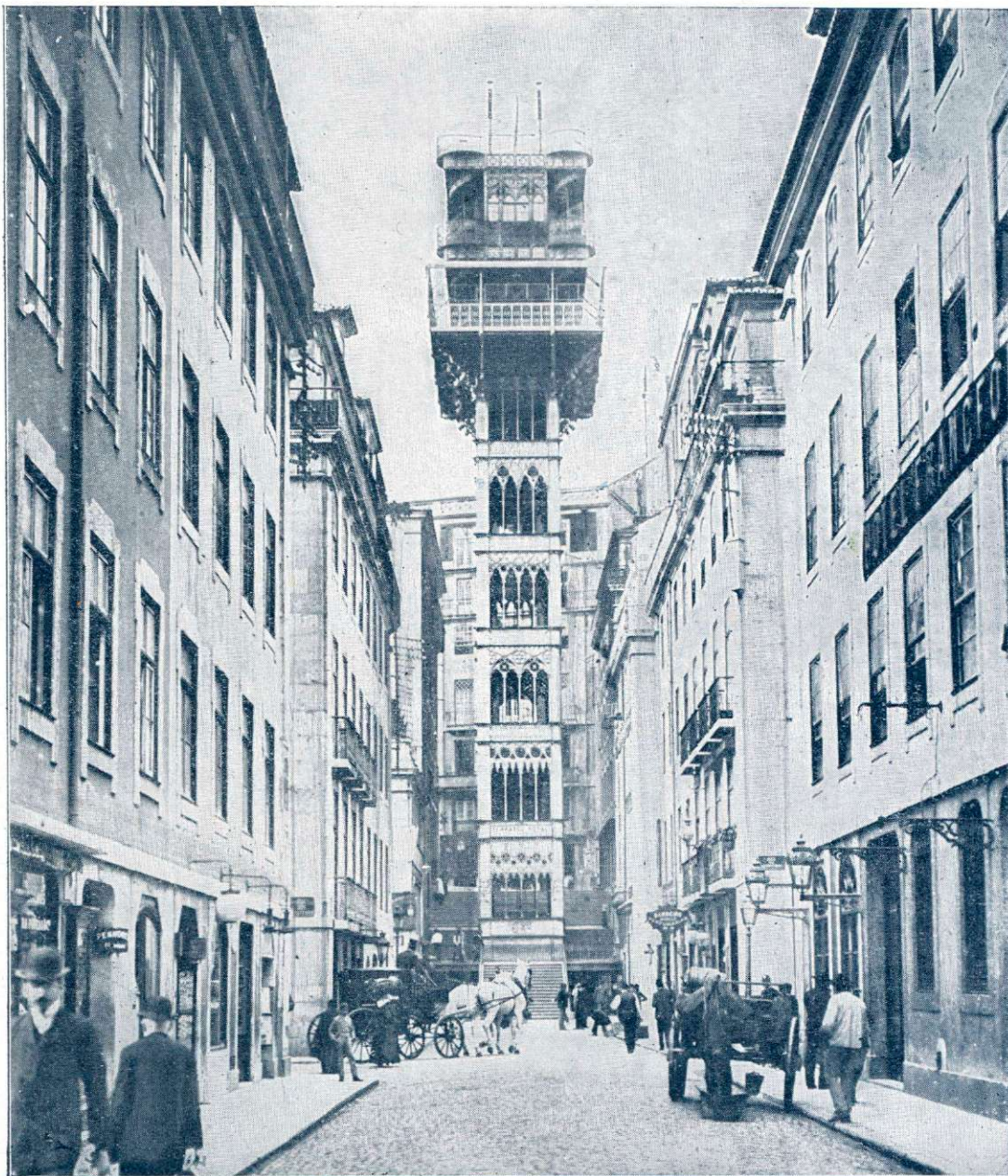
Prvi oddelek, ki obravnava predzgodovinsko in rimsko dobo naše domovine, je preveč skrčen in kratkobeseden. Take reči bi se morale opisati pač bolj obširno, ako hočemo da jih bo ljudstvo bralo in uživalo. Potem manjka oddelek: Slovenci v zvezi z ostalimi Slovani, kjer bi se obravnavala vprašanja o prvotni domovini Slovanov, njihov jezik, življenje in navade in njihova zgodovina do preselitve Slovencev v svojo sedanjo domovino. Vsa ta vprašanja so stisnjena in omenjena samo semtertja v drugih poglavjih.

Prihod in naselitev Slovencev se obravnava obširneje, dasiravno bi bilo želeti, da bi bilo še bolj obširno in poljudno. Najlepša so poglavja o samostanih, o verskih in cerkvenih razmerah, o gradovih itd.

Napaka celega zvezka, ki bo v znatni meri preprečevala njegov uspeh, tiči po mojem mnenju v tem,

da je bilo preveliko zgodovinskega gradiva stlačenega na premajhen prostor. Za ljudstvo bi bilo pa nasprotno treba pisati z ono epično širokostjo. Radi tega dela prvi zvezek Zgodovine slovenskega naroda bolj vtis neke vestne kompilacije, sestavljene od izkušenega profesorja dijakom in drugim izobraženejšim osebam v ponavljanje in pregled.

Vsebinski sami se da le malo oporekati in le v malo točkah moremo biti drugačnega mnenja. Predvsem se opisuje življenje starih Slovanov nekoliko preveč idilično. Po mojem mnenju nikakor niso bili tako miren in poljedelski narod in tudi o njihovem demo-

JAVNA VZPENJAČA V LIZBONI, S KATERE SO DALI REVOLUCIONARJI ZNAMENJE MORNARJEM, DA STRELJAJO NA KRALJEVO PALAČO

kratiškem javnem ustroju ne vemo iz zgodovine pravzaprav ničesar. Že okrog leta 558. se imenuje neki Mežimir, sin Idarizijev in brat Kelegastov, kot ugleden in vpliven mož med Anti. Iz tega moremo sklepati, da so imeli Anti že takrat neke vste dedno oblast. Takoj, ko srečamo v zgodovini Slované, najdemo pri njih mogočne glavne načelnike in neke vrste aristokracijo. Nestor piše izrečno, da so pred ustanovitvijo ruske države nad posameznimi plemeni vladali knezi. Imenuje se celo Derevljanski knez Mal za časov Igorja, starega očeta Vladimirja Velikega. Tudi pri Slovencih je morala biti kneževa oblast v gotovem pomenu dedna, kakor moremo sklepati iz

knezov Boruta, Gorazda in Hotomira. Med Hrvati in Srbi najdemo, zlasti v Bosni, široko razvit fevdalen sistem, ki je moral imeti svojo podlago že v jako starih časih. Teorija o demokratiškem, skoraj anarhističnem življenju starih Slovanov se da torej težko zagovarjati.

Ravnotako je tudi netočno označiti Slovane kot predvsem poljedelski narod. Ruska plemena so do enajstega stoletja in še dalje plačevala davke predvsem v kožuhovinah, medu in sužnjih, in te stvari so se predvsem izvažale po Dnjepru v Carigrad. In vendar so imela ruska plemena najlepšo priliko za poljedelstvo. Slovani so se pač živili, kakor so se mogli. Če je bila prilika za rop, so ropali, ako je bilo prostora dovolj, so se preživljali z lovom, kjer pa ni bilo drugače, so orali zemljo.

Teorija o slovanskih zadrugah še ni posebno podprta. Brez dvoma je vplival na razvoj ruskega „mira“ in srbske zadruge tatarski in turški davčni sistem. V koliko je bilo pri starih Slovanih razvito združeno življenje in v koliko se je razvilo pozneje pod tujimi vplivi, ne moremo dognati.

Mitologija starih Slovanov je skoraj popolnoma neznana. O južnih Slovanih vemo samo, da so častili boga Peruna in neka bitja, katera bi mi sedaj imenovali vile. Rusi so častili tudi Peruna, imeli so mnogoštevilne čarovnike, zvane volhove, verovali so v volkodlake. Veliko več pa tudi o njihovem verovanju ne vemo, ako ne vpoštevamo „Slovo o polku Igorjevem“, o katerem se ne morem prepričati, da bi bil pristen. Več podatkov imamo o mitologiji polabskih Slovanov, toda ne vemo, če so njihovi bogovi bili prenešeni še iz prvotne domovine Slovanov in so bili lastni tudi drugim Slovanom, ali pa so nastali med polabskimi Slovani šele v poznejših časih. Brez dvoma ni bila mitologija starih Slovanov nič trdnega in določenega, vklenjenega v gotove povesti in formule, ampak bila je meglena in nedoločna, ker se je izpreminjala in razvijala po raznih krajih in v različnih časih. Tudi duhovniškega stanu Slovani niso imeli in nobenih določenih verskih obredov. Imeli so samo gotovo število vraž, ki so bile po raznih krajih različne. Radi tega tudi ni imelo poganstvo starih Slovanov nobene odporne sile proti krščanstvu. L. L.

Glasba.

Odmevi naših gajev. II. zvezek: Slovenske narodne pesmi. Priredil Marko Bajuk. V Ljubljani, 1910. Založila „Katoliška Bukvarna“. — G. prof. Marko Bajuk je znan kot marljiv nabiralec naših narodnih pesmi in kot spreten harmonizator. Dva zvezka od njega nabranih in četveroglasno postavljenih slovenskih narodnih pesmi je izdala „Glasbena Matica“, I. zvezek „Odmevov“ je založilo in izdalo Slovensko glasbeno društvo „Ljubljana“, II. zvezek „Odmevov“ pa je pred kratkim izšel v založništvu „Katoliške Bukvarne“. V prvih dveh od „Glasbene Matice“ izdanih zvezkih so bile narodne pesmi preprosto harmonizirane za moški in deloma za mešani zbor; v „Odmevih“ pa je pričel g. Bajuk prirejati narodne pesmi nekoliko drugače: tako namreč, da je najprej harmoniziral pesem za zbor, potem pa pridejal zboru še en nov glas kot samospev. In tudi v tem pogledu dobimo pri njem različen aranžma. Včasih začneta zbor in samospev obenem, nekočkrat začne samospev pred zborom, v zgoraj imenovanem II. zvezku „Odmevov“ pa prične samospev največkrat za zborom.

Kateri način teh različnih prirejanj narodnih pesmi je bolj primeren, to je težko reči. Gotovo je to, da narodna pesem, lepo, okusno, naravno, to je ne preveč pretirano in prisiljeno prirejena za več glasov, naredi na poslušalce že sama jako dober vtis, in je potemtakem vsaka, obenem kot samostojen glas nastopajoča in preveč v ospredje tiščeča nova, tuja melodija odveč. Da pa semtertja taka nova melodija, ki jo eventualno pridenemo zboru, nekako poživi vso skladbo in ji zlasti vsled novega glasu dobljene polnejše in krepkejšje harmonije lahko pripomorejo do večjega efekta, to je istotako res.

O Bajukovih prireditvah narodnih pesmi z nanovo uvedenimi samospevi žal ne morem trditi, da bi bile vsled istih postale absolutno in vseskozi boljše. Nikakor

ne. Večinoma in zlasti v II. zvezku „Odmevov“ trpe narodne pesmi vsled samospevov in le nekatere se lepo družijo z novimi melodijami. K boljšim prireditvam prištevam zlasti tiste, pri katerih pričneta zbor in samospev hkrati, oziroma kadar prične samospev nekoliko prej. Kadar pa nastopi samospev za zborom, nahajamo v tem zvezku kar povrsti razne hibe in nedostatke, bodisi v melodičnem, ritmičnem in največkrat še v harmoničnem oziru.

Pri prireditvah te vrste pridejo v poštev trije momenti: 1. harmonizacija narodne pesmi (zbor), 2. samospev in 3. spojitev obojega. Harmonizacije narodnih pesmi — same zase brez samospevov — so v tem zvezku prav čedne. Harmonije si sledijo čisto naravno in ves glasbeni stavek teče gladko. Kot manj zadovoljivi mesti omenjam: predzadnji takt 5. zbora na str. 18., kjer je napačna podvojitev septime, in prvi, oziroma peti takt 10. zbora, kjer je zveza nepopolnega septakorda (3. osminka) in subdominantnega trizvoka (4. osminka) nenaravna. To mesto bi bilo boljše nadomestiti s sledečim popravkom v altih:

Tudi bi bilo pri istem zboru na str. 35. za drugi alt primernejše takole postopanje:

(1. sistem, 1. in 2. takt.)

Samospevi sami kot taki so vobče tudi dobro delani; opirajo se večinoma na narodno pesem in črpajo iz nje motive, dostikrat jo v začetku kar imitirajo.

Istotako je stopnjevanje v melodiji, kakor ga kaže štev. 1. na str. 3., prav dobro pogodeno; le nekoliko visoko in utrudljivo za baritonista je dotično mesto (2. sistem, 1. in 2. takt). Kar se pa tiče spojitve harmoniziranih narodnih pesmi in samospevov, moram gospoda prireditelja opozoriti na več nedostatkov. Predvsem bi ne smelo biti v teh skladbah toliko trdih, skrajno neharmoničnih mest, ki je težko najti zanje kakega opravičila. Takoj pri samospevu prve pesmi je več takih trdih mest, n. pr. str. 2., 3. sistem, sreda zadnjega takta in še posebno str. 3., 2. sistem, 2. doba 2. takta, kjer so baritonov *d*, tenorov *cis* in basov *e* naravnost neznosni. Posamezna trda mesta se nahajajo tudi v pesmih: štev. 3., 4., 5., 6., 7. in 9. — Istotako bi bilo lahko izostalo več vzporednih kvint in oktav, ki jih nahajamo navadno med samospevom in najnižjim zborovim glasom. (Med str. 14. in 15.; dalje str. 29. med 2. in 3. sistemom in nekaj kratov v štev. 10., str. 36. in 37.)

Glede nanovo uvedenega samospeva omenjam, da bi moral biti vseskozi samostojen, t. j. v resnici povsem nov glas. Tega načela se je g. Bajuk še precej držal, le pri štev. 2. na str. 6. in pri ponovitvi tega dela melodije poje baritonist isto, kar prvi tenorist. Kar je še napak te vrste v zbirki, so bolj malenkostne.

V harmoničnem oziru jako slabo mesto sta 1. in 2. takt 2. sistema na str. 25., kjer bi moral samospev, po svoji fakturi sličen oni narodne pesmi, imeti za podlago brezdvomno drugačne harmonije: dominantno v prvem taktu, v drugem pa tonično. Dva tiskovna pogreška sta na str. 21., kjer mora tenor v prvem taktu 1. sistema na 4. osminko imeti *d*, v zadnjem taktu 3. sistema pa alt na zadnjo dobo imeti *fis*. Na str. 32. mora imeti alt v 2. taktu 1. sistema *d*.

K sklepu omenjam še to, da bo iz takih in enakih prireditev narodnih pesmi z originalnimi samospevi težko kdaj postalo kaj posebno dobrega in v vsakem oziru zadovoljivega. Poudarjam tudi, da pri proizvajanju na omenjeni način prirejenih narodnih pesmi nanovo zložen samospev stopi v ospredje, in mora v tem slučaju pristna narodna pesem — hočeš, nočeš — služiti kot spremljanje. Po mojem mnenju ni to posebno priporočljiv način prirejanja narodnih pesmi. Pač pa bi svetoval vsakomur, ki želi prirejati naše narodne pesmi na tak način, da se poslužuje tudi samospevov, naj da solistu narodno pesem samo (kot je to že večkrat prav dobro napravil g. Ferjančič), zbor pa naj s poljubno skladbo nastopi le kot spremljevalec.

Stanko Premrl.

To in ono.

Fran Gerbič, zaslužni slovenski glasbenik, je praznoval ta mesec sedemdesetletnico svojega rojstva. O Gerbiču več v prihodnji številki.

Mazuri na vzhodnem Pruskem. Navadno se misli, da sta provinci vzhodne in zahodne Pruske, ta zibelka pruskega kraljestva, popolnoma nemški deželi. Temu pa ni tako. Zahodno Prusko je v precejšnjem delu obljudeno s prebivalstvom poljske narodnosti. Poljaki, ali pravzaprav ostanki davnih pomorskih Slovanov, segajo še nekoliko dalje na zahod na provincijo Pomorsko (Pommern). Na zahodnem Pruskem imajo Poljaki več poslancev in izvrstno urejeno časopisje. Slabeje je na vzhodnem Pruskem, kjer so vladali nekdanji Križarji. Vendar tudi tukaj poljski živelj še ni izumrl. Kraj Varmija (Ermland) je v precejšnjem delu poljski in katoliški. Poleg tega pa prebivajo Poljaki mazurskega plemena in luteranske vere še v devetih drugih okrajih. Po vladni statistiki je na 1.996.625 prebivalcev vzhodne Prusije 305.025 Poljakov. Nekdaj je bilo to razmerje za Poljake še veliko ugodnejše. Leta 1410. so tvorili Poljaki tam tretjino prebivalstva.

Od leta 1600., ko so Križarji prišli pod poljsko oblast, je število poljskega prebivalstva na Pruskem vedno bolj naraščalo, tako da je križarska pokrajina dobila skoraj poljski značaj. Od leta 1718. do 1720. je izhajal v Kraljevcu (Königsberg), stolici pruskih knezov, eden najstarejših poljskih časnikov: „Poczta królewiecka“, ki je bil zelo razširjen. Pozneje so pa pruski kralji pričeli zatirati Poljake. Dne 24. marca 1724 je prepovedal kralj Friderik Viljem naseljevanje Poljakov, Žmudinov in Judov, a dne 2. maja istega leta je prepovedal Poljakom naseljevati se na pruski Litvi. Obenem se je pričelo vabiti v deželo nemške priseljence. Tudi se je pričela germanizacija šol. — Leta 1804. se je dala postava, da morajo ljudski učitelji po mazurskih krajih

razumeti nemščino, potem so se odpravile poljske šole po mešanih okrajih in nazadnje so se odpravile vse poljske šole sploh.

Potem je sklenila pruska vlada zatreti poljsko plemstvo. Za časa Napoleonovih vojen je poljsko plemstvo zelo ubo-

TEOFIL BRAGA
načelnik republikanske vlade na Portugalskem

žalo in se zadolžilo v vladnem kreditnem zavodu. Vlada je te dolgove kruto izterjevala, prodala Poljakom posestva in jih oddala pod najugodnejšimi pogoji Nemcem.

Vkljub temu, da so ti Mazuri popolnoma oddeljeni od Poljakov in kruto tlačeni od Nemcev, so vendar še ohranili svojo narodnost in v novejšem času so se je začeli vedno

bolj zavedati. Pruska vlada izdaja zanje časnik: „Pruski Przyjacieli Ludu“. Proti njemu so ustanovili Poljaki list „Mazur“, tiskan z nemškimi črkami in v luteranskem duhu, toda na stališču poljske narodnosti. Prvo leto je imel „Mazur“ samo 40 naročnikov, drugo leto pa že čez 400. Poleg tega se nahaja v vsakem mazurskem domu protestantsko sveto pismo in cerkvena pesmarica. Po političnem prepričanju je mazursko ljudstvo hudo prusko patriotično.

Revolucija na Portugalskem.

Nenadoma je presenetila svet novica, da je kar čez noč buknila na Portugalskem revolucija, ki je pregnala kraljevo rodbino Braganza. Uprla se je mornarica in del vojaštva, mladi kralj Manuel je zbežal na Gibraltar, in uporniki so se polastili vlade. A natihiem se je pripravljala revolucija že dolgo. Portugalska ima katoliško prebivalstvo, a vlade so bile skozi dolgo dobo liberalne in so podpirale one svobodomiselne tendence, ki so sedaj strmoglavile kraljestvo. Svobodomiselna propaganda, katere namen je uničiti katoliško Cerkev, se je trudila dobiti popolno moč v roke. Zato se jim je zdelo potrebno, odpraviti kraljestvo in vsa vplivna mesta v državi zastaviti samo s svojimi pristaši. Pred dvema letoma so umorili portugalskega kralja Karla in njegovega najstarejšega sina. Bil je uprav satanski naklep, po katerem so hoteli z enim mahom pokončiti vso kraljevo rodbino. Ko so se peljali skupaj kralj, kraljica in oba sina, so streljali v voz; kralj in prestolonaslednik sta smrtno ranjena izdihnili čez nekaj ur, mlajši sin Manuel, ki je zasedel potem kraljevi prestol, je bil le ranjen na roki.

Priznati se mora, da je kraljeva rodbina sama pripomogla k svojemu padcu. Silna razkošnost in zapravljivost je bila ljudstvu v spotiko in je dala revolucionarjem orožje

proti sebi v roko. Mladi kralj je bil v rokah liberalnega ministrskega predsednika Teixeira, ki je portugalsko državo zapletel s svojimi proticerkvenimi naredbami v konflikt z Vatikanom in je usodno noč na najsramotnejši način izdal svojega kralja. Revolucionarjem se nikakor ne bi bil posrečil njihov naklep, če ne bi bili kraljestva izdali ravno oni, ki so ga bili dolžni braniti —: ministri in generali. Na dano znamenje so začeli mornarji z bojnih ladij na povelje admirala streljati na kraljevo palačo. Del vojaštva, ki je ostal kralju zvest, se je boril proti upornikom. Po krvavem boju so zmagali uporniki.

Prvo delo zmagovite republike je bilo, da se je vrgla na cerkve in na samostane. Tolpe oboroženih roparjev so vdrle v samostane, morale redovnike in redovnice in plenile, kar jim je prišlo pod roko. Umetnine po cerkvah so „svobodomiselci“ pokončavali, oltarje skrunili, na ljudi, ki so jih našli v cerkvi moleče, so streljali in jih več pomorili. To imenujejo „ločitev cerkve od države“.

Ta revolucija je očitno delo framasonskih lož. Zakaj se vržejo republikanci na samostane, na bolnišnice in sirotišnice, koder pač ne morejo najti posebnega plena, puste pa pri miru velike kapitaliste, ki bi se jih bolj izplačalo razlastiti kakor kak ubog beraški red? V ložah, ki so uprizorile večino zadnjih revolucij, imajo vodilno besedo judje, in v njih je organiziran oni veliki kapital, ki si je uslužil države. Ta kapital, ki se mu vse klanja, ve, da mu je nevarna samo združena moč krščanskega ljudstva, in da to združitev prepreči, hoče uničiti Cerkev. Svobodomiselna propaganda, ki se širi po vsej Evropi, je plačana. Tudi v Avstriji imamo to propagando, katere cilji so popolnoma isti, kakor na Portugalskem. To se je videlo odkrito na shodu svobodomiselcev v Pragi, ki so se ga udeležili tudi slovenski svobodomiselci, kateri so se bratili s španskimi in portugalskimi morilci.

REVOLUCIONARNI SVOBODOMISELCI V LIZBONSKIH ULICAH

*Prejeli, dom in svet, zabaj nisi princel Luti + like častitega očeta
hacota iz Censobosa? Kaj?*